

Lolland-Falster 1992

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

Årbog 1992 – 80. årgang

Årbogsredaktør: Verner Hansen, Maribo
Tryk: Lollands-Postens Bogtrykkeri, Maribo.

Omslagsbillede: C. A. Kølle
Sakskøbing set fra nord. 1856.
(Sakskøbing rådhus).

Indholdsfortegnelse

<i>Henry Jensen:</i> 45 års arbejde med mennesker (Johs. Andersen)	5	<i>Verner Hansen:</i> Lolland-Falster i bogverdenen	50
<i>Henrik Hertig:</i> Landskabsmaleren Claus Anton Kølle fra Lolland	17	Lolland-Falsters museer	55
<i>Hanne Nørregaard Hansen:</i> Kampen for kvindevalgretten	33	Lolland-Falsters lokalhistoriske arkiver	69
<i>Rudolf Hackbarth Krag:</i> Da Nykøbing havde en zoologisk have	39	Årbøger og lokalhistoriske skrifter om Lolland-Falster	76
		Lolland-Falsters historiske Samfund	77
		Person- og stedregister	82

45 års arbejde med mennesker

Årbogen vil fortsætte med at bringe en samtale med en mand eller kvinde, som har ydet en samfundsmæssig indsats på Lolland-Falster. Valget er denne gang naturligt faldet på forstander Johs. Andersen, Sønderskovhjemmet. Johs. Andersen har i sin forstandergerning øvet en meget stor og betydningsfuld social indsats ud fra et kristent livssyn. Han har også kulturelt placeret sig godt som aktiv deltager i Grænseforeningens arbejde. Kommunalt og på andre områder står der også respekt omkring Johs. Andersen som en mand med en idealistisk indstilling. Artiklen er skrevet af pens. overlærer Henry Jensen, Kettinge.

Johannes Andersen, du har været forstander på Sønderskovhjemmet i 32 år. Men du har jo arbejdet det meste af dit liv med mennesker. Kan du fortælle lidt om tiden, før du kom her?

Som ung, 18 år gammel, var jeg elev på Hoptrup Højskole, der ligger i Sønderjylland, iøvrigt i sidste krigsår 1944/45. Det var en spændende tid; vi var 90 elever, og i perioder var skolen også belagt med tyske soldater. Vi var ikke sikre på at gennemføre vort skoleophold, men forstander Lauritsen fik det dog ordnet, så vi kunne gøre opholdet færdigt. – Der var mange spændinger; en dag, da vi var på tur til Sønderborg i en gammel lastbil med gasgenerator som drivkraft, strandede vi i Bovrup ved midnattide. Forstanderen var med. Medens vi stod der og ikke kunne komme videre, kom der en bil fra Gestapo, og fra denne steg de danske nazisters leder, Fritz Clausen, ud. Vi blev antaget for at være modstandsfolk, men forstanderen fik også klaret dette pro-

blem. – Hoptrup Højskole er meget nationalt præget, og det var under mit ophold, jeg fik interesse for det sønderjyske. I den forbindelse kan jeg nævne, at forstanderen lærte os at synge »Højt bølger det danske flag« i stedet for det røde flag. »Vi har så mange røde flag,« sagde han, »men kun eet dansk flag.« Det var en god tid trods de nationalt spændte forhold.

Men for at komme ind på det sociale arbejde; hvorfra kom den interesse?

Jeg tror ikke, det var noget, jeg var bestemt til, og eftersom jeg ikke tror på tilfældigheder, tror jeg alligevel, det var den vej, der var afstukket til mig. Jeg er opvokset i et kristent hjem, hvor far og mor lærte mig, at det største bud i loven var og er: Du skal elske din Gud, og du skal elske din næste som dig selv.

Deltog du som barn og ung i kristent socialt arbejde?

Ja, jeg var som dreng kommet med i FDF, og det blev til en lang periode på 40 år. Der fik vi en god påvirkning af kristne førere. Særlig husker jeg Laurits; han var dygtig, men han var ikke af mange ord. Han var nok den, der holdt den korteste andagt med de færreste ord: *Gud ser dig*. – Derpå bad han Fadervor. – Det gjorde indtryk på os unge.

Må jeg spørge dig: »Har du været soldat?«

Ja, ved garnisonen i Fredericia, ved 7. regiment 47/48. Halvdelen af tiden, ca. 6 måneder, gjorde jeg tjeneste ved Den danske Brigade i Jever.

Var der i soldatertiden noget, du tænker tilbage på? Hvordan var det at være kristen i hæren?

Det var egentlig let nok, når man bekender kulør fra starten. En aften, da jeg læste i mit Ny Testamente, spurgte 71 mig: »Hvad læser du, 70?« Da jeg forklarede ham det, sagde han: »Vil du ikke godt læse højt?« Det gjorde jeg så. Det gentog sig ofte.

Iøvrigt var soldatertiden rig på oplevelser. Engang på en vagt anholdt jeg 2 tyskere, der var kommet ind på militært område. Sagen kom for retten på Jever Slot, hvor jeg skulle vidne for den engelske krigsret.

I min soldatertid havde jeg også den store oplevelse, at ANNA sagde »Ja« til mig.

Johs. Andersen, da han havde fået Dronningens Fortjenstmedalje.

Johannes Andersens

»Blå Bog«

Født den 2. september 1926 i Løsning sogn, NØ for Vejle.

Opvokset på gården »Lille Elkjær« i Grønbjerg ved Filskov.

Medlem af FDF i Grønbjerg som 9-årig og KFUM fra fjortenårsalderen.

Uddannet ved landbruget og elev på Hoptrup højskole vinteren 1944-45.

Aftjent værnepligt i Fredericia og ved »Den danske Brigade« i Tyskland 1947-48.

Landbrugsbestyrer på Bredballe børnehjem ved Vejle den 1. november 1948.

Gift den 15. september 1951 med Anna Yde Kristensen i Nørre Snede kirke.

1. november 1954 tiltrådte Anna og Johannes Andersen stillingen som sekretærer på Ungdomsborgen for KFUM & K i Åbenrå.

1957 assistent på Dybbøl ungdoms- og gartnerhjem samt uddannelse på børneforsorgsseminariet Hindholm.

1. marts 1960 ansat som forstanderpar på Sønderskovhjemmet i Toreby sogn.

Medlem af Toreby sogneråd 1966-70 og derefter af Nykøbing F. byråd fra 1976-89 valgt af partiet Venstre. Medlem af Venstres hovedbestyrelse i 8 år.

Medlem af Toreby menighedsråd fra 1964 og formand for byggeudvalget ved opførelsen af »Sundkirken«.

Kordegner ved Toreby kirke fra 1961-78, derefter i Kettinge og Bregninge sogne.

Formand for Grænseforeningen i Nykøbing F. og omegn.

Amtsformand for Grænseforeningerne i Storstrøms amt og medlem af hovedbestyrelsens forretningsudvalg.

Medlem af Nykøbing F. Vestensborg Rotary klub fra 1970 til 1988 og sammen med Anna medlem af Sct. Georgsgildet i Nykøbing F.

Modtog den 5. september 1986 fortjenstmedaljen i sølv af dronning Margrethe II.

Efter soldatertiden begyndte så dit sociale arbejde. Hvor og hvordan startede det egentlig?

1. november 1948 blev jeg ansat som landbrugsbestyrer på Bredballe børnehjem ved Vejle. Foruden landbrugsarbejdet havde jeg megen kontakt med børnene. Der var 80 børn på hjemmet, og så det, vi kaldte »Efterværn«, dvs. de store børn, der var kommet i pladser, der kom »hjem« på besøg.

Det var min opgave at tage mig af dem. De første år som ugift, de sidste 3 sammen med Anna, som jeg blev gift med i 1951. Anna fik et job som syerske på hjemmet.

Efter tiden på hjemmet blev jeg ansat som KFUM- og K-sekretær på Ungdomsborgen i Åbenrå. Gode år blandt børn og unge.

Så fik vi 3 år på Dybbøl Gartnerhjem, som var et hjem for kriminelle store drenge. – Et år var vi derefter på Børneforsorgseminariet Hindholm ved Fuglebjerg.

Så var springet gjort til øerne. Men hvordan kom I så til Lolland, til Sønderskovhjemmet, hvor I jo så udførte det, som vi må betegne som jeres livsgerning?

Vi var lidt bekendt med stedet her, idet vi havde et par venner, som var medarbejdere på Sønderskovhjemmet, dem havde vi besøgt nogle gange. – En dag så vi så en annonce i Kristeligt Dagblad, hvor man søgte et nyt forstanderpar som afløser for det mangeårige forstanderpar H. Melchior Jensen og hustru.

Det var i november 1959. Vi søgte stillingen, blev indkaldt til bestyrelsesmøde på hotel Baltic i Nykøbing, blev antaget og tiltrådte 1. maj 1960.

Kan du fortælle noget mere om Sønderskovhjemmet?

Ideen til at oprette et hjem for hjemløse fik Bodil de Neergaard, Fuglsang, ved et besøg på et lignende hjem, »Møltrup« ved Her-

ning. Et skovfogedhus med 7 tdr. land jord blev taget i brug i 1917, og allerede det første år lod fru Neergaard opføre en ny hovedbygning. Hjemmet blev så indvidet den 14. maj 1918, og om de mange overvejelser, der gik forud, kan man læse i den første protokol, der er et historisk klenodie.

Og hvor meget fulgte fru Neergaard med i arbejdet?

I sin bog »Spredte træk af mit liv« kalder hun indvielsesdagen for sin glædesdag, og indtil 1923 blev hjemmet opretholdt af midler fra godset. Det blev alligevel for stor en økonomisk belastning, og derfor dannedes der en bestyrelse af interesserede personer og venner af Fuglsang. Hjemmet blev omdannet til en selvejende institution med love og vedtægter om dets fremtidige virke. Fru Neergaard havde været så fremsynet, at hjemmet blev bygget med enkeltværelser, så hver beboer kunne være sig selv og lukke sin egen dør. På den tid var det almindeligt med sovesale på lignende hjem.

Hvordan har det så udviklet sig?

Der var plads til 17 beboere, men efter flere udvidelser kan det nu rumme 48.

Til hjemmet hører 30 ha landbrugsjord, som oprindeligt var tænkt som beskæftigelse for beboerne. Der er et ret stort husdyrbrug, hvor enkelte beboere er beskæftigede. Andre deltager ved rengøring, i køkken og vaskeri samt andre daglige sysler. Formålet med det hele skulle være »Hjælp til selvhjælp«, derfor har vi et motto hængende på væggen: HJÆLPES AD.

Hjemmet er en kristen social institution; en »Helle i Trafikken« for de mennesker, der for kortere eller længere tid trænger til hjælp og støtte. Det kan være på grund af adskillelse fra familie, manglende hjem, alkoholmisbrug og meget andet.

Selv om vi taler om et velfærdssamfund i dagens Danmark, er der fortsat behov for

Forstanderparret ved mindestenen på Sønderskovhjemmet.

det arbejde, som Bodil de Neergaard startede for 75 år siden.

Vil Sønderskovhjemmet noget, som andre ikke formår?

Med hensyn til hjemmets formål er forandringen fra dengang til nu ikke stor. Man ville hjælpe mænd, der var blevet hjemløse eller havde et alkoholmisbrug eller anden ulykke. Formålet i dag er det samme, og der er ikke noget, der tyder på, at arbejdet her

bliver overflødigt. Der er mange sociale opgaver i vor såkaldte velfærdstid, og desværre er der ikke tegn til, at opgaverne bliver mindre.

Hvad gør I altså i dag?

Vi vil gerne herfra være med til at løse nogle af de problemer, der er i vort samfund – både for unge og ældre – og ud fra et kristent livssyn give mennesker et indhold i tilværelsen. Det er vores opgave at tilføre det

»Det gode ord« hugget i trappestenen af den første mand, der blev optaget på hjemmet i 1917.

hårde og kolde samfund nogle af de menneskelige livsværdier og noget af den varme, der vist er blevet hjemløs i det materialistiske ræs. Det mærker vi jo tydeligt her navnlig hos de unge, der kommer – nogen der aldrig har fået hverken ros eller ris, aldrig har mærket den kærlighed, vi naturligt udviser over for vore børn, og som forældre normalt gør. At hjælpe de unge i gang – det er en af de store opgaver i dagens Danmark.

Sønderskovhjemmet er oprettet som et hjem for mænd. Får I aldrig henvendelser fra kvinder?

Jo, det gør vi, og i enkelte tilfælde optager vi kvinder på hjemmet, alt afhænger af deres problemer. Vi har bl.a. haft en mor og hendes dreng boende, fordi faderen var voldelig. Vi har også haft par boende i kortere

perioder, men det skabte problemer, og der opstår let jalousi.

Når du tænker tilbage på de 32 år på Sønderskovhjemmet; er det da de lyse minder, der trænger sig på, eller husker I bedre de mindre gode oplevelser?

Når vi tænker tilbage, er det altid det positive, man husker bedst. Heldigvis. For eksempel var der en mand, der skrev til os efter opholdet. Han sluttede med: »Det er godt, der er sådanne steder, hvor man kan blive hjulpet, hvis man selv vil.«

En dag kom der besøg af en tidligere beboer; han kom i egen bil, steg ud, og fra den anden side kom en dame ud. Det var hans kone. De havde fundet sammen igen efter mange års adskillelse. De overrakte Anna en orkidé som tak for hjælp. For ikke længe

Johs. Andersen som kordegn i Kettinge kirke.

siden blev jeg i anledning af den kommende høstfest ringet op af en tidligere beboer, der spurgte, om festen var for alle. »Naturligvis,« svarede jeg. Han kom og præsenterede sin kone, som han for nylig var blevet gift med. Han så ud til at være en lykke-

lig mand. Sådan kunne jeg fortælle mange glædelige oplevelser om arbejdet.

Til sidst om Sønderskovhjemmet. Hvem ejer det, og hvem betaler?
Sønderskovhjemmet er en selvejende insti-

Sønderskovhjemmet har tradition for en sommerfest.

tution med en bestyrelse. I vedtægterne står der, at det arbejder i tilknytning til Kirkelig Forening for den indre mission i Danmark. Hjemmet er selvfinansierende og har ikke behov for statsstøtte. Indtægterne fremkommer ved landbrug, frivillige bidrag og beboernes delvise betaling.

Foruden den krævende stilling som forstander på Sønderskovhjemmet har du alligevel haft tid og ressourcer til at deltage i udadvendt arbejde, såvel politisk som kulturelt, og du har haft mange tillidsposter.

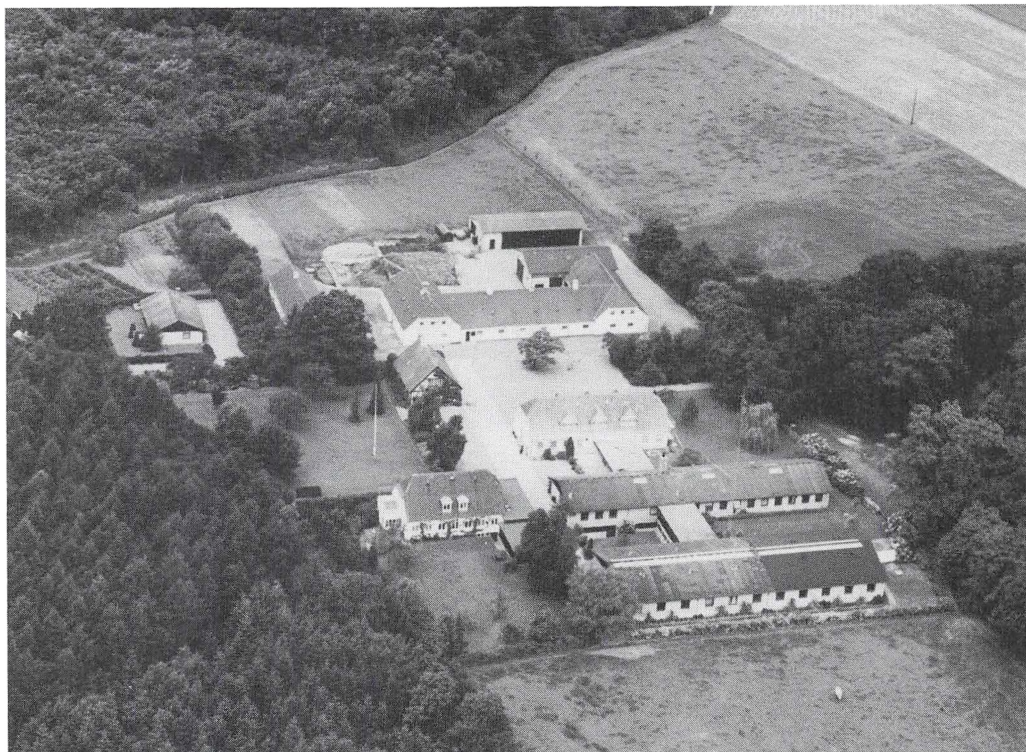
I 24 år har jeg været medlem af Toreby menighedsråd, heraf 8 år som formand. Jeg var formand for byggeudvalget ved opførelsen af »Sundkirken«, en stor og dejlig opgave. Og jeg har været kordegn i 20 år i Toreby kirke og i Vester Ulslev.

I den sidste periode inden kommunesammenlægningen var jeg med i Toreby sogneråd. Det var i 1966-1970. Her var jeg formand for børneværnet.

Siden har jeg været medlem af Nykøbing F. byråd i tre perioder.

Allerede i en ung alder var jeg politisk bevidst, og jeg har været medlem af partiet Venstre i mange år, hvor jeg har været med i arbejdet i lokal-, kreds- og amtsforeningerne. I 8 år har jeg været medlem af Venstres hovedbestyrelse. Mange af vore store og gode Venstrefolk har betydet meget for mig, først og fremmest Poul Hartling. Hans redelighed, styrke og medmenneskelighed er et eksempel til efterfølgelse.

Rotarys motto »Tjen Andre« er en appel, jeg har søgt at efterleve i mit arbejde og i min færden i samfundet, og jeg har da også

Sønderkovhjemmet set fra luften.

været med i Nykøbing F. Rotary-klub siden 1970.

Som gamle spejdere er min kone og jeg med i Sct. Georgsgildet i Nykøbing F.

Jeg ved, du har haft mange andre tillidsposter, som det vil føre alt for vidt at komme ind på her, men det er jo ingen hemmelighed, at dit hjerte er helt med i det sønderjyske arbejde, og at dit arbejde i Grænseforeningen er dit hjertebarn.

Ja, som vi tidligere har hørt, blev min interesse for og min kærlighed til det sønderjyske allerede vakt, da jeg som 18-årig var

elev på Hoptrup Højskole. Dette har fulgt mig gennem mit liv, og jeg har da også i mange år været formand for Grænseforeningen for Nykøbing F. og omegn. Nu er jeg kredsformand for Lolland-Falster kredsen og er med i Grænseforeningens hovedbestyrelse. Efter opfordring fra den nuværende formand for Folketinget, H. P. Clausen, er jeg indtrådt i hovedbestyrelsens forretningsudvalg.

Og så er der endnu en tillidspost, som har optaget dig i de seneste år?

Ja, det kirkelige arbejde har altid haft min

»Det hvide guld« fra Sønderskovhjemmets landbrug skal til sukkerfabrikken.

store interesse – det har ligget i blodet fra min barndom, hvor mine forældre viste os børn »vejen«. Det voksede helt naturligt gennem søndagsskole, FDF og KFUM. Så kom menighedsrådsarbejdet, kirkesangerjobbet og det mellemkirkelige arbejde. I 1989 skulle der dannes mellemkirkelige stiftsudvalg, bestående af fire læge medlemmer, to præster og biskoppen. Jeg har nu været med i dette arbejde i 3 år.

Hvad foregår der i et sådant udvalg?

Formålet er at forberede og tilrettelægge det mellemkirkelige arbejde i stiftet og at etablere forbindelse til menigheder i andre lande. Navnlig det sidste er blevet meget aktuelt efter åbningen af grænserne til Østeuropa. Mange menigheder, som har været trængt, har et stort behov for kontakt til de såkaldte frie lande. Lolland-Falster stift har

forbindelse med den Lutherske menighed i Bielsko Biale i det sydlige Polen. Et kirkekor på 45 deltagere har i september besøgt os, og der har tidligere været en præstefamilie fra det samme område hos os selv og på Fuglsang. Også til de danske menigheder i Sydslesvig har vi kontakt og venskabsforbindelser. En delegation af kirkefolk derfra har besøgt både Nysted og Langø. Vi er pålagt at formidle gensidig udveksling til forståelse og fornyelse af menighedernes arbejde for kirkernes liv og vækst. Her er virkelig en konkret opgave for menighedsrådene at gå i gang med.

I sin ungdom ser man fremad. Men når man, som du, er ved at nå pensionsalderen, er det vel naturligt at se tilbage og spørge sig selv: »Hvordan har dit liv været?«
Når jeg nu gør et tilbageblik, kan jeg kun

Johs. Andersen og hans hustru sammen med deltagerne i den årlige tur, som Grænseforeningen holder til Sydslesvig.

sige, at jeg har haft et godt liv i mit lille »kongerige« sammen med min »dronning« og mine »3 prinsesser«, »Med det jeg ville ej med konger bytte«, som vi synger i en sang.

Naturligvis er det ikke alting, der forløber uden vanskeligheder, men mange opgaver er dog løst.

Der hænger en lille »sentens« på mit kontor, der står: »En pessimist ser vanskeligheder i enhver opgave – en optimist ser en opgave i enhver vanskelighed«.

Hvordan tænker du dig pensionsalderen? Der er vel noget af det nuværende, der følger med?

Det bliver naturligvis svært at forlade det sted, man føler sig identisk med, og hvor jeg har levet sammen med familie og venner det halve af mit liv. Men alting har sin tid, det må vi erkende.

Jeg har haft en lang arbejdsdag, men synes også at spore resultater. Landbruget og alt det, jeg har været med til at skabe på Sønderskovhjemmet, vil jeg nok savne.

Den nære kontakt og fællesskabet med beboerne, hvor mange er blevet vore personlige venner, vil vi savne, det er nok helt naturligt.

Der er adskilligt af det, jeg arbejder med »ved siden af«, der kan følge med. Grænseforeningsarbejdet vil jeg meget gerne fortsætte med en tid endnu, det samme gælder det kirkelige arbejde og kirkesangerjobbet i Kettinge-Bregninge.

Måske også andre ting, for eksempel vil jeg gerne fortsætte som gæstetaler i forskellige foreninger, hvis der er nogen, der kan bruge mig.

Måske bliver der tid til at rejse lidt mere, besøge familien lidt oftere og hjælpe vore børn i deres arbejde og hjem. Læsning bliver der forhåbentlig mere tid til, endvidere går jeg med et ønske om at få tid til at skrive mine livserindringer, for efter et langt liv blandt mennesker er der meget at fortælle.

Landskabsmaleren Claus Anton Kølle fra Lolland

Kunst kan også være en interessant del af lokalhistorien. Tidligere rektor Henrik Hertig, Maribo, har vist dette på flere måder. Han huskes som en meget initiativrig »fritidsleder« på kunstmuseet i Maribo, hvor han ikke mindst fik den grafiske samling meget forøget. Hertig har også i flere artikler belyst kunstneriske forhold og kunstneres liv og virke på Lolland-Falster. Turen er nu kommet til landskabsmaleren Claus Anton Kølle, som ikke før har været ret meget omtalt, men har nogle meget smukke motiver fra landsdelen.

Lidt om landskabsmaleriet

Jens Juels »Parti fra Esrom Sø« fra ca. 1782 i Storstrøms Kunstmuseum i Maribo er et smukt eksempel på, at landskabsmaleriet vandt med, så snart det i 1754 grundlagte akademi i København fik uddannet kongerigets egne sønner til kunstnere. Men det var dog ikke foreløbig akademiets sag at oplære landskabsmalere. Juel selv var portrætmaler, hans professorkollega Abildgaard historiemaler, dvs. specialist i figurkompositioner med emner fra bibel- og fædrelandshistorien samt mytologiske og allegoriske fremstillinger. Deres efterfølgere C. A. Lorentzen og C. W. Eckersberg underviste i de samme fag, men begge er som Juel repræsenteret i Maribo med landskaber, Lorentzen med et fra Norges fjelde, Eckersberg med et fra parken ved Liselund på Møn foruden med et fint lille marinemaleri, der jo var hans foretrukne liebhaveri.

Officielt hørte landskabskunsten som sagt ikke med til undervisningen på Akademiet for de skønne Kunster på Charlottenborg. Den måtte malerne på egen hånd perfektionere sig i til brug for baggrundene i deres figurbilleder, men privat kunne da hverken lærere eller elever unddrage sig de tillokkelser, naturen bød på.

Nationalromantik

Det var dog de romantiske digtere, der viste vejen og måtte tage kampen op med den officielle foragt for det unyttige natursværmeri. Allerede i *Langelandsrejsen* fra 1805 gik skjaldenes Adam Øhlenschläger ud på sin morgenvandring: »Så huldt til den hellige Bøgeskov / det vinkte mig, / O Jord! / hvor end aldrig den tunge Plov / havde furet dig!«, men det føltes ikke så ganske ligetil: »En stakkels Poet som en Kornblomst staaer / Og græmmer sig. / Det nærende Korn kun i Veien han er; / Hvad retter han ud? /

Han hæver sit barnlige Farveskiær / Kun
fremt til Gud.«

Først omkring 1840 fik det maleriske farveskær sit virkelige gennembrud i landskabskunsten med Johan Thomas Lundbye, Dankvart Dreyer og Peter Christian Skovgaard i følge med kunsthistorikeren N. L. Høyen som patriotisk bannerfører. Af det nævnte trekløver kom Lundbye som skildrer af det danske landskab ikke ud over Sjælland, mens fynboen Dreyer fra fødeøen i sin slægtning St. St. Blichers spor nåede over Himmelbjerget til Vesterhavet, og Skovgaard drog viden om fra Møn til Østjylland. Det borgerlige publikums opmærksomhed var dermed vakt, og efterhånden fik man smag for yndighederne i alle egne af Danmark.

Thorald Brendstrup på Søholt

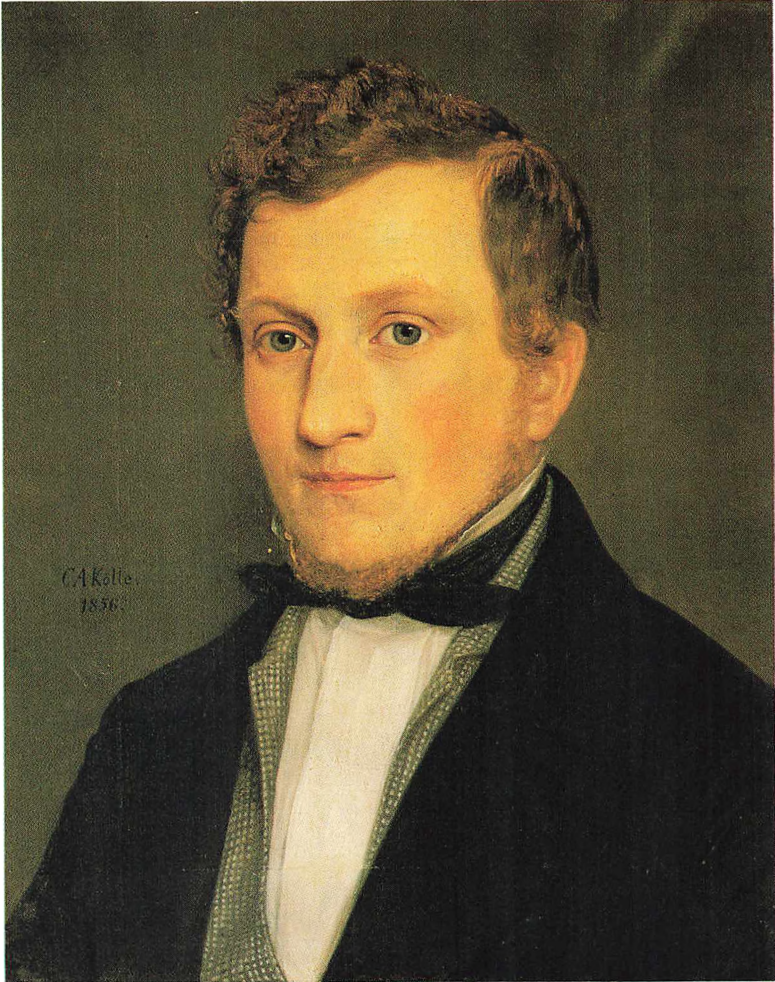
Lolland kom ret snart med. Den første landskabsmaler, der vides at være nået hertil, var en kammerat af de tre nævnte, *Thorald Brendstrup* (1812-83), som havde haft et »Parti af Møns Klint« på den officielle Charlottenborg-udstilling i 1842 og derpå i 1845 gjorde sig gældende med to landskaber fra Maribo Sø, begge tilhørende fru Elisabeth Kierkegaard på Søholt¹. Hendes datter blev maleren gift med i 1855. I det mellemliggende tiår udstillede Brendstrup endnu fire landskaber fra Søholt, men det er uvist, om det netop er dem, der nu befinder sig i Maribos kunstmuseum. Hans forbindelse med Lolland ophørte, da fru Kierkegaard nogle år efter sin mand, den københavnske silke- og klædehandler Lauritz Kierkegaards død opgav sin bopæl i det midtllandske landskab. Litografiet fra 1856 efter Brendstrups tegning af udsigten til Nykøbing fra færgestedet i Sundby besegler hans afsked med vor landsdel.

C. A. Kølle – slægt og baggrund
Men allerede det følgende år, 1857, hang

der igen på Charlottenborg-udstillingen en »Udsigt fra Søholt Have; i Baggrunden Maribo. Tilh. Etatsraad L. Jørgensen til Søholt«². Dets ophavsmand hed nu *Claus Anton Kølle*, og han var en ægte lollipop, for så vidt som han havde set dagens lys i Sandby på Vestlolland den 25. november 1827.

Hans fader hed Christian Frederik og stammede fra den familie Kølle, som i flere generationer havde været dommere og skrivere i det vidtspredte Knuthenborg Birk, og han angives også selv at have været birkeskriver². Efter med ringe held at have forsøgt sig som proprietær på Rosenbjerg ved Tillitse, måtte han søge udkommet som kommissionær og slog sig ned som forstander for hospitalet i Vesterborg – et fattighus med to sygestuer for andre nødstedte i sognet³. Derfor anføres malerens fader også med titlen sygehusforstander, og forældrenes tilknytning til hospitalet i Vesterborg fik – som vi snart skal se – en ikke ringe be-

Selvportræt, bet. 1856, 44,5 × 33,7 cm. Storstrøms Kunstmuseum.

tydning for sønnens landskabsmaleri. Men Claus Anton Kølle havde også fasteren Karen Margrethe, der var gift med godsejer Jørgen Jørgensen på Søllesteds gård, og dennes søn og ejer af det nysnævnte billede, Lauritz Jørgensen, var således vor malers fætter. Han havde i 1852 overtaget Søholt, og selvom han indtil videre blev boende i Søllested, har han nok fundet det naturligt at bestille et skilderi af »sin« udsigt over Mariibo Sø hos den malende slægtning.

Læreårene

Efter dette rids af den kunst- og personalhistoriske baggrund for C. A. Kølle vil vi gå nærmere ind på ham selv. Familien må have haft så meget øje for hans evner, at man turde sende ham til København som lærling hos dekorationsmaler Carl Løffler, hos hvem han 20 år gammel bestod svendepøven i 1847. Denne Løffler havde selv gået på kunstakademiet og var i 1846 blevet lærer ved dettes ornamentskole. Kølle fulgte da også allerede i læretiden undervisningen på Charlottenborg. Her gik håndværkerlærlingene dengang i en slags teknisk skole efter endt arbejdstid, berygtede som uregerlige krabater. Den højere uddannelse til »de skønne kunster« havde derfor også oprindeligt fundet sted om aftenen i olielampers skær. Men professorerne Eckersberg og J. L. Lund havde i 1822 fået oprettet en skole, »hvori de unge Elever, der vilde uddanne sig til Kunstnere, kunde faae de Fordele, som ere saa nødvendige til Kunstens Studium, og som mangle dem, naar de see sig selv overladte, nemlig i at male efter Naturen for at studere Farverne, men ogsaa at modellere, at lægge Drapering og at nyde Veiledning i de Ting, som henhøre til Composition og Kunstens Væsen.«⁴

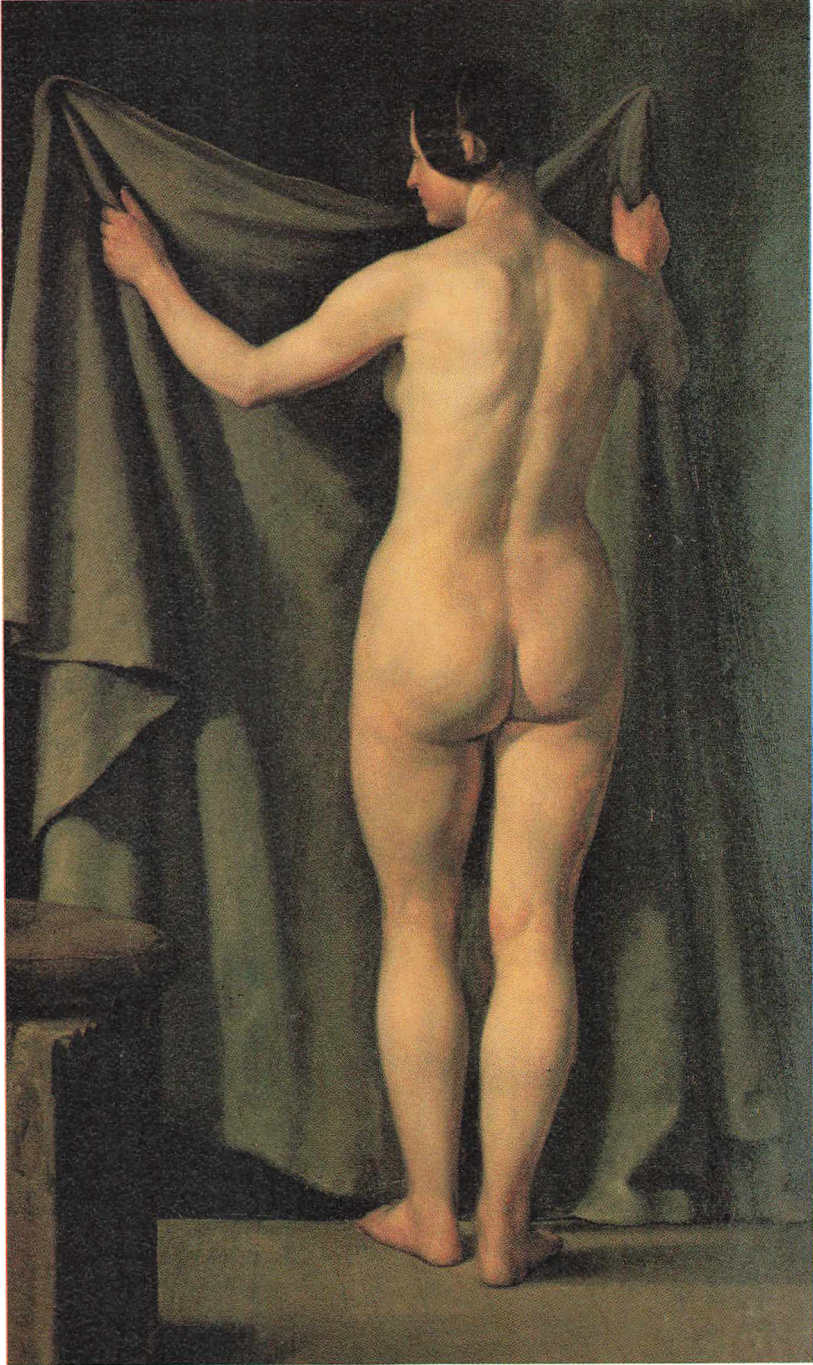
Med denne skelsættende oprettelse af malerskolerne var akademiet også blevet en dagskole, men undervisningen var stadig lagt i faste rammer med oprykning fra den

ene klasse til den næste med »modelskolen« som øverste trin. I den blev der først tegnet og siden malet efter levende model, mandlig eller kvindelig, som blev »stillet« af professorerne, der skiftedes til at have tur en måned ad gangen. Og der blev givet eksamensopgaver, de såkaldte »concurser«, der gerne skulle føre til belønning med først en lille og så en stor medalje, hvis det skulle blive til noget med den vordende kunstner.

Debut og fremgang

På denne malerskole gik da også vor Claus Anton, og i 1850 debuterede han på akademiets forårsudstilling med en »Modelfigur. Tegning. Tilkjendt lille Sølvmedaille«. Samme anerkendelse opnåede han året efter med et maleri af »Et Theaterloft«, og endelig vandt han i 1852 den eftertragtede store sølvmedalje med et maleri af en modelfigur.

Modelstudie, ubet., ca. 1852. 94 × 56 cm. Storstrøms Kunstmuseum.

Der kan næppe herske tvivl om, at det er dette billede, som nu repræsenterer vor guldalders modelmaleri på så fortrinlig vis i kunstsamlingen i Maribo. Som det netop var tilfældet med konkurrencearbejder, er det ikke betegnet, men det blev erhvervet til museet i 1983 sammen med Kølles signerede selvportræt fra 1856. De to malerier har altså slået følgeskab. Hvad enten den rygvendte kvindelige model med drapperiet er stillet af gamle Lund, unge Marstrand eller Eckersberg selv, er det trods den brunlige galleritone en smuk repræsentant for den Eckersbergske skole, omend både mesteren selv og hans ypperste elever har afstedkommet finere stykker i 1830'erne.⁵

Kølles belønnede maleri af et teaterloft minder os imidlertid om, at han som håndværker havde sin rod i dekorationsmaleriet. Efter svendepøven var han i 1847 rykket op til dekorationsklassen, derpå året efter som alt nævnt til modelskolen, men i 1854 var han med Lorenz Frølich i Flensborg som dennes medhjælper ved udsmykningen af overappellationsretten. Og netop i sin egenskab af håndværker modtog Kølle i samme år en understøttelse af den Reiersenske Fond til en udenlandsrejse. Udbyttet af studierne viste han på udstillingen 1855 – det var to romantiske landskabmalerier fra de tyske egne!

Portrætter og figurbilleder

Men det var endnu ikke som landskabmaler, han det år modtog en officiel opmuntning. Derimod vandt han den Neuhausenske præmie med et barneportræt, og det blev ligesom det ene af stykkerne fra Tyskland købt af Kunstforeningen i København til bortlodning blandt medlemmerne. I hvert af de fire år 1853-56 optrådte Kølle på Charlottenborg med et eller to unavngivne portrætter. Da de afbildede personer således ikke var noget at skilte med, ligger det nær at antage, at modellen hver gang har været

den nærmest forhåndenværende, nemlig ham selv, for der kendes andre selvportrætter af ham end det her gengivne fra museet i Maribo.⁶

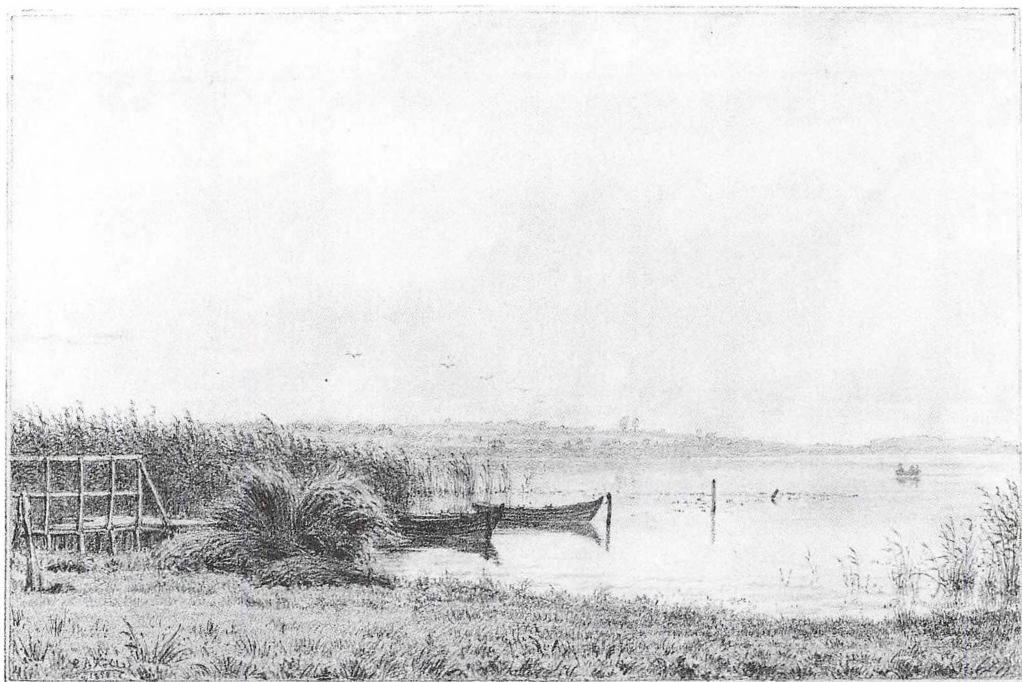
Mens de anonyme portrætter ikke er anført med ejernavne og altså som solgte, opnåede Kølle atter salg til Kunstforeningen i 1856 med figurmaleriet »En Bondekone, som binder en Gravkrans«, altså et forsøg i den yndede folkeligvisgenre. Det vides ikke, om dette maleri er bevaret, men til sit arkiv forlangte Kunstforeningen en tegnet gengivelse af de erhvervede værker, og Kølles tegning kender vi da – den er nemlig havnet i Maribo-museets grafiske samling! Den gengives her, idet vi nok må indrømme, at hverken konen eller interiøret virker videre »bondsk« – det skulle vel ikke være Claus Antons moder ved sybordet i sin stue?

En bondekone, som binder en gravkrans. 1856. Bly, 177 × 157 mm. Storstrøms Kunstmuseum.

8, 1857 *Gezeichnet: Maler Württemberg*

C. A. Stelle 1856

En sommeraften ved Maribo Sø. 1858. Bly, 165 × 233 mm. Storstrøms Kunstmuseum.

Landskabsmaleren

Endnu i 1857 bejlede Kølle til det estimerede figurmaleri med en altertavle af »Kristus i Emaus« og året efter med genrebilledet »En Spillemand«, men åbenbart uden større succes, for derefter udstillede han lige til sin død i 1872 kun landskabelige motiver, oftest fra fædrelandet, men efter tidens biedermeierske smag også fra Italien, som han besøgte 1860-61. Senere kom han også til Biarritz ved den Biscayiske Bugt og til

Aachen, hvorfra han også fik afsat malerier i 1868 og 1870. Men vigtigere for os hjemmefødinge er det, at han i 1858 foruden to nordsjællandske landskaber også præsenterede »En Sommeraften ved Maribo Sø«, der blev vundet i Kunstforeningen af en proprietær von Halle til Lillerup ved Gedved. Herfra er der ikke langt til Ry og Himmelbjerget, som da også dukkede op på de næste udstillinger. »Eftermiddag ved Himmelbjerget« fra 1860 blev endog erhvervet

*Studie af planter ved en søbred. Bly, 247 × 325 mm.
Storstrøms Kunstmuseum.*

til Den kgl. Malerisamling og frister idag en opmagasineret tilværelse i Statens Museum for Kunst tillige med et parti af Møns Klint fra 1871.

Men lad os sammen med Kølle vende tilbage til Lolland! Hans ovennævnte maleri fra Maribo Sø er vi igen så heldige at kunne vise efter hans tegnede replik, der ligesom »bondekonen« befinder sig i Maribo-samlingen. Her har vi endelig også som den

tredje på holdet en stor og fin blyantstudie af bevoksningen ved en søbred. Den kan selvfølgelig være taget mange steder, men mon den dog ikke skulle være fra Vesterborg som forarbejde til de to malerier, vi nu omsider vender os til! Kølles fader døde i 1857, mens hans moder overlevede ham til 1873. De to Vesterborg-billeder fra 1855 og 1857 i Maribo-samlingen er således sønnens smukke vidnesbyrd om hans ophold i barndomshjemmet.

Parti fra Vesterborg, bet. 1855. 52,5 × 69 cm. Storstrøms Kunstmuseum.

Vesterborg

Begge Vesterborg-billederne er taget fra den nordvestlige side af søen over mod det lave bakkedrag med kirken, der står spejlvendt i det stille vand under en høj lollandsk himmel. I 1855-maleriet er kompositionen bygget over de diagonale linieførøb i søbredderne og stien med forgrundens vandringsmand på vej ind i Theophiliskoven til de Reventlowske grave i »Benedictes Lund«, afbalanceret af den modgående

bevægelse fra højre hjørne over kirken til skyen oppe i venstre hjørne og det hele overhævet af det kønne luftperspektiv med kuppelskyen, der lyser varmt i den gyldne eftermiddagssol.

I 1857-billedet har maleren taget stude helt oppe ved nordenden af søen, så at den nærmeste bred ligger som en svungen oval, der sammen med forgrundens risflettede gårde med de stynede træer i begge sider danner ligesom en skål om søens spejl,

Parti fra Vesterborg, bet. 1857. 52,5 × 69 cm. Storstrøms Kunstmuseum.

hvori kirken strækker sig helt over til beskuerens side som kompositionens lodrette midtakse. Himmelen er her mere mat med gråhvide skyer svævende mod blegt blå. Under kirken spejler også et lyst- eller bådehus sig i det stille vand. Er det mon, i tidens stil, et »Bispens Lysthus« ligesom det ved Odense Å? I begge billeder opdager man ved nærmere øjesyn et stråtækt hus på den modsatte søbred tilhøjre for kirkebakken – mon det ikke er hospitalsbestyrerens?

Hører Kølles to malerier fra Vesterborg vel ikke til storværkerne i vor nationale malerkunst, så er de dog set og komponeret med forelskede øjne og malt med et håndlag, som hæver deres farveskær så inderligt over det landskab, hvor statsminister C. D. F. Reventlow altid gerne færdedes og fik sin mindetavle i kirken, og hvor biskop Bojsen øvede sin gerning i det navnkundige præstegårdsseminarium.

Sakskøbing

Malerierne fra Vesterborg kom ikke på udstillingen i København – har de mon straks fundet blivende sted på hjemegnen? Det samme gælder det sidste af Kølles malerier, som skal gengives og omtales her: *Sakskøbing set fra nord*.

Det er signeret 1856 og ligger således mellem de to partier fra Vesterborg. I 1990 kom det i kunsthandelen og blev erhvervet af Sakskøbing kommune, der har givet det et blivende hjemsted på byens rådhus.

Maleriet har sin lokalhistoriske værdi i byprospektet med kirken knejsende over husrækken i Bro- og Vestergade og med eng og fjord i forgrunden. Flere af de karakteristiske bygninger genkendes også på Schiøtt-Jensens tegning i Gallschiøts Danmark fra 1893, men ud over disse topografiske enkeltheder udmærker Kølles maleri sig ved fine kunstneriske egenskaber, både med hensyn til kolorit og komposition. Den røde kirke med de mørkeblå tage på kor, skib og tårnets spir ovenfor præstegården med ladens lyse gavl er midtpunktet i kompositionens linespil af lodret og vandret. Imellem disse bygningslegemer strækker gaderækkens røde tage sig horisontalt fra rammekant til rammekant, sømmet vertikalt af træernes mørkegrønne akcenter. Hele forgrunden optages af engens lysere, men mættet grønne flade om fjordens åløbssmalle bånd af lyseblåt. En smukke med latinersejlene surret op ad masterne ros afsted, mens et par kreaturer græsser fredeligt nærmere beskueren, og nogle brunrøde syrer stritter op fra midten af nedre rammekant. Bagved og over dette enkle prospekt stiger den høje himmel med sit lysende farveskær fra gylden dis til blegblåt med hvidgrå skyslør.

Overfor dette lykkeligt lysende lærred i den kønne guldramme fristes man til at citere nogle linier af den næsten hundrede år yngre malerkollega Immanuel Ibsens

»Ukendte Selvfølgeligheder om Maleri«:
»Lad os sige, Vorherre begyndte med de elementære grundformer, som Cezanne taler om, og han så begyndte at variere, så kan ingen jo nægte, at han har været ualmindelig fantasifuld. Denne skaberrigdom er det, kunstneren længes efter. Rummet kan samtidig være enkelt og rigt... At der kun findes et begrænset antal lykkelige billeder, er intet under.«⁷

Samtidens anerkendelse

Hermed har det jo ikke været hensigten at opløfte C. A. Kølle til vor kunsthistories tinder. Han er og bliver – ligesom Immanuel Ibsen – en småmester, en af dem, der bereder grobunden for de større mestre og for dette frugtbare virke har nydt påskønnelse i deres samtid. Indtil sin tidlige død som knap 45-årig nåede Kølle i løbet af 24 år at vise 70 værker på de officielle Charlottenborgudstillinger. I 1866 blev han den første modtager af den året forinden stiftede Søndringske Opmuntringspræmie til en yngre landskabsmaler, og i 1871 blev han

*Sakskøbing set fra nord, bet. 1856. 52,5 × 69 cm.
Sakskøbing Rådhus.*

året før sin død optaget som medlem af akademiforsamlingen.

Kun et af de efter 1858 udstillede landskabsmalerier har hentet sit motiv fra fødeøen, nemlig i 1869 – ligesom forhen Thorald Brendstrup – et »Parti ved Guldborg Sund uden for Byen Nykøbing«, men det tilhørte til gengæld ingen ringere end kunstakademiets indflydelsesrige formand, etatsråd F. Meldahl. Blandt andre notable ejere af Kølles værker kan nævnes udenrigsministeren baron O. Rosenørn-Lehn til Guldborgland, der både har kunnet glæde sig over et italiensk landskab og en udsigt fra bakkerne ved Kiding mod det nylig tabte Dybbøl og Broagerland, mens kong Georg af Grækenland måtte mindes sin danske herkomst med »En Eftermiddag i Dyrehaven, ved Midsommertid« fra 1865.

Eftermælet

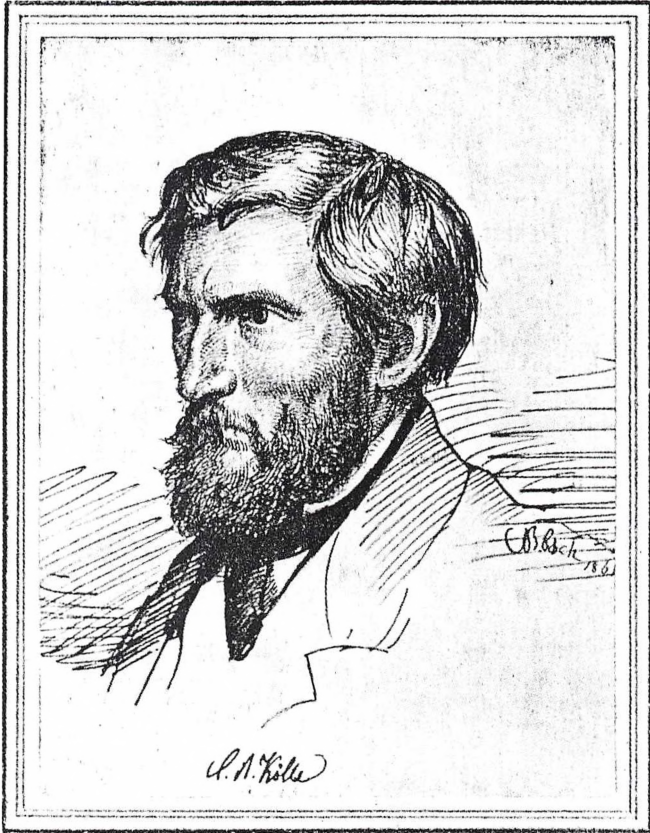
Vort århundredes kunsthistorikere har efterhånden tabt C. A. Kølle af syne. I standardværket »Danmarks Malerkunst« fra 1937 ofres der ham endnu den summariske bemærkning: »Om Lundbye kan Claus Kølle (1827-72) minde. Hans landskaber er kendetegnet ved en mild poetisk stemning«. Oversigtsværket »Dansk Kunsthistorie« fra 1970'erne har ikke i sine fem bind kunnet finde plads til hans navn, ligesom han derpå er gledet ud af Dansk Biografisk Leksikon's nyeste udgave⁸. Og da Kunstforeningen i København lavede opvisning af glemte guldaldermalere i 1982, opdagede man ikke ham. Men i den Hirschsprungske Samling kan københavnerne dog stadig se nogle af hans malerier, og i den Kongelige Kobberstiksamling opbevares der et par snese af hans tegninger og enkelte små raderinger, deriblandt også nogle med lollandske motiver.

Sammen med Kølles portræt, tegnet 1861 i Rom af lollikens yngre kammerat fra modelskolen og senere også nedvurderede

historiemaler Carl Bloch, vil vi dog her til slut sætte ham et æresminde med det eftermæle, som den samtidige kunsthistoriker Sigurd Müller gav ham 1884 i sit billedværk »Nyere dansk Malerkunst«:

»Den Anseelse, hvori nu til Dags C. A. Kølles Navn staar, skriver sig ikke helt og holdent fra den dygtige Landskabsmalers Levetid, ikke heller er den grundlagt eller i synderlig Grad støttet ved de Nekrologer, der fulgte umiddelbart efter hans Død i Efteraaret 1872. Det var først ved Avktionen over hans efterladte Værker, eller rettere ved den forud for denne gaaende Udstilling i Kunstforeningens Lokale, at det ret gik op for Almenheden, hvor elskværdigt et Talent, hvor fin og følelsesfuld en Kunstner man havde ejet i Kølle. Da fik man for første Gang en større Samling af hans umiddelbart efter Naturen udførte Arbejder at se, Kunstværker, der gennemgaaende hævede sig højt over hans Atelierbilleder, og som viste, at Kølle blandt sine danske samtidige kun havde faa Ligemænd i Henseende til sympathetisk Naturopfattelse og malerisk Gjengivelse af det sete«.

Carl Bloch: Portræt af C. A. Kølle, 1861. Den skandinaviske forening i Rom/Det danske Institut i Rom.

Noter

1. Disse og alle øvrige oplysninger vedrørende udstillingerne på Charlottenborg er hentet fra Carl Reitzels Fortegnelse, Kbh. 1883.
2. Således i Dansk Biografisk Leksikons næstsidste udgave og derfra i Weilbachs Kunstnerleksikon, men han forekommer ikke i de af Landsarkivet for Sjælland m.v. udgivne »Lollandske retsbetjentarkiver indtil 1919« fra 1964.
3. Jfr. Haugner: Lolland III, 1924, s. 286 og J. H. Larsen: Laaland og Falster topographisk beskrevne, I (1833) s. 99.
4. Her citeret efter Aksel Rode i »Det Kongelige Akademi for de skønne Kunster 1904-1954«, Kbh. 1954, s. 56. Jfr. også F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. Akad. f. de Skønne Kunster 1754-1904, Kbh. 1904, s. 243 m.v.
5. Se herom fx Arne Brenna: Aktmaleri fra dansk gullalder, Kunst og Kultur, Oslo 1974 og Aksel Rode anf. sted. Skønt alderdomssvækket fungerede Eckersberg lige til sin død i juli 1853.
6. Efter målene kan det ikke være identisk med det, der blev solgt som nr. 175 på auktionerne over generalkonsul Johan Hansens samling del XI i febr. 1934 og ej heller med det fra 1853, som blev givet til Kunstakademiet i 1905 af en frk. Hansen, Forhåbningsholms Allé 6 II, Kbh. F. Nærmere oplysninger om denne frk. Hansen og hendes evt. relationer til kunstneren modtages meget gerne! Kølle var ugift – kan hun have været hans værtinde eller husbestyrerinde?
7. Her efter 3. udg. 1991 s. 23f.
8. Nørregård-Nielsen, Hans Edvard: Dansk Kunst 2, 1983, har dog s. 163 f en kort biografi, der som eneste værk nævner »Eftermiddag ved Himmelbjerget«.

For hjælp med fremskaffelse af oplysninger takkes Frederiksborgmuseet, Kunstakademiets bibliotek og Det kgl. Biblioteks billedafdeling. Efter afslutningen af denne artikel har det vist sig, at det etatsråd L. Jørgensen tilhørende maleri fra Søholt have mod Maribo stadig findes i familiens eje sammen med nogle portrætter og tegninger.

Sakskøbing-maleriet er fotograferet af Ole Koch Jensen, de øvrige af Lolland-Falsters Stiftsmuseum undtagen Carl Blochs tegning, der gengives efter foto i Frederiksborgmuseets portrætsamling.

Ny Carlsbergfondet og Lolland-Falsters og Langelands Købstæders Brandsocietets Fond har ydet økonomiske bidrag til at malerierne i årbogen har kunnet gengives i farver.

Kampen for kvindevalgretten

Landsforbundet for Kvinders Valgret på Lolland-Falster

Det tilhører i høj grad historien, at Landsforbundet for Kvindernes Valgret havde foreninger på Lolland-Falster. Dette interessante lokalhistoriske kapitel har ikke været rigtigt skildret, men det sker nu i denne interessante artikel, der er skrevet af cand. phil. Hanne Nørregaard Hansen, Hellerup, der om emnet har fået godkendt et speciale ved Historisk Institut. En særlig interesse knytter sig til, at Helene Strange var meget aktiv i kvindevalgretsbevægelsen.

Danske kvinders opnåelse af valgret (stemmeret og valgbarhed) i 1915 er et centralt led i Danmarks politiske historie og udviklingen af demokratiet. Den formelle tildelelse af denne borgerlige rettighed blev et symbol på kvindernes nye stilling i samfundet og indvarslede den dybtgående forandring af kønsrollemønstret i det 20. århundrede.

Kampen for kvindevalgret i Danmark foregik ikke kun på Rigsdagens talerstol, men udspillede sig over hele landet, i kraft af det engagement, danske kvinder lagde i sagen.

Også på Lolland og Falster deltog kvinder i arbejdet for kvindevalgretten, bl.a. indenfor rammerne af Dansk Kvindesamfund og Landsforbundet for Kvinders Valgret.

I det følgende fortælles om nogle af de kvindevalgretsforeninger, der blev stiftet under Landsforbundet for Kvinders Valgret på Lolland-Falster. Forfatteren og folke-mindesamleren Helene Strange var et aktivt medlem af Landsforbundets afdeling i Nr. Vedby, og hendes deltagelse i arbejdet for kvindevalgretten omtales også i det følgende.

Landsforbundet for Kvinders Valgret forsøgte at danne kvindevalgretsforeninger på Møn, men måtte til sidst opgive. Man erkendte, at kvinderne på Møn hellere ville danne kredse under Dansk Kvindesamfund, som foruden valgretten kæmpede for at forbedre mange andre forhold for kvinder. Mange følte sig nok også mere tiltalte af, at Dansk Kvindesamfund – foruden agitation for valgretten – lagde vægt på at oplyse kvinderne om praktiske færdigheder.

Landsforbundet for Kvinders Valgret
Kravet om kvindevalgret blev rejst første gang i 1880'erne, og efter årtiers diskussion og agitation for valgret til kommunale og nationale organer kunne danske kvinder fra 1903 stemme ved menighedsrådsvalg, fra 1908 stemme ved valgene til hjælpe-kassernes (d.v.s. fattigkassernes) bestyrelser og fra 1909 til de kommunale valg. Men stadigvæk kunne de ikke stemme ved valg til Rigsdagen, og kvindeorganisationerne måtte arbejde videre på at fremme sagen. Det gjorde blandt andre Landsforbundet for Kvinders Valgret ved at søge at få kvinder over hele landet til at danne lokale afdelinger, der skulle styrke kvindernes viden om

samfundsforhold og politik. Landsforbundets over 200 små, lokale foreninger afholdt oplysende foredrag om politiske emner, kvindesagen, tidens aktuelle spørgsmål for kvinden og om valgretssagen og dens udbredelse i ind- og udland. Kvinderne øvede sig også i at argumentere for et standpunkt og i at tale i større forsamlinger. Nogle foreninger slog sig sammen og afholdt store offentlige møder, og mange steder samarbejdede valgretskvinderne med de stedlige afdelinger af politiske partier, afholdsbevægelsen, husmandsbevægelsen og Danske Kvinders Forsvarsforening, som alle havde interesse i, at kvinderne fik valgret til Rigsdagen.

Landsforbundet for Kvinders Valgret havde – som navnet siger – indførelsen af valgretten som mål, og man så ingen grund til at fortsætte som kvindeorganisation, da grundloven i 1915 stadfæstede danske kvinders fulde valgret. Mange medlemmer var allerede da organiserede i Dansk Kvindesamfund, og flere foreninger under Landsforbundet dannede i stedet kredse under Dansk Kvindesamfund. Fra nytår 1906/07 søgte Elna Munch, cand. mag., senere medlem af Københavns Borgerrepræsentation og Folketinget, og gift med den radikale politiker P. Munch, at få kontakt med kvinder over hele landet, der var interesserede i at danne kvindevalgretsforeninger. Elna Munch måtte i stor udstrækning benytte sig af mandlige kontakter fra Det Radikale Venstre, for der var endnu kun få »synlige«, politisk interesserede kvinder. På en forespørgsel angående mulige interesserede svarede den radikale folketingsmand, sognepræst Søren Keiser-Nielsen, Rødby, bl.a.:

»Hvad skal jeg stille op paa Rødby-Eggen med dens brede, tunge Bønder- og Arbejderkoner, der kun tænker med Muskerne, mens Proprietær- og Forpagter-fruerne og den finere Part kun spekulerer i at

komme til Hove ved Adelshofferne. Jeg kender siden Stiftsprovstinde Assens forlod Egnen, og min Hustru døde, ikke én heromkring, der skænker den Sag en Tanke uden at føle en Gysen gennem sin ganske Krop for, hvad Mændene vilde sige ...«

Svaret var dog ikke dækkende for den generelle indstilling til kvindevalgretsarbejdet, idet Landsforbundet for Kvinders Valgret i de kommende år kunne danne foreninger i Nr. Vedby (1908), Nr. Alslev (1909), Nykøbing F. (1909), Eskilstrup (1909) og Øster Ulslev (1912). Der blev også forsøgt oprettet en forening i Nysted, men det er usikkert, om den overhovedet kom igang.

Nr. Vedby Kvindevalgretsforening

Proprietær Jes Lange, Engsgaard pr. Orehoved, var Elna Munchs kontakt i forbindelse med de første skridt til at oprette en kvindevalgretsforening i Nr. Vedby. I begyndelsen af maj valgtes lærerinde frk. Anne Kristensen, Nr. Vedby, til foreningens formand, og Jes Lange havde åbenbart selv en interesse for sagen, for han blev menigt medlem af bestyrelsen, sammen med fru Kirstine Kristoffersen, Orehoved, gårdejer Foged, Nr. Vedby, og frk. Helene Strange, Egelev.

Der vides ikke så meget om foreningens aktivitet og medlemstal. Men et års tid efter stiftelsen i juni 1909 kunne Anne Kristensen ikke skjule sin skuffelse, for det gik desværre ikke så strålende med fremmødet. I gennemsnit havde der været 15 tilhørere til de fem foredrag, kvindevalgretsforeningen havde arrangeret, og formanden mente, at den dårlige tilslutning måske skyldtes, at der mest havde været kvindelige talere. Fremover ville man derfor prøve at anvende både mandlige og kvindelige talere. Og sognerådvalget var Anne Kristensen også utilfreds med, fordi der kun blev valgt mænd ind. Kvindevalgretsforeningen hav-

de ellers forsøgt at få godkendt en liste med kvinder, men den var »af uopklarede grunde« blevet kasseret.

Man var dog ikke mere slagne, end at Helene Strange var udpeget til at skulle repræsentere foreningen ved Landsforbundets landsmøde i Vejle i juli måned.

Nykøbing Kvindevalgretsforening

I Nykøbing havde man tilsyneladende ikke hørt om planerne om at oprette en kvindevalgretsforening i Nr. Vedby, for hotelejer Maren Larsen, »Dania«, skrev bl.a. i et brev af 28. marts 1909 til Elna Munch i København:

»Vi er nogle Damer her i Byen, som ikke fuldt sympatiserer med Ledelsen af Dansk Kvindesamfund; den synes os noget konservativ, og vi har derfor tænkt os at danne en Forening under mere frisindede Former. Saavidt det er mig bekendt findes der en saadan Forening i København, og antager jeg, at De er Medlem af samme og derved i Besiddelse af en Lov for en saadan Forening.«

Som mange andre steder i landet var »frisindede« og radikale kredse fyldigt repræsenterede blandt de interesserede.

Lærerinde Ellen Petersen, der på stiftelsesmødet den 23. april 1909 indvilgede i at lede de da 50 medlemmer ind i »sagen«, klagede i sit første brev til Elna Munch over, at medlemmerne mangler sans for »det parlamentariske«. Men det var jo netop, hvad kvindevalgretsforeningen skulle søge at råde bod på!

Fra stiftelsen og til den første generalforsamling i oktober fordoblede foreningen sit medlemstal til 100, og foreningens protokol fortæller om god aktivitet med månedlige møder i perioden 1909-1914. Derefter faldt interessen – som i de fleste kvindevalgretsforeninger – efter første verdenskrigs udbrud. Der blev arrangeret både private med-

---

Kvindernes — Liste. —

**Distriktsjordemd. Fru Christiansen
Skolebestyrer Gøtzsche
Fru Laura Jensen, Vesterskovvej 8
Barber Brodthagen
Fru Bodil Hønsen
Lærerinde Frk. Jensen
Amtskontorist Petersen
Fru Larsen, „Dania“
Fru Nielsen (Stokkemarke)**

Da der i 1911 skulle være valg til datidens hjælpe-kasse i Nykøbing sørgede Kvindevalgretsforeningen for, at der blev opstillet en liste, hvor man ikke gik helt udenom mændene. »Barber Brodthagen« var fader til nogle kendte sønner: En borgmester og to skuespillere. Det er meget karakteristisk, at man glæder sig over, at distriktsjordemoder fru Christiansen er kommet med, fordi hun gennem sin mangeårige virksomhed har erhvervet sig et kendskab til byens småkårsfolk, der er større end det, de fleste af denne bys indvånere besidder.

lemsmøder og offentlige møder med foredragsholdere, og Nykøbing Kvindevalgretsforening var hvert år repræsenteret af to delegerede ved Landsforbundets landsmøder rundt om i landet. I juni 1911 var formanden Ellen Petersen endda deltager i den internationale kvindevalgretsorganisation,

International Woman Suffrage Alliance (IWSA)'s kongres i Stockholm.

Kvindevalgretsforeningens mest markante indsats i det politiske liv fandt sted i forbindelse med valget til hjælpekasestyrerelserne i 1911. Efter strandede forhandlinger om opstilling af en fællesliste – foranlediget af kvindevalgretsforeningen – henvendte foreningen sig til den kommunale vælgerforening med tilbud om at støtte dens liste, mod at man fik opstillet kvinder. Men på grund af misforståelser og modvilje lykkedes dette heller ikke for kvindevalgretsforeningen. Derfor opstillede de selv »Kvindernes Liste« (se ill.) og fik valgt de to første på listen: Distriktsjordemoder Petra Christiansen (som ikke var medlem af Nykøbing Kvindevalgretsforening) og skolebestyrer Götsche. *Nykøbing Dagblad* (der støttede idéen om kvindevalgret) roste kvindevalgretsforeningens indsats i høje toner, og foreningens sekretær har noteret i protokollen, at »vi vandt en smuk Sejr«.

Kvindevalgretten i ind- og udland 1909

Året 1909 var begivenhedsrigt for kvindevalgretssagen i både ind- og udland. I marts stemte danske kvinder for første gang ved valg til sogne- og byråd, og som optakt bragte *Nykøbing Dagblad* i februar et indlæg af Landsforbundets formand, Johanne Rambusch, under overskriften »Hvad skal Kvinderne paa Landet med den kommunale Valgret?«. Johanne Rambusch, der selv var landhusmoder, forstod udmærket de indvendinger, kvinder kunne give for ikke at have tid til og interesse for politik. Men hun fremhævede skolevæsenet og fattigplejen som områder, hvor kvinderne i særlig grad måtte have interesse i at få indflydelse.

Kvindevalgretssagen var »varm« sommeren igennem, og *Dagbladet* bragte to lange artikler fra en anonym korrespondent om IWSAs kongres, der dette år fandt sted i maj måned i London. Landsforbundet for Kvin-

ders Valgret var først fra 1910 fuldgyldigt medlem af organisationen, men havde sendt flere observatører til London. De fik et konstant indblik i de engelske valgretskvindes ganske anderledes voldsomme og voldelige kamp for sagen, idet de deltog i en »prison breakfast«. Det var et møde, hvor IWSA-kongressens deltagere kunne høre taler af kendte engelske kvindevalgretsførere og spise morgenmad sammen med »suffragetter«, der samme morgen var blevet løsladte fra fængslet for aktiviteter i forbindelse med kampen for valgret.

Helene Strange til landsmøde

Da Helene Strange 13. juli refererede Landsforbundets landsmøde i Vejle for Nykøbing Dagblad, havde det unægtelig en mere udramatisk karakter. Men Helene Strange skrev, at Vejle næsten følte som verdens midtpunkt i de to dage, landsmødet løb af stablen med de ca. 200 deltagere.

»Jyderne er selvfølgelig mødt flest frem, dernæst komme Sjællænderne. I ensom Majestæt troner jeg som eneste Repræsentant for de fede lolland-falsterske Øer [Nykøbing Kvindevalgretsforening havde altså ingen delegeret i 1909]. Forresten tropper vi op i alle Størrelser og alle Faconer. Her er ældre, værdige Matroner og straalende, unge Farver; her er friske, fejende Skønheder – dog langt i Mindretal – og gamle, sippede Pebermøer – ikke langt fra Flertal. Ligeledes er forskellige Samfundslag repræsenterede lige fra Rangklassen og ned til Bondestanden. Men hvad enten vi hører til dette eller hint, saa er vi rørende enige om at forlange flere og større Rettigheder. Her hører for en stor Del saa rigtig nok ogsaa Enigheden op. Naar først vi kommer nærmere ind paa at drøfte de forskellige Enkeltheder, saa er det ikke altid, der bliver sagt Ja og Amen til de Tanker, der fremsættes og de forskellige Paragraffer bliver ingenlunde enstemmigt vedtaget. – Trods

Landsforbundet for Kvinders Valgret holdt i juli måned 1909 et landsmøde i Vejle. Helene Strange var delegeret for Nørre Vedby Kvindevalgsretsforening. Hun sidder som nr. 3 fra højre i 1. række i lys klædedragt. (Billedet udlånt af Nørre Alslev lokalhistoriske Arkiv).

de smaa Skærmydsler, der nødvendigvis maa følge med ved et saadant Møde, har der dog hersket den bedste Stemning og alt er forløbet i den skønneste Orden!«

Med skærmydsler hentyder Helene Strange måske til en diskussion af Landsforbundets månedsblad »Kvindevalgret«, som mange fandt var for kedeligt og bragte for meget stof fra udlandet. Et andet af landsmødets vigtige punkter var en vedtagelse af, at Landsforbundet skulle søge optagelse i IWSA.

Helene Strange glædede sig over søndagens udflugt til Munkebjerg, det godt besøgte offentlige møde med bl.a. Jeppe Aakjær som taler, og over aftenens fællesspisning med taler og sange. Men hun var selvfølgelig beskeden nok til ikke at omtale sit eget bidrag til festlighederne, nemlig landsmødets afslutningssang. Under sit sædvanlige mærke »En Bondepige« formåede Helene Strange kvinderne til at stole på egne evner og til at holde sig til de felter, hvor de er bedst. Kvinderne skulle vise, at

hus og hjem ikke behøvede at blive forsømt, fordi de fik valgret og engagerede sig i det politiske liv.

Hvor længe Helene Strange forblev et aktivt medlem af Nr. Vedby Kvindevalgretsforening er et åbent spørgsmål, men man må antage, at hun senest gik ud af valgretsarbejdet, da hun i 1911-12 var i Amerika som husassistent. Hun efterlevede sine egne anbefalinger og blev aktiv politisk i Det Radikale Venstre.

En lidt sørgelig afslutning

De små lolland-falsterske foreningers videre skæbne kendes ikke nærmere, men noget tyder på, at de ikke var så livskraftige. Både Nr. Vedby og Eskilstrup kvindevalgretsforeninger havde så store økonomiske problemer i 1910, at de måtte meddele Landsforbundet, at de ikke kunne indbetale kontingent, og det må være tegn på en faldende interesse blandt kvinderne for at være medlemmer. Den tendens svarer til det generelle billede i mange af Landsforbundets foreninger, der havde faldende medlemstilslutning netop i 1910. Mange havde nok svært ved at bevare gejsten efter tre års arbejde for den sidste del af valgretten – valgretten til Rigsdagen, og troede – fejlagtigt – at den nye radikale regering hurtigt kunne og ville sørge for at indføre lige valgret.

Som bekendt var det nødvendigt med endnu fem års arbejde, før grundloven i 1915 indførte lige valgret i Danmark.

Litteratur

Trykt artikel: Sigurd Rambusch: »Først valgret – så følger alt det andet«.

»Kvinder på tinge: Kvinder i landspolitik i 75 år«. Redigeret af Drude Dählerup og Kristian Hvidt (1990) side 19-41.

Rigsarkivet, Elna Munchs privatarkiv med ca. 1.500 breve fra kvindevalgretsforeninger over hele landet.

Helene Strange fotograferet i falstersk folkedragt i 1921, da hun var 46 år gammel. Hun deltog i 1909 i kvindevalgsretsbevægelsens landsmøde i Vejle og skrev hertil en afslutningssang under det sædvanlige anonyme »En Bondepige«:

Lad kun Mænd være ene om at bande,
lad dem drikke og ryge og skraa;
thi at sejle i alle disse Vande
bør de helst have Eneret paa.
Da den »Rettighed« ej
for vor Sag baner Vej,
men kun skade vil baade dig og mig.

Nej langt større Maal er det som gælder,
og hvor hver af os drage maa vort Læs,
saa ej Mænd mer med Rette Dommen fælder,
at vi handler og snakker som Gæs
Og vi maa vise dem,
at vi kan komme frem
uden dog at forsømme Hus og Hjem.

Men lad det da saa være det første
og det sidste, vi samles om i Dag,
at de mindre, saavel som de største,
efter Evne skal kæmpe for vor Sag
Ja, saa lover vi det,
at vi ej bliver træt,
af at kæmpe for Kvindernes Ret.

Da Nykøbing havde en zoologisk have

Zoologisk have i Nykøbing var i sin tid noget helt usædvanligt. Den blev skabt af en ung og meget flittig mand med en varm kærlighed og interesse for dyr af alle slags. Dyrehandler Carl Heinz Hackbarth Krag var født i Saksøbing den 16. januar 1912 og døde, efter et meget dramatisk og spændende liv, på Bispebjerg hospital den 16. marts 1973. Han var i 1940 blevet gift med Eli Lucie Krag Knudsen, som var født i Nakskov den 17. juni 1917 og døde den 22. december 1989. Ægteparret havde en søn og en datter. Heinz Krag havde tre yngre brødre, og det er en af disse, Rudolf Hackbarth Krag, der fortæller om det begivenhedsrige liv, som hans broder kom til at opleve.

Alle vi 4 brødre er født i Saksøbing, dengang med kun 1.500 indbyggere, men med en lang historie og med helt gamle købstadsprivilegier. F.eks. boede kong Kristoffer der i nogle år i 1200-tallet, hvor han bl.a. slog mønt der. Iøvrigt havde han tabt det meste af det øvrige Danmark i krig!

Det var en fredelig lille by, hvor der ikke skete ret meget. Men i min barndomstid var der i den lille havn mange skibsanløb med kul, roer, kalk o.s.v., og meget korn og sukker fra den store sukkerfabrik blev udskibet. Det hændte, at den danske marine kom på besøg, i reglen moderskibet HENRIK GERNER med 5 u-både (BELONA, TRITON og hvad de nu hed). I oplandet var der en stor polsk befolkningsgruppe, for det meste beskæftiget med sukkerroedyrknin-gen. Tid efter anden fik de deres egne gårde og dansk statsborgerskab. Det var flitti-

ge, nøjsomme og dygtige folk. De unge polske piger tog i reglen tilbage til Polen efter sukkerroesæsonen, men mange blev gift med danskere. Deraf de mange polske navne på Lolland-Falster. Jeg erindrer, at jeg som ganske lille på Saksøbing jernbanestation har set polske arbejdere ankomme med tog. Jeg erindrer også, at polakker på deres frisdage kom i min faders forretning og købte tøj. De kunne ikke dansk, min fader ikke polsk, men det gik dog. I begyndelsen gik de mange gange barfodet til bygrænsen, hvor de så tog deres eneste par sko på. I begyndelsen arbejdede de også barfodede i markerne. Havde de børn, blev de taget med i roerne. Dengang var der ingen børnehaver!

I det hele taget var befolkningens indkomster dengang meget beskedne. F.eks. var min *farfar* med en *årsindkomst på 8.000*

kr. Sakskebings trediestørste skatteyder! Vores fader tjente lidt mere, men pengene var små blandt folk dengang!

Et kendetegn for vor familie er den store naturinteresse. Det gælder alle: Forældre, brødre, onkler, fætre o.s.v. Men som den eneste var vor fader også jæger og en dygtig jæger. Vi havde i min barndomstid som noget ganske naturligt altid vildt på bordet, som var skudt af vores fader. Som lidt usædvanligt skød han engang et marsvin, der havde forvildet sig ind i Sakskebing havn! Men ved siden af holdt han meget af fugle og dyr. Vi havde i vort hjem en pointer jagthund, en skildpadde, stuefugle, mange forskellige duer (Parykker, Mæfick) og naturligvis høns, ænder og gæs, sidstnævnte i egen dam i haven.

Bil har min fader aldrig haft, men min farfar havde hest og vogn.

Jeg var jo 10 år yngre end min ældste brøder. Jeg husker fra helt lille, at han samlede frimærker. Jeg har stadig hans samling! Til fastelavn havde han Sakskebings flotteste indianerdragt. Så husker jeg, at han spillede fodbold, som de fleste drenge gør en tid. Men jeg husker også, hvordan han efterhånden fik flere og flere fugle og dyr: Kaniner, marsvin, mange forskellige fasanarter, forskellige små duearter, mange tropiske fugle, forskellige uglearter, falke og høge. Han var ikke jæger, men skød gråspurve til foder for rovfuglene. Han gik i skole indtil 17-års alderen. Først Sakskebing private realskole, siden i Nykøbing F. Katedralskole fra mellemskolen. Han måtte så op hver morgen kl. 6 og med toget til Nykøbing F. kl. 7. Om eftermiddagen efter skoletid kom han så tilbage med toget. Han tog realeksamen på Katedralskolen, hvorefter han kom i tømmerlære. Det var dengang så dårlige økonomiske tider i Danmark og iøvrigt i hele Europa, at læremesteren mange gange ikke havde penge til hans lærlingeløn! Han måtte så vente på sine penge. Men et var

sikkert: Hver krone og øre, han havde til overs, blev brugt til at anskaffe flere fugle og dyr og ikke mindst til foder til dem.

Samlede mange slags dyr

Til sidst havde han en helt lille zoologisk have. Han havde fået et lille rålam, der blev flasket op med sutteflaske! Råen levede mange, mange år og fulgte med ved flytningen til Nykøbing F., naturligvis fuldstændig tam. Han fik forskellige papegøjer, en rød næsebjørn, en vaskebjørn og sin første abe. Den var syg ved ankomsten og døde hurtigt. Formentlig var han blevet snydt af dyrehandleren? Men så fik han 2 dejlige indonesiske svinehaleaber, som vi havde i mange, mange år. Den ene levede næsten til Zoo's endeligt i Nykøbing F. 1940. Den blev fader til mange, mange abeunger. Yderligere blev anskaffet 1 havørn, 1 kejserørn og en sydamerikansk ørn, 2 lamaer, 1 hjorteantilope, 2 rhesusaber og 2 små brune bjørne. Alle disse dyr blev flyttet med til Nykøbing F. og levede der i mange år. De 2 brune bjørne voksede op til et prægtigt bjørnepar. Ved havens lukning i 1940 blev hunbjørnen solgt, medens hanbjørnen – der var blevet meget stor og vanskeligt kunne sælges på grund af anden verdenskrig, blev skudt og solgt til »Eventyrernes Klub« i København, hvor bl.a. nykøbingenserens, grønlandsfareren Peter Freuchen var med til at spise den!

De første år var det en helt privat samling, han havde. Kun familie og venner fik adgang. Men i 1931 (han var stadig tømmerlærling og kun 19 år) åbnede han haven for offentligheden: Voksne 50 øre entré, børn 25 øre. Foreninger og skoler fik adgang endnu billigere. Men han tjente nu en smule penge til foder og stadige nyanskaffelser til bestanden.

Samtidig gik vores fader konkurs med manufakturforretningen. Vi blev boende i vort hjem, men vi ejede det ikke mere. *Alle-*

Sakskøbing 1931, hvor familiens havehus er lavet om til fuglehus. Drengen med ryggen til er Carl Heinz Krag.

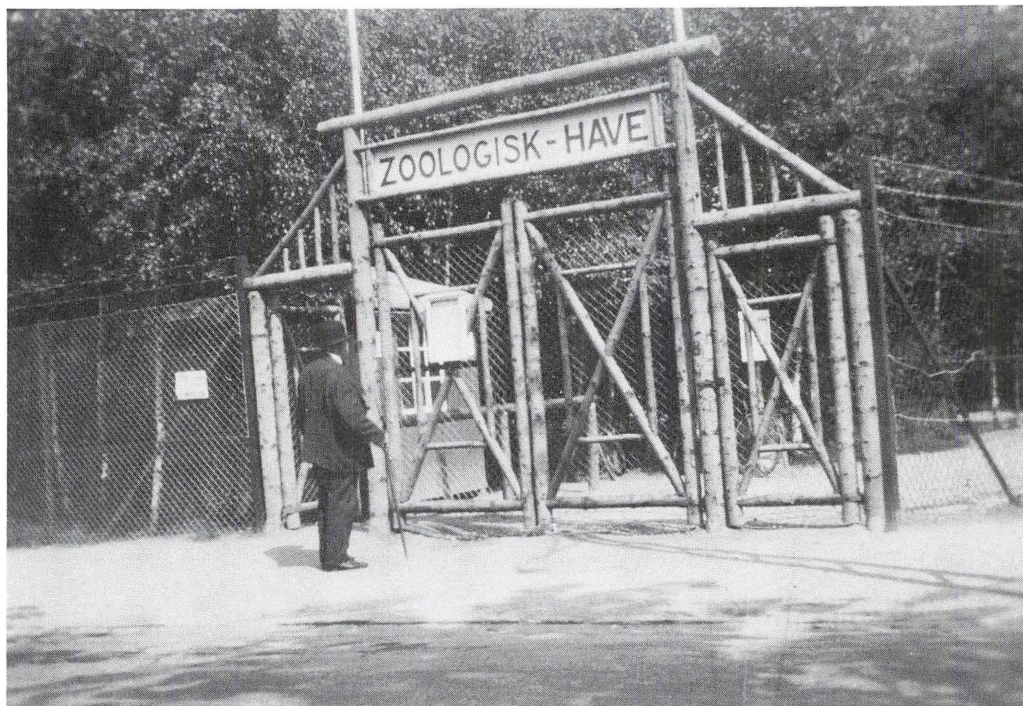
rede fra dengang (19 år gammel) har han stort set forsørget hele vor familie! Min fader åbnede igen en kort tid forretningen med varer i kommission for en anden butik, men det gik ikke, og forretningen blev endnu engang lukket. Vi må erindre, at disse år i 1920'erne og 1930'erne var meget dårlige år med stor arbejdsløshed og stor fattigdom. Næsten ingen havde penge. Det var håbløst med en manufakturforretning!

Tilbud om at flytte til Nykøbing

Så kom i 1933 et tilbud fra nabobyen Nykøbing F. Byrådet gav ham dette tilbud: Ville han flytte sin zoologiske have til Nykøbing F., så ville kommunen frit stille et jordareal til rådighed i Vesterskov! Det var et tilbud! Nykøbing F. var en mere centralt

placeret by med dengang 14.000 indbyggere. 5 jernbanelinier og 8-10 busruter førte til byen, der var mange forretninger, sommerteater, »Landsbyen« med artistoptræden, mange restauranter, Vesterskovpavillonen, en livlig by i fremgang. Selv var jeg dengang 10 år gammel.

I 1931 eller 1932 sejlede en slæbebåd med en pram med dyr på slæb rundt i de danske havne og fremviste dyrene. Prammen blev kaldt »Noas Ark«. Den anløb bl.a. Nykøbing F., og jeg erindrer, hvordan min storebroder hver dag efter fyraften tog til Nykøbing F., så længe den lå der. Jeg mener, at den tilhørte den kendte tyske dyrehandler Otto Fockelmann, og at hans senere samarbejde med denne allerede begyndte dengang. Jeg erindrer familiens be-

Indgangen til den nyåbnede zoologiske have i Nykøbing i 1933.

søg i Saksøbing Zoo, og senere blev det jo til adskillige besøg hos os. Bl.a. kom Fockelmann til os under Tjekkoslovakikrisen i 1938, hvor han havde forladt Tyskland af frygt for krigsudbrud. Han var meget berørt heraf, husker jeg, og meget befriet, da Hitler, Mussolini, Chamberlain og Daladier lavede overenskomst om fred, der desværre kun skulle vare så kort. Og stakkels Tjekkoslovakiet blev jo »slagtet« første gang ved den lejlighed!

Før Nykøbing F. Zoo's åbning i 1933 arrangerede min broder, at en laplejr (samer) kom til cirkuspladsen i Nørregade i Nykøbing F. Det var 2 familier med børn, rensdyr, telte, pulke og det hele, som så blev

fremvist mod en lille entré. Indgangskiosken og det afskærmende sækkelærred rundt om pladsen lånte han fra den nedlagte dirt-track bane på engen mellem Vester-skov og Kohaveskoven. Han tjente ved denne fremvisning 3-500 kr. (jeg husker det ikke helt nøjagtigt), men dengang et betragteligt beløb og en god hjælp til Zoo's start.

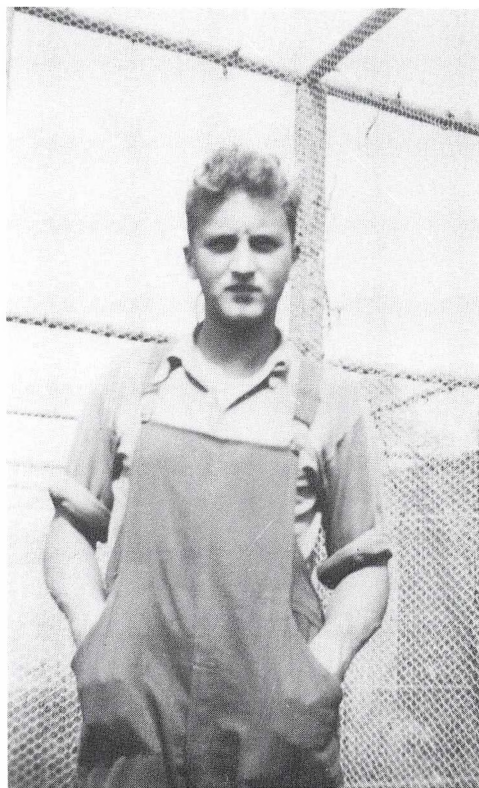
Med hensyn til Nykøbing F. kommunes tilbud var der jo ikke så meget at overveje. Vor families situation var jo håbløs på det tidspunkt. Han tog mod tilbudet, sluttede som tømrerlærling, og hele vor familie (6 personer) rykkede for en månedlig leje på 60 kr. ind i en 4-værelses lejlighed med kakkelovn og uden bad på Østre Allé i Nykø-

bing F. (i Sakskøbing havde vi haft 13 værelser). Men det gik, selv om det mange gange i vinterhalvåret med få besøgende i haven skulle vise sig vanskeligt at skrabe disse 60 kr. sammen. Måneder forud havde min broder sammen med en arbejdsløs kammerat hver morgen cyklet til Nykøbing F. fra Sakskøbing og om aftenen retur. Hele dagen sled de så i det i Vesterskov med at fælde træer, anlægge stier, lave bure o.s.v. Der var ikke penge til jernbanebilletter! Det har vel drejet sig om 1,50 kr. for en dobbeltbillet. Jeg husker, at jeg dengang på en såkaldt søndagsbillet som barn kunne køre frem og tilbage for en 60-70 øre! Alt, hvad de selv kunne lave, blev lavet. Dommertårnet fra den nedlagte dirt-track bane blev flyttet op i haven som fuglehus tillige med et ukendt antal læs med koksslagger fra samme sted til fundering af de nyanlagte stier. Naturligvis blev der benyttet murere til at mure abehuset og støbe bjørnegrotte og bassiner, men selv sled de to hårdt i det hele dagen. I sandhed en præstation og så i tilgift cykelturen frem og tilbage. Skåne sig selv gjorde min storebror aldrig.

Haven indviet i 1933

Det blev en stor dag i foråret 1933, da Nykøbing F. samlede byråd og den lokale presse fra byens dengang 4 lokalaviser en aftenstund var inviteret til den officielle indvielse med et glas vin og kransekage og første rundvisning i haven. Dagen efter blev der åbnet for publikum. Samme indgangspris som i Sakskøbing: Voksne 50 øre, børn 25 øre, foreninger 40 øre pr. person, skoler 20 øre pr. elev, lærere gratis! For nogle ganske få kroner kunne man få årskort, men jeg husker ikke beløbet.

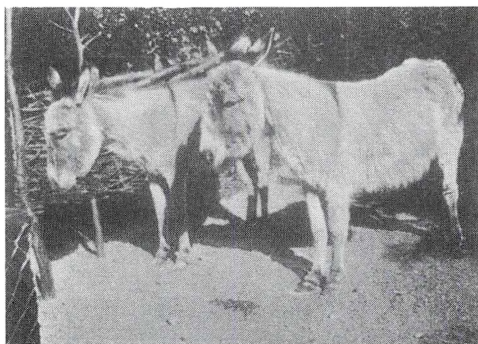
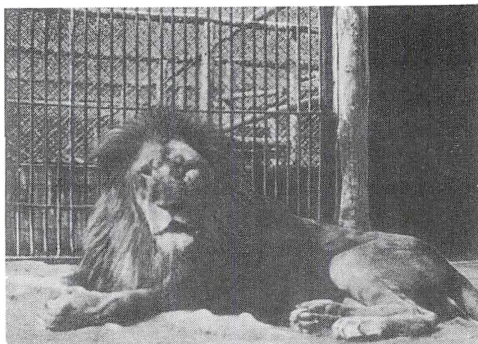
Med hensyn til dagspressen havde min storebroder altid deres bevågenhed hele sit liv, såvel med de zoologiske haver i Sakskøbing og Nykøbing F. som med den sene-

Carl Heinz Krag, som de besøgende kendte i zoologisk have.

re dyrehandel. Gang på gang var han omtalt i aviserne.

Op til anden verdenskrig gik det en lille smule bedre i Danmark. Socialdemokraterne havde overtaget regeringen, og nu fik de gamle og de arbejdsløse en fast hjælp hver måned, og der blev fra 1938 indført lovfæstet sommerferie to uger om året! Jeg mener, at min mormor fik 60 kr. månedlig i aldersrente og to sække koks om vinteren. Dertil fik hun månedlig 10-15 kr. fra en sønderjysk invalidekasse. De sidste 10 år af

Hanløven »Cæsar« og dværgæsler fra Ceykor, som Carl Heinz Krag præsenterede.

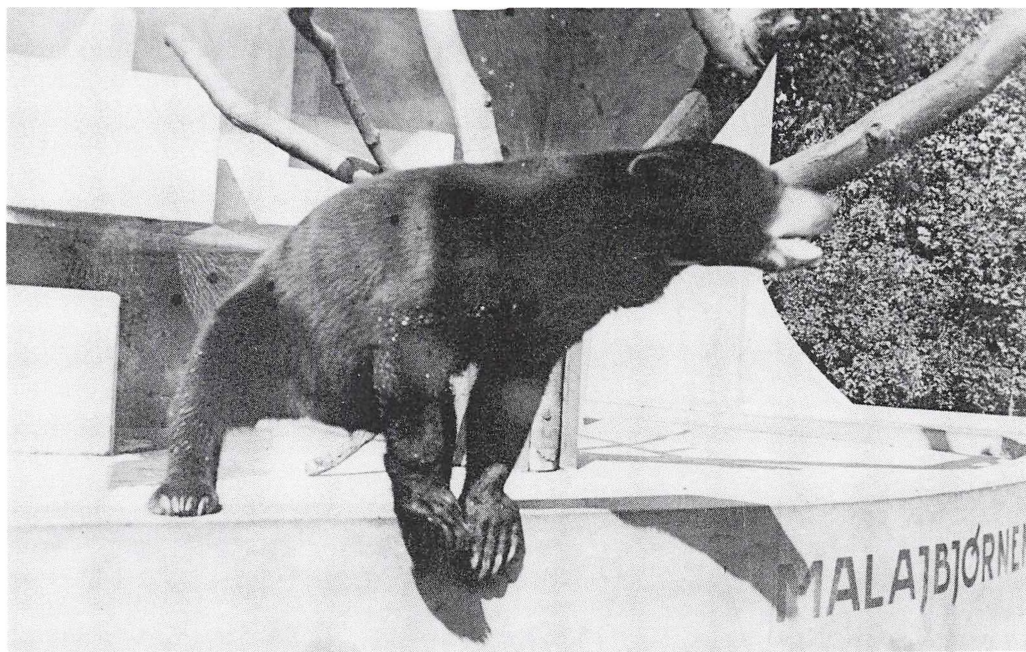
min mormors liv, hvor hun boede hos os, var det familiens eneste faste indtægt! Senere fik vi for vores mongolbroder, jeg tror, 40 kr. månedlig og hjælp til lidt tøj. Det var lidt, vi havde, men vi var raske og glade, og vi havde nok at lave allesammen med at passe zoo-haven. Vores moder var fantastisk: Hun lavede alt. Lavede mad, gjorde lejligheden ren, vaskede hver uge alt vort tøj på rillet vaskebrædt i vaskekælderen, tog hver eneste dag uden undtagelse ud i haven og vaskede alle abe- og rovdysbure med varmt vand. Et slid uden lige. Så hjem og vaske sig, sørge for middagsmad, og så af sted til haven med eftermiddagskaffen, og fra ca. 13.30 til 17-18 sad hun ved indgan-

gen og solgte billetter, foder til dyrene, chokolade o.s.v. Var der ingen kunder, reparerede hun vort tøj og strømper eller læste tysk med mig. Så hjem og sørge for aftensmad til os alle. Senere aftenkaffe eller the. Utroligt hvad hun formåede. Aldrig opgivende, altid i godt humør, aldrig en fridag, før zoo-haven blev lukket, og alligevel blev hun 91! Men hele familien var beskæftiget: Far og mor og alle os brødre (jeg efter skoletid). Søndage kom tanter og fætre og gav et nap med. En dag med en samlet indtægt på 300 kr. var en god dag, men det forekom kun på sommersøndage.

Fik et meget stort antal dyr

I Nykøbing F. fik vi flere og flere dyr: Løver, isbjørne, tibetanske kravebjørne, malaybjørne, 1 søløve, gråsæl, plettet sæl, oddere, 1 zebra, kronhjort, dâhjort, sika-hjort, hyæne, ulv, sjakal, ræve, guldhare, hulepindsvin, kænguruer, måre, ilder, fritter, ozelot, pantergenette, dværgæsler, shetlandsponyer, brasilianske egern, 80 aber af en halv snes forskellige arter, deriblandt 1 chimpanse, 1 stork, udenlandske storke, flamingoer, krontraner, påfugle, hokkofasaner, 15 arter prydfasaner og lige så mange forskellige slags småduer, mange forskellige slags papegøjearter og kakaduer og mange slags svømme- og vadefugle, 1 pelikan, slanger og alligatorer, flyvende hunde (flaggermus), oksefrøer fra Sydamerika, varaner og leguaner. Dertil var der en »børnedyrehave« med Jersey-kalve, lam, gedekid, smågrise, hundehvalpe, kaniner, dværgæsel- og shetlandsponyføl, hvor publikum formedelst 10 øre kunne få en sutteflaske med lunken mælk til gedekiddene og de andre små. Og der blev hvert år født et hav af unger: Abeunger, løveunger, hjortekalve o.s.v.

Efter nogle år blev arealet tredoblet. Haven var en attraktion for egnen. Publikum kom for det meste i privatbiler eller i

Grotten med malajbjørne, som blev opført 1932-33.

busser, men den lokale bybus gik også fra jernbanestationen hver time til Zoo, om søndagen hver halve time, når der var travlt.

Og så kom anden verdenskrig i september 1939. Alt blev straks dyrere: Opvarmning, foder o.s.v. 9.4.1940 rykkede tyske tropper ind i Danmark, og straks blev alle privatbiler standset. Det blev dødsstødet for Nykøbing F. Zoo. Allerede i efteråret 1940 var det slut. Uden privatbiler ingen besøgende. Lokalbefolkningen på nu 15.000 indbyggere var ikke nok grundlag for havens drift. Min storebroders livsværk var slut med krigens start. Et hårdt slag for ham!

Heldigvis kunne først min fader og senere min moder få alderdomsunderstøttelse. Jeg mener, at den i 1940 var kommet op på 200 kr. månedlig?

Ind til en ny tilværelse

En kort tid endnu handlede min storebroder med fasaner og småfugle. Han havde i alle årene med zoo-haven handlet lidt med dyr og fugle ved siden af. Men nu begyndte han at importere sumpbævere (Nutrias) fra dyrehandler Mohr i Ulm, Tyskland. Efterspørgslen på pelsdyr var stor grundet krigen og afspærringen fra mange lande. Han tjente en del penge på denne import. Dette år solgte han også en del nordiske fugle, som han selv fangede i fælder. Han slog sig igen-nem.

Den zoologiske have i Nykøbing F. var formelt et lille A/S med 4 aktionærer: Amdtsrådssekretær Rønlund og ingeniør Henriksen, begge fra byen, vor tante Ernestine Krag (gift med isenkræmmer Chri-

Carl Heinz Krag havde held til at få født et par panterunger.

stian Krag), Nysted, og så min storebroder, der jo lige som de andre mistede deres indskudte kapital ved havens lukning.

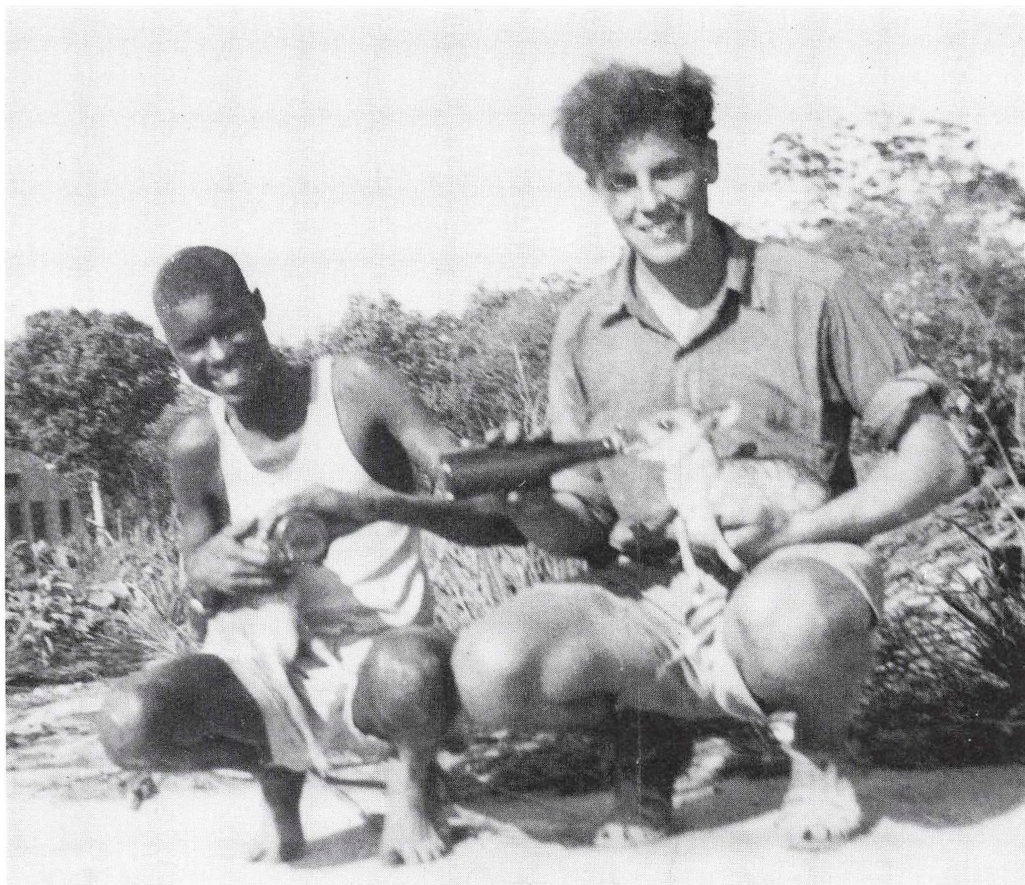
Efter havens lukning i 1940 fik han en opgave af direktør Jensen, Odense Zoo. Grundet anden verdenskrig og svigtende publikumstilstrømning havde haven der ikke mere råd til at beholde sine to elefanter, og de blev solgt til Hagenbecks Zoo i Hamburg, og min storebror fik til opgave at ledsage dem i jernbanevognen. Da skete det i Rendsburg, at der blev luftangreb. De blev rangeret ind på et sidespor, men da antiluftskytset begyndte at fyre løs, blev elefanterne paniske, og min bror blev trykket mod godsvognens væg og fik trykket nogle ribben. Nogen tid herefter brød en knogletu-

berkulose ud i de beskadigede ribben. Han måtte en tur på Nykøbing F. sygehus i Bispegade, hvor den dygtige overlæge Kjær fjernede 1½ af hans ribben. Men der var stadig noget ondskab tilbage. Såret ville ikke helt læges, og han måtte mindst 10 år herefter med mellemrum gå til kulbuelysbehandling helt op til to gange om ugen.

Dyrepasser i Hamburg

Men eksistere skulle han og min svigerinde jo. Han tog derfor job som dyrepasser i den store Hagenbecks Zoo i Hamburg, og efter nogen tid kom også min svigerinde derned som sådan. Der var intet arbejde at få i Danmark dengang! Det øvrige personale bestod af helt gamle tyskere og så tvangsudskrevne krigsfanger. Han fortalte om, hvordan en ung tysk soldat, der holdt øje med krigsfangerne, engang slog en ung fransk krigsfange med geværkolben. Min broder gik til direktør Hagenbeck og fortalte det, og næste dag var den tyske soldat blevet forflyttet fra haven. Et sådant overgreb kunne min broder ikke acceptere. Men det viser også, hvilken respekt direktør Hagenbeck nød selv i Nazityskland! Iøvrigt lykkedes det af og til min broder og svigerinde at give krigsfangerne lidt ekstra forplejning. De kunne jo trods alt få pakker fra Danmark. Men bombardementerne af Hamburg tog til, og jeg mener at erindre, at de efter 1-1½ år vendte tilbage til Danmark. Her måtte han endnu engang på hospitalet med sit operationssår. Denne gang ½ år på Finsensinstituttet i København hos den fra Finlandskrigens 1939/40 kendte kirurg, overlæge Kiewitz. Her blev han behandlet med lysbehandlinger, og om dagen blev sengen rullet op på tagetagen, hvor de indsvøbt i uldtæpper opholdt sig i fri luft.

Efter udskrivningen herfra blev han ansat som »assistent« (medhjælper for direktør Rewentlow) i Københavns zoologiske Have, hvor han måtte hjælpe med alt. Vi var

På det første indkøb i Afrika i 1947, hvor Carl Heinz Krag var dyrehandler.

nu i 1942/43, og anden verdenskrig rasede stadig. De fik bolig i havens tidligere inspektørejendom. Jeg boede hos dem $\frac{1}{2}$ år og erindrer, at vi jævnligt måtte op om natten grundet flyveralarm. Han havde våben-tilladelse fra den tyske besættelsesmagt og en elefantriffel, hvormed han skulle aflive eventuelle farlige dyr, hvis de skulle slippe ud af burene ved bombesprængninger. Men heldigvis blev haven aldrig bombet. Det

nærmeste var et vandtårn overfor hovedindgangen i Søndermarken. Det blev totalt bortsprængt en nat. Jeg ved ikke, om det var en terrorhandling fra tyskernes side eller af danske sabotører. Da de sidste rester af den danske hær blev afvæbnet 29.8.1943, blev havens nabo Frederiksberg slot, der var dansk officersskole, angrebet med tyske tanks tidligt om morgenen kl. 4, og officererne og et antal værnepligtige blev krigs-

fanger hos tyskerne. Iøvrigt havde Københavns Zoo gode år under anden verdenskrig med stor publikumtilstrømning. Man kunne jo kun komme få steder. Opvarmningen af boliger og dyrehusene skete med tørvebrændsel, og foder var i reglen intet problem i Danmark.

Også arbejde i Civilforsvaret

Min broder måtte ved siden af arbejdet i Københavns Zoo tillige forrette værnepligtstjeneste ved Civilforsvarets sanitets-tjeneste på Frederiksberg. Han måtte deltage i øvelser som bæreberer til trods for, at han endnu ikke var sund og stærk efter hospitalsopholdet. Min svigerinde ville have, at han skulle bede som fritagelse for tjenesten, men det ville han ikke. Han var stædig. Det var hans pligt! Og så kom da endelig den tyske kapitulation den 5.5.1945, og på ganske få uger var så at sige alle tyske tropper ude af Danmark efterladende 1/4 million tyske flygtninge fra Østpreussen. De blev samlet i flygtningelejre og måtte endnu i nogle år forblive i Danmark. De allierede ønskede dem ikke retur til Tyskland, hvor der var problemer nok i forvejen!

Jeg erindrer den første fredssommer i København i 1945. Alle allierede soldater, alle løsladte krigsfanger (russere, polakker, baltere o.s.v.) samt alle danske frihedskæmpere havde fri adgang til Københavns Zoo. Vor glæde var naturligvis stor!

Vort hjem såvel i Saksøbing som i Nykøbing F. som senere hen hans hjem i inspektørboligen i Københavns Zoo og hans to boliger her i Kastrup var det altid en oplevelse at besøge. Altid dyr og fugle indenfor hjemmets vægge. Således havde vi i vores 4 værelses lejlighed i Nykøbing altid en stor sort og hvidbroget Grand Danois hund, 1 amazonpapegøje og 2 mohrenkopfpapegøjer. Dertil skiftende 1 løveunge under opflaskning (moderen ville ikke passe den), 1 lille abe, som nød pleje efter at

have fået bidt en tå af af en større artsfælle, 1 lille gråpletet sælunge på altanen, ligeledes under opflaskning, og en kvælerslange i stuen.

Men min broder ville være selvstændig. Allerede i 1946 sluttede han arbejdet i Københavns Zoo, men havde dog endnu i nogle måneder inspektørboligen til rådighed.

Foråret 1946 afsejlede han fra Larsens Plads i København med DFDS-skibet m/s »Uruguay« til New York. Med sig bragte han nogle tusinde kanarifugle og lidt selskabspapegøjer (undulater). Vel ankommet til New York kørte han med Pacificjernbanen hele vejen tværs over USA til San Francisco, hvor han solgte fuglene til firmaet Robinson. Kanarifugle var efter anden verdenskrig en mangelvare i USA. Han havde så lidt penge og kunne engagere fiskere til at sejle med ham ud og fange søløver. Han kom i land med 16 indfangede dyr. Herefter lavede han kasser til hver enkelt (han var jo tømrer), læssede hele molevitten på et godstog og kørte så retur tværs over USA til New York med Pacificbanen. Det lykkedes at holde alle dyrene i live på nær en. I New York blev de indskibet på DFDS-skibet »C. F. Tietgen«, og nogle uger senere ankom de i god behold til Larsens Plads i København lige neden for Amalienborg. Med sig bragte han yderligere nogle krybdyr til Københavns Zoo. Salget af de 15 søløver blev starten på hans internationale dyrehandel i den helt store stil.

Et beskedent og flittigt menneske

Han var et beskedent og flittigt menneske, der ikke undte sig selv meget. Beskeden i påklædning, som jeg helst i et par shorts, en skjorte og et par sandaler. Han holdt af god og sund mad, og det sørgede først vores moder og moster, senere hans hustru for. Efter at canceren var konstateret, var han sammen med sin hustru og to familiemed-

lemmer en tur til Madeira på hans livs første og egentlige turistrejse. I de sidste uger af hans liv tilkaldte han vor yngste broder bankmanden, for at denne skulle skrive hans tilgodehavender ned. Jeg har aldrig kunnet begribe alt det, han kunne have i hovedet. Han havde et revisionsfirma til at føre sit regnskab, men det var de færdige handeler. Men døden kom hurtigere, end han havde regnet med, og mange tilgodehavender blev spildt. Min lillebroder har senere fortalt mig, hvor svært det var at få de tilgodehavende penge indfordret, men et virkeligt lyspunkt var der: Grev Knuth på »Knuthenborg« overtog alle de dyr, min storebroder havde gående der og betalte hver en øre til min svigerinde! Min storebroder havde jo medvirket til Safariparkens oprettelse. Dyrene kom der ned at gå, og godset fik på den måde nogle indtægter fra

publikum i en tid, der ikke altid var lige nem for de store dansk jordbesiddere. Det var et samarbejde, der var praktisk for begge parter, og jeg har da også senere set greven omtale min broder virkelig pænt.

Min storebroder havde haft et egentlig fantastisk liv. Slidsomt for det meste, men afvekslende og interessant. Hvor mange er det forundt at gøre deres livshobby til deres levevej? Det gjorde han med et aldrig svigtende gå på mod og med en sjælden optimisme!
Rudolf Krag

Rudolf Hackbarth Krag

født 28.11.1922 i Sakskøbing,
1939 præliminæreksamen ved Østre Skole, Nykøbing F.
1939-1982 ansat i rigspolitiet.
1982 pensioneret som 60-årig (bogholder Tårnby politi).

Lolland-Falster i bogverdenen

Af Verner Hansen

Personale og patienter på »Anstalten« i Saxkøbing i 1915. (Fra Palle Brandts bog »Fra Anstalten til Saxenhøj«).

»Anstalten«s historie levende fortalt
»Anstalten«, som den kaldes, er en meget kendt institution på Lolland-Falster.

Den har en historie på godt 125 år, og det er meget naturligt, at den bliver skildret.

Det sker med bogen »Fra anstalten til Saxenhøj«, der er blevet skrevet af redaktør Palle Brandt, hvis gode sans for at skrive lokalhistorie i høj grad er blevet kendt fra hans tidligere bøger.

Bogen, som er kommet op på næsten 100 sider, koster 160 kr., og det er den absolut værd.

Palle Brandt har snakket med nuværende og tidligere ansatte, og den tidligere inspektør Thor Gerner Nielsen, hvis familie i generationer har ledet institutionen, har også bidraget med et historisk materiale.

Der er i bogen en masse billeder fra livet på »Anstalten«, og det er i det hele et godt lokalhistorisk værk.

Dejligt billedhæfte om Storstrøms Amt
Kjeld Ib Lise har før skabt dejlige billedhæfter om Storstrøms Amt, og i nye udgaver har en ajourføring fundet sted.

Det sidst udgivne hæfte er der i høj grad grund til at rose og prise for masser af pragtfulde billeder, for Lise forstår i høj grad at finde de rigtige motiver og fotografere dem, så de fremtræder bedst muligt i flotte farver.

»Billeder fra Storstrøms Amt«, som hæftet hedder, har både dansk, tysk og engelsk tekst.

Værdifulde lokalhistoriske beretninger

Der er gjort et usædvanligt stort og vellykket arbejde for at udgive historiske beretninger om sognene på Sakskøbing-kanten.

Det er ikke mindst den meget flittige Normann V. Steenstrup, der er manden bag det kæmpemæssige arbejde med at samle de mange enkeltheder, så bøgerne kommer til at udgøre en god og samlet helhed.

»Vaabensted og Engestofte sogne Musse Herred – Lolland«, som er udgivet på »Forlaget Guldborgland«, er oppe på ikke mindre end 126 sider. Bogen handler i særlig grad om de to hovedgårde Nielstrup og Engestofte og fæstere og ejere af de mange gårde.

Normann V. Steenstrup har tidligere udsendt »Taars sogn – Musse herred« og i samarbejde med Poul Jensen også »Baroniet Guldborglands Fæstegårde«.

Bøgerne er meget værdifulde for alle, som vil studere den lokale historie.

Nyt fra Næsgaard

»Næsgaardbogen 1991« har som sædvanligt meget at fortælle om, hvad der foregår på den landskendte landbrugsskole, hvor der gøres et omfangsrigt arbejde for at uddanne indenfor landbruget, hvor meget nyt er på vej.

Bogen, som med sine næsten 100 sider, udgives af Foreningen »Gamle Næsgaardianere«, har en udførlig beretning af forstander Frederik Qvist om, hvad der er sket i skoleårets forløb og om de forskellige former for undervisning, som der bydes på. Særlige arrangementer og rejser hører også med til, hvad der foregår.

Den i sin tid meget populære lærer Kristian Rask, der var på skolen 1944-1958, fortæller meget underholdende om sine oplevelser.

Guldhalsringen – på svensk

I et svensk tidsskrift for svensk antikvarisk forskning, som hedder »Forn Vannen«, har der i årgang 86 1991 været en artikel, som har relation til et stort fund på Falster. Det drejer sig om Hannenow-guldhalsringen, som der også bringes et billede af. Forfatteren af artiklen hedder Jan Peder Lamm, og den lyder således: »Zur Taxonomie der Schwedischen Goldhalskragen der Völkerwanderungszeit«, og guldhalsringen vurderes i sammenhæng med det samlede skandinaviske materiale.

Lolland-Falsters kirkelige liv

»Lolland-Falsters Stiftsårsbog« har altid meget at fortælle om det kirkelige liv på mange forskellige måder, således som det har formet sig i årets løb.

I årsbogen for 1991 er der også som tidligere en del lokalhistoriske træk at finde i artiklerne.

Tidligere provst Valdemar Davidsen fortæller om sit lange liv som præst og også om årene i Stokkemærke.

Errindlev kirkegård, der er noget for sig selv, bliver der også fortalt om.

Den hellige Birgitta fra Sverige, der ikke mindst har forbindelse med klosterlivet i Maribo, får også en omtale.

Biskop Hans Mikkelsen, som var i Odense, havde også Lolland-Falster under sig, og det nævnes, at i hans udgivne dagbøger er der også en del om Lolland-Falster.

Maribos lidt usædvanlige personer

Skoleinspektør Markus Hummelose fik i høj grad belyst Fejøs historie i en bog, som blev skrevet, medens han var ansat på øen.

Ved sin afgang flyttede Hummelose til Maribo, hvor han er faldet godt til og har gået og lyttet til byens liv og stiftet bekendtskab med nogle af dens personer.

Han har fået samlet og skrevet en bog på et halvt hundrede sider, og den hedder »Prinser og godtfolk i Maribo«. Bogen er helt usædvanlig ved, at der bliver skrevet om personer, der ellers ikke ville komme på tryk eller blive omtalt.

Hummelose fortæller om personer, som er »lidt for sig selv«, og med sine lune og store menneskelighed får han folk til at fortælle meget naturligt og åbenhjertigt.

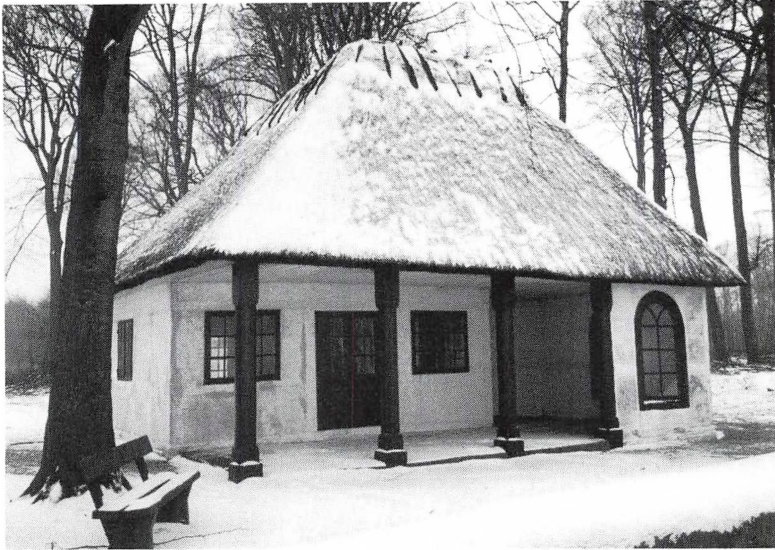
Der er også billeder i bogen, som Hummelose fortjener megen anerkendelse for, da han har »pløjet« et nyt land med hensyn til lokalhistorie.

Sognerødder og byrødder i Rødby

Det meget initiativrige arkiv i Rødby har præsenteret noget helt nyt, som vist ikke før er set på Lolland-Falster.

Bogen hedder »Sognerødder og byrødder i Rødby kommune 1966-1989«. Hans Ivar Bentsen og hans medarbejdere har lagt et meget stort og beundringsværdigt arbejde i at samle en masse oplysninger om valgte, om stemmetal og meget andet, som har stor lokal interesse.

Det betydningsfulde er, at bogen, som er på 70 sider, har en periode af »sognerådstiden« med, for det er vigtig historie for eftertiden.

Generalens lysthus ved Tromnæs, bygget 1775-1777, har været et søgt udflugtssted. (Fra »Det Classenske Fideicommis 1942-1992«).

En alsidig fideicommis-historie

Det Classenske Fideicommis har i meget høj grad beriget Falsters lokalhistorie med nogle store og værdifulde værker.

Der er tidligere kommet en bog om generalmajor Classen, som stiftede fideicommisset, og i 1942 blev udgivet »Det Classenske Fideicommis gennem 150 år«.

Efter kun 50 års forløb har fideicommissets bestyrelse igen fundet det berettiget at udsende en bog, og der er også meget at berette om det halve århundredes forløb.

Opgaven med bogen »Godsdrift og velgørenhed« blev overdraget til lektor ved Københavns universitet, dr. phil. Erik Helmer Pedersen, der skriver interessant og meget let læseligt.

Bogen, som er på ikke mindre end 390 sider, hviler på et meget stort arbejde for at finde godt stof frem. Der er også et meget stort antal billeder, hvoraf en del er i farve.

Der er i bogen to særlige store afsnit om administrationen af Det Classenske Fideicommis og desuden et om dagligliv og fideicommis.

I det hele er det blevet til en bog, som meget kan anbefales.

Oplevelser ude i verden og i Opager

Poul J. Eriksen er godt kendt på Lolland for bøgerne, hvor han meget lunt og fornøjeligt fortæller om barndoms- og ungdomstiden i Opager.

Han har dog ikke været nogen »hjemmefødding«, men også rejst i mange lande. Den nyeste »Kilimanjaros Vinger« skulle man tro alene handle om rejseoplevelser, men det er ikke tilfældet. Han har stadig mange lune træk med om oplevelser i Opager – og de er absolut ikke kedelige.

Bogen, som er på 130 sider, er udgivet af Dansk Historisk Håndbogsforlag.

Kunstmuseerne præsenteres

Der er udsendt et stort og flot farvestrålende hæfte om »Danmarks Kunstmuseer«, fra hvis samlinger mange billeder præsenteres.

Der er en del interessante artikler, som er skrevet af sagkyndige, der belyser den kunst, de kunstnere og deres værker, som betyder mest for dem.

I listen over museerne findes naturligvis også Storstrøms Kunstmuseum i Maribo og Reventlowmuseet på Pederstrup.

Husmandssted i V. Skørringe under Christianssæde fotografet i 1916. (Fra Claus Bjørns bog om Christian Ditlev Frederik Reventlow).

Dejlig bog om Lolland-Falster

Der er kommet en ny og fortræffelig bog om Lolland-Falster, som meget kan roses, og den er ny i sin form, som virker tiltalende.

Det er sket i en landsdækkende serie, som hedder »Skarv-naturguider«, og Storstrøms Amt og Friluftsrådet har naturligt ydet støtte til bogen, som er på 142 sider og koster 168 kr.

Forfatteren er Hans Erik Jørgensen, V. Egede, og han har gjort det godt og omhyggeligt og kommer rundt til alle steder, som er værd at besøge. Der er også oplysninger om dyre- og fugleliv, om planter, botanik og geologi.

Bogen er en vældig god vejleder i ture rundt på Lolland-Falster, og der er mange og dejlige billeder.

Bogen om Reventlow

Der er skrevet uhyre meget om Christian Ditlev Frederik Reventlow og hans store værk, og der er heri indgået en række oplysninger om Christianssæde og Pederstrup.

Der er også blevet skrevet nogle specielle bøger om ham, men nu foreligger den helt rigtige bog om Reventlow og hans familieliv.

»Den gode sag« kaldes bogen, som er skrevet af en af de bedste kendere af dansk landbrugshistorie og dens mænd, og det er Claus Bjørn, der udfolder en stor flid og er i besiddelse af en stor viden.

Bogen, som er kommet på Gyldendal, er stor og flot og på ikke mindre end 344 sider med mange illustrationer. Den må derfor også blive ret kostbar, og prisen er 348 kr.

Meget lokalhistorie fra Rødby

Rødby lokalhistoriske Arkivs årsskrift får altid en masse med, og det er også tilfældet for årgang 1992.

Hans Ivar Bentsen slider for, at årsskriftet skal give mange og gode enkeltheder med træk fra livet på det sydlige Lolland, hvor der også er meget at fortælle om.

På sine 36 sider er der en del alsidige artikler, f.eks. om Håndværker- og Industriforeningens historie, en slagter, som fortæller god og underholdende lokalhistorie, en troende høker, det gamle Bredfjed, en pioner i Rødbyhavn og endnu mere, som er værd at læse.

Og så ville det selvfølgelig ikke være Hans Ivar, hvis der ikke også var noget om hans elskede arkiv ...

Fint indhold i

Stubbekøbing-årsskriftet

Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing kommune placerer sig altid med et godt og meget indholdsrigt årsskrift.

Årsskriftet for 1992 er blevet til en hel bog på ca. 100 sider, og stoffet kommer rundt i hele kommunen, så det ikke alene drejer sig om Stubbekøbing, men der er dog fra byen en del billeder, som gamle stubbekøbingensere vil betragte med genkendelsens glæde.

Der er mange steder, personer og begivenheder, der bliver genopfrisket og gjort levende, og det er alsidigheden, som præger dette årsskrift, der forhåbentlig får en god afsætning.

Et stort museumsarbejde

Lolland-Falsters Stiftsmuseums beretning for 1991 har en masse at berette om de mange aktiviteter, som udfoldes, både med at undersøge og formidle, hvilket sker i stor udstrækning.

Der er i høj grad en proces i gang omkring Stiftsmuseets struktur og fremtid.

Museet var tidligere helt amtsligt, men nu er det i høj grad blevet til, at kommunerne skal træde ind som direkte ansvarlige, men det giver nogen usikkerhed, at der åbenbart er nogle, som ikke rigtig forstår det og helt går ind for, hvad der er nødvendigt at yde.

I Stiftsmuseet er mange meget optaget af en ny-skabelse, nemlig ved Frilandsmuseet at få oprettet et sukkerroemuseum, hvilket vil være et vægtigt plus med hensyn til Lolland-Falsters museums-liv.

Vaalse-inddæmningen i

Nr. Alslev-årsskrift

Nørre Alslev lokalhistoriske Arkivs beretning har altid meget interessant at fortælle om lokale anliggender, som lokale glæder sig over at læse.

Årsskriftet for 1992 kommer langt omkring, men helliges ikke mindst historien om Vaalse vigs inddæmning, der skildres i en række udmærkede artikler, som belyser flere sider af den store begivenhed.

Helene Strange fortælles der også om, og endnu flere artikler er med til at understrege, hvor godt en arkiv-beretning kan laves.

Arkivets leder, Niels Frost, er forøvrigt fratrukket som redaktør efter mange års godt arbejde og er blevet afløst af lærer Erik Hansen.

Nye toner fra højskole

Lollands Højskole i Søllested gør meget for i sit materiale at anslå nye toner.

Materialet virker meget tiltalende, så der ikke er spor af »gammel højskole« over det.

Desværre har skolen ikke et helt tilstrækkeligt elevtal og kursisttal, men alligevel bliver de fysiske rammer forbedret, skriver forstanderen Jens Jørn Pedersen.

Der er mange spændende emner i skolens undervisningsplan, som kan give et godt resultat ved virkelig at gå i dybden og være præget af nutidens forhold.

På Lolland-Falster bør man i høj grad bakke Lollands Højskole op.

God brugshistorie fra Krumsøarkivet

Krumsøarkivets årsskrift, der foreligger for 1992, er som sædvanligt af et omhyggeligt arbejde med redaktionen, så indholdet præsenterer sig meget interessant og læseværdigt.

Erling Juul Andreassen fortæller om, hvordan det var i tresserne i den gamle V. Ulslev kommune. Brugsforeningerne i Ø. Ulslev og Godsted sogne får træk af deres historie, og yderligere fortæller Ingrid Rasmussen om livet i brugsen i besættelsestiden. Den meget oplysende »brugshistorie« bliver udover skildringerne også belyst med mange gode billeder.

Årsskriftet indeholder også »Krumsøkrøniken« for det forløbne år, og det er en god og indholdsrig »kalender«, så lokale begivenheder senere kan genopfriskes.

Lolland-Falsters museer

Lolland-Falsters Stiftsmuseum og Frilandsmuseet i Maribo

UNDERSØGELSER OG REGISTRERING

Større arkæologiske udgravninger og undersøgelser

- *Refshale, Maribo kommune*, tværinstitutionelt projekt med flere udgravnings-steder:
  - 1) landsby ved tomten af Agerskovgård
  - 2) bebyggelseslevn ned ad skrænten vest for gravpladsen
  - 3) spor af bebyggelse ved nordlige kirkegårds-dige og nord herfor
  - 4) levn af teglovn på Søagergårds jord.
- *Hotel du Nord, Sakskøbing kommune*. Udgravning og undersøgelse på museet af kornpræparat fra ladegulvet ved David Robinson og Jakob Tue Christensen; undersøgelsen fortsattes på Nationalmuseets Naturvidenskabelige afd, efter at materialet var overført dertil.

Besigtigelse af nye fund

- Udgravning af bopladsgrube ved Brandsmose Tværvej, *Stokkemarke, Maribo kommune* i anledning af et af SEAS foranstaltet anlægsarbejde.
- Udgravning af bopladsgrube i kystskrænt ved *Guldborg, Sakskøbing kommune*, truet af nedstyrtningssfare p.gr.a. havskyl.
- Besigtigelse af langdyssen, *Færgemarken, Majbølle sogn, Sakskøbing kommune*. Voldsomt beskadiget ved skovarbejde. Meddelelse til ansvarlige myndighed (Skov- og Naturstyrelsen).
- Besigtigelse og prøvegravning ved Vesterodde, *Langø, Rudbjerg kommune*, hvor kriminalpolitiet for et par år siden fremgravede en oldtidsgrav. Yderligere fund påvistes ikke.
- Bybrønd i *Rødby, Rødby kommune* – se afsnittet Fysisk planlægning m.v.

Museet har desuden medvirket på forskelligt niveau ved en række undersøgelser i landsdelen, forestået af andre institutioner:

- *Sølbjerg, Rudbjerg kommune*. Til denne gravning har museet ydet hjælp til den praktiske del af udgravningsarbejdet.
- Undervandsarkæologisk undersøgelse i *Kragenæs havn, Ravnsborg kommune*, (boplads stenalder) og i *Sakskøbing fjord, Sakskøbing kommune* (fiskegærde, stenalder).
- ved *Kong Svends Høj, Ravnsborg kommune* og ved jættestue i *Frejlev skov, Nysted kommune*, som restaureres indenfor rammerne af Skov- og Naturstyrelsens Megaligravsprojekt.

Danfæ

- Halsring fra *Gammelhøj, Krumsø mose, Nysted kommune*; yngre bronzealder. Grundig eftersøgning med metaldetektor omkring fundstedet. Andre dele af depotfundet ikke fundet.

Registrering af meddelte fund og oldsager

- Oplysning om ældre fund af knogler i *Halsted dyrehave, Højreby kommune*, registreret.
- Via Klaus Bek Nielsen er 18 lokaliteter fra det nordlige Lolland, *Nakskov, Højreby, Ravnsborg og Maribo kommuner* registreret.
- Nationalmuseet/Skov- og Naturstyrelsen har i årets løb meddelt om 4 lokaliteter med nyregistrerede fund
- Oldsager, fundet ved udgravningen af den neolitiske boplads ved *Lidsø, Rødby kommune* i 1971, som har været uddeponeret i privatsamling i Musse, er modtaget retur.

Desuden har en del beboere rettet henvendelse til museet for at få bestemt forskellige oldsager og andre fund, som ikke skal opregnes her; hovedparten af de fundne ting er samtidig registreret på museet. Af disse oldsager er mange med tak modtaget som gave til museets samlinger.

Nyere tid

Som forberedelse af den lovbundne kirkegårds- og gravminderegistrering er ved henvist arbejdskraft påbegyndt ordning, registrering og bearbejdning af baron Bertouch-Lehn's omfattende grundmateriale til bogen »Menigmands Minde«.

Ved henvist arbejdskraft er afsluttet ordning og registrering af museets omfattende samlinger af historiske arkivalier.

1. marts ved møde med repræsentant fra Zoologisk Museum, København besigtiget dele af Stiftsmuseets tidligere ejede naturhistoriske samlinger, nu på Gymnasiet og Borgerskolen i Maribo, med henblik på beskyttelse af dele heraf af museumshistoriske grunde.

Med henblik på evt. fremtidig bogudgivelse er foretaget undersøgelser vedr. Hugo Matthiessens købstadsfotografering på Lolland-Falster i 1915.

Besigtigelser er i enkelte tilfælde inden for nyere tid foretaget i forbindelse med gaver til samlingen. Desuden er foretaget undersøgelser med henblik på museets udstillinger og publikationer.

Fysisk planlægning m.v.

- Hævning af vandstand i *Hejrede sø og Godsted mose, Sakskøbing og Nysted kommuner*; udarbejdet projektoplæg, som er vedlagt amtets ansøgning til Skov- og Naturstyrelsen.
- *Bybrønd Rødby, Rødby kommune* besigtigelse/undersøgelse, projektoplæg, konsulenthjælp.
- Meteorologisk Instituts mast på *Albuen, Rudbjerg kommune*, deltagelse i byggemøde vedr. mastens placering med hensyntagen til de fredede levn, besigtigelse, undersøgelse af kulturlag, forstyrret af anlægsarbejdet. Tre besøg på stedet: 1) byggemødet, 2) undersøgelse, da grøfter til ledningsnet graves og 3) undersøgelse, da affaldskule til vagtmandskabet var anlagt.
- Faglig vurdering ved Menighedsrådets projektering af steler (pullerter) på *Domkirkepladsen i Maribo, Maribo kommune*.
- Gennemarbejdning og kommentar til Amtskommunens sektorplan vedr. skovrejsning. Vurdering af arkæologiske interesser på Lolland.

Museet har engageret sig i hovedparten af disse sager efter gennemgang af planmateriale fra de lollandske kommuner og amtet samt statslige institutioner.

Også i år er gjort et stort arbejde med forebyggende arkæologisk arbejde, ved at »fange« truede

arkæologiske levn ved arbejde med dette planmateriale, således at evt. arkæologisk undersøgel-sesarbejde kan afvikles inden anlægsarbejdet på-begyndes og dermed uden forsinkelse for bygher-ren.

FORMIDLING

Udstillinger på museet

Hele året. »90'ernes Museum«.

Hele året. »For 70 kr. oldsager«.

Febr.-marts. Vandreudstillingen »Byen før«.

13. - 17. april Halsringen fra Gammelhøj, Nysted kommune, fremlagt i særudstilling i Museets for-hal.

1. maj - 30. sept. samt skolernes efterårsferie. Fri-landsmuseets åbningssæson.

27. sept. - 27. okt. »Maribo's Dåbsattest« i anled-ning af Maribo's 575-års købstadsjubilæum, med bl.a. originale middelalderlige pergamentsbreve fra Landsarkivet i København.

Udstillinger uden for museet

Vandreudstillingen »Byen før«:

5. - 29. apr. Stubbekøbing bibliotek.

30. apr. - 17. maj Errindlev skole

17. maj - 7. juni Centralbiblioteket Nyk. F

2. sept. - 13. sep. Svaneskolen, Væggerløse.

13. sep. - 7. okt. Holeby skole

7. okt. - 29. okt. Sakskøbing rådhus.

29. okt. - 18. nov. Margretheskolen, Maribo.

5. apr. - 1. juli. Leveret genstande til udstilling arrangeret af Lokalhistorisk Arkiv, Maribo og So-cialdemokratiet i Sparekassen LOLLAND, Mari-bo.

Juni: Informationsmateriale ved Kong Svends høj.

Juli: Udlån af genstande til folkedanserudstilling i Sparekassen Lolland.

6. - 23. sept. For kulturelt Samråd, Nakskov, til-rettelagt udstillingsapropos om barokkunst, som led i kunstudstilling på Nakskov Bibliotek. Hertil udarbejdet turvejledning: Tag på tur til barokkens store billedskærere på Lolland-Falster.

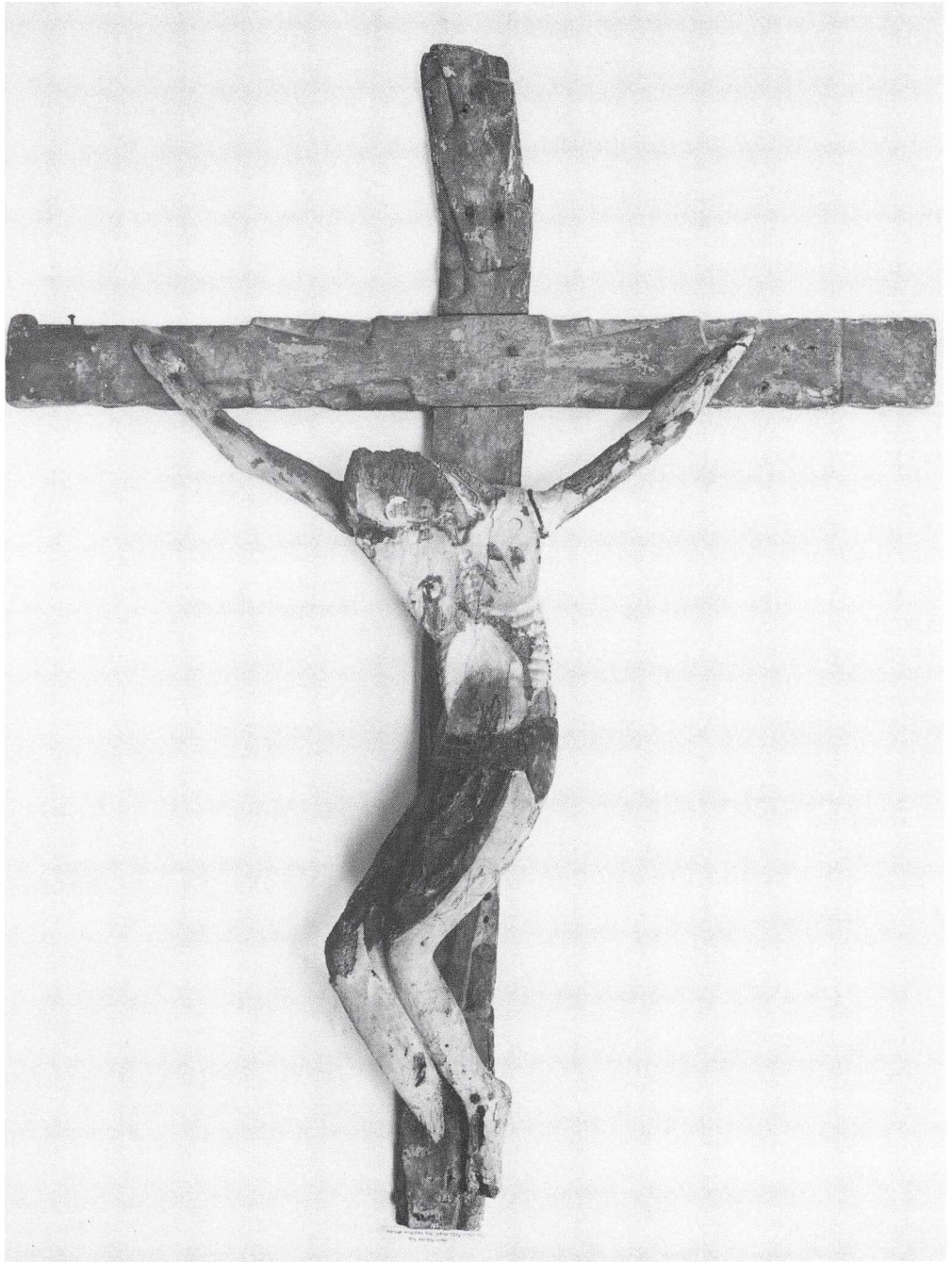
Arrangementer

9. juni. Vævedag v. Lolland-Falsters Vævefor-ening på Frilandsmuseet.

29. juli. Børnefestival på Frilandsmuseet. Børne-

For bevilling fra Statens Museumsnavn er foretaget konserveringsteknisk undersøgelse af Stiftsmuseets fornemme samling af middelalderlige korbuekrucifikser. Her det stærkt stiliserede krucifiks fra Horreby kirke dateret ca. 1325-50 (Foto: LFS).

folkedans, Squardanse, polske dansere MAKI.

18. sep. Skoler på Refshalegravningen, og sidst på dagen åbent hus.

12. - 20. okt. Efterårsferie: deltagelse i fælles amtsmuseums folder om efterårsferiearrangementer.

»På oplevelse på Stiftsmuseet og Frilandsmuseet« opgaveark.

Spillebule med gamle spil på Stiftsmuseet.

15. okt. Lyt til historier (aflyst).

16. okt. Gl. lege på Frilandsmuseet.

17. okt. Lyt til historier på Frilandsmuseet.

18. okt. Smeden arbejder v. Det historisk arbejdende Værksted i Holeby. På Frilandsmuseet (aflyst p.g.a. vejret).

19. okt. Smeden arbejder på Frilandsmuseet.

20. okt. Gl. lege på Frilandsmuseet.

Museets samlede besøgstal har i 1991 været 24.268 (1990: 23.930) hvoraf 17.019 (1990: 15.853) på Frilandsmuseet. Der er ikke tal for, hvor mange besøgende, der har set udstillingerne uden for museet.

Museets medarbejdere har i 1991 medvirket ved et halvt hundrede foredrag, omvisninger og kurser m.v., med tilsammen 1.029 deltagere.

PUBLIKATIONER

Museets egne udgivelser

Lolland-Falsters Stiftsmuseum Årsskrift 1991, heri årsberetning 1990 og billedkavalkade fra jubilæumsarrangementerne 1990.

Jørgen Christoffersen og Karen Løkkegaard Poulsen (red.): Maribo Symposiet, marts 1990. Landene ved Østersøen – et kulturområde i oldtid og tidlig middelalder, FYF og LFS 1991, heri: Karen Løkkegaard Poulsen: Arkæologisk forskning på Lolland-Falster, s. 7 ff.

Andre publikationer

Karen Løkkegaard Poulsen

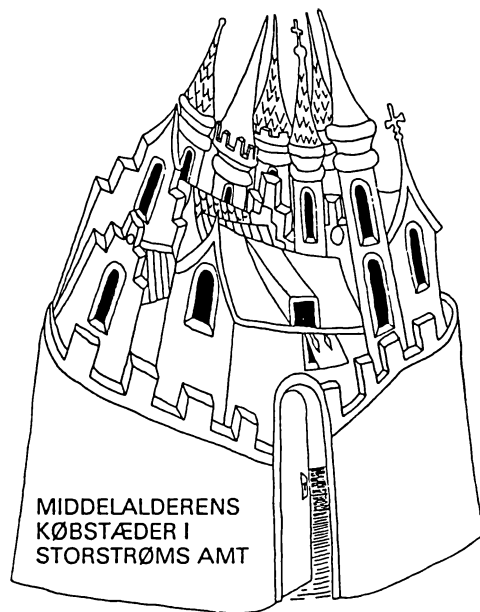
Oldtidsminder; Lolland-Falster – et brohoved mellem nord og syd. Turistårbogen 1991, s. 22 ff. Rensdyrjægere på Sølbjerg – en ca. 12.000 år gammel boplads ved Munkeby. Kirkeblad for sognene i Rudbjerg, sommer 1991.

Artikler om udgravninger i 1990 sendt til »Arkæologiske udgravninger i Danmark 1990«. (Jakob Tue Christensen).

Ove H. Nielsen

Redegørelse for Skolehistorisk pulje i Museernes nyhedsbrev, nyere tid.

Artikel i Højreby menighedsrådsblad. »Kontakt til Polen«.

Udstillingen »Byen før ...« om middelalderens købstæder i Storstrøms amt har i årets løb været vist mange steder i landsdelen. (Tegning fra bogen som ledsagede udstillingen).

Thomas W. Lassen

Indberetninger til Resens Atlas: Århus Stift. Århus Stifts Årbøger 1990/91; s. 87-100.

ADMINISTRATION

17. april afholdtes i henhold til tilkudsaf tale vedr. Lolland-Falsters Stiftsmuseum det første årsmøde for de tilskudsgivende kommuner, med information om museets virksomhed.

Bestyrelsen har desuden i årets løb ført forhandlinger vedr. museets tilskudsforhold med Maribo kommune og Storstrøms Amt.

Som nyt medlem af bestyrelsen er indtrådt Peter Nielsen, Nakskov, udpeget af de lollandske kommuner (eksl. Maribo) i henhold til den indgåede tilkudsaf tale. Peter Nielsen erstatter den hidtidige, mangeårige repræsentant udpeget af Kommuneforeningen i Storstrøms Amt, borgmester Fridtjof Nielsen, Holeby.

Pr. 1. sept. 1991 er museumsinspektør Thomas W. Lassen efter stillingsopslag ansat som leder af Stiftsmuseet. Thomas W. Lassen har vikarieret i stillingen siden efteråret 1989 og efterfølger museets leder gennem 26 år, Else-Marie Boyhus.

Meget museumsarbejde i Falsters Minder

Det egnhistoriske Arkiv og Museets Falsters Minder

Årsberetning for 1991

Museumsarbejdet har i 1991 været præget af et voldsomt fravær blandt den faste stab på grund af sygdom og bevilget orlov.

Museets arkæolog Peter Vemming Hansen har således været beskæftiget med at videreudvikle projektet Teknologicenter Middelalder i Sundby, en spændende, utraditionel men også meget tidkrævende opgave. Museet Falsters Minder har fungeret som sekretariat og bogholderi, men på grund af dette projekts stadigt voksende andel af museets ressourcer arbejdes der på at få centret etableret som en selvejende institution primo 1992.

INDSAMLING/ERHVERVELSER

Tilgangen til samlingen er atter i år domineret af skænkede genstande med lokal tilknytning.

Specielt skal fremhæves et formbrændselsanlæg fra slægten Holm i Toreby – anlægget har i en menneskealder fremstillet tørvebrændsel fra de lokale moser.

Efter maler Erik Ørbæk er der modtaget adskillige prøver på bygningsmaler-arbejder, bl.a. svendestykket, en ådret kommode.

Sprøjtesamlingen er blevet suppleret med Nørre Ørslevs sognesprøjte, der desværre bar præg af mange års henstand under åben himmel.

UNDERSØGELSER/FORSKNING

Oldtid

Primo april foretoges en mindre prøvegravning på strandvolden ved Hamborgskoven, Sundby L. Der kunne opsamles en stor mængde redskaber og afslag af flint, i overfladen registreredes mørke pletter, der tydede på opløjede anlæg. En prøvegravning viste, at eventuelle spor efter en boplads er destrueret ved dyrkning.

I juni var entreprenørmaskiner i Mosevænget, Idestrup, stødt på, hvad der ved nærmere undersøgelse skulle vise sig at være resterne af en bebyggelse fra ældre jernalder.

Den 2-uger lange undersøgelse afdækkede stolpehuller og affaldsgruber, men der kunne ikke påvises hustomter. Belligenheden i umiddelbar nærhed af mosen kunne tyde på, at det er udkanten af

landsbyen, der er registreret. Der blev hjemtaget keramik fra udgravningen.

I september foretog museet en prøvegravning ved Gl. Skovridergård i Gåbense, hvor der tidligere er udgravet en grav fra romersk jernalder. Den var fundet ved pløjning, og det var hensigten med prøvegravningen at fastslå, om yderligere grave var truet af dyrkning. Der blev lavet ca. 200 m prøvegrøfter i området, hvor graven angiveligt skulle være, men hverken den gamle grav eller nye blev fundet.

Ved Nørre Vedby grusgrav er fundet en bopladsrest fra yngre bronzealder/ældre jernalder.

Nyere tid

Inden nedrivningen af stuehuset, Steffensminde, Nagelsti, er det blevet opmålt af K. Snedker. Et par stuer med oliemalede dekorationer af den lokale maler Leonhard Rasmussen er blevet foto-dokumenteret af museumsforvalter Asger Bonde.

I samarbejde med lærer Jens Erik Christiansen, Horslunde, er to værdifulde, lokalt beroende diassamlinger fra besættelsen og befrielsen overført til video med amatørfotofernes egne kommentarer.

Arkiv og museumssamling har som sædvanligt været genstand for adskillige henvendelser, skriftlige, mundtlige som personlige – bl.a. har en elev fra Zahles Seminarium analyseret udvalgte, strikkede dele af egnsdragterne.

KONSERVING/BEVARINGSARBEJDE

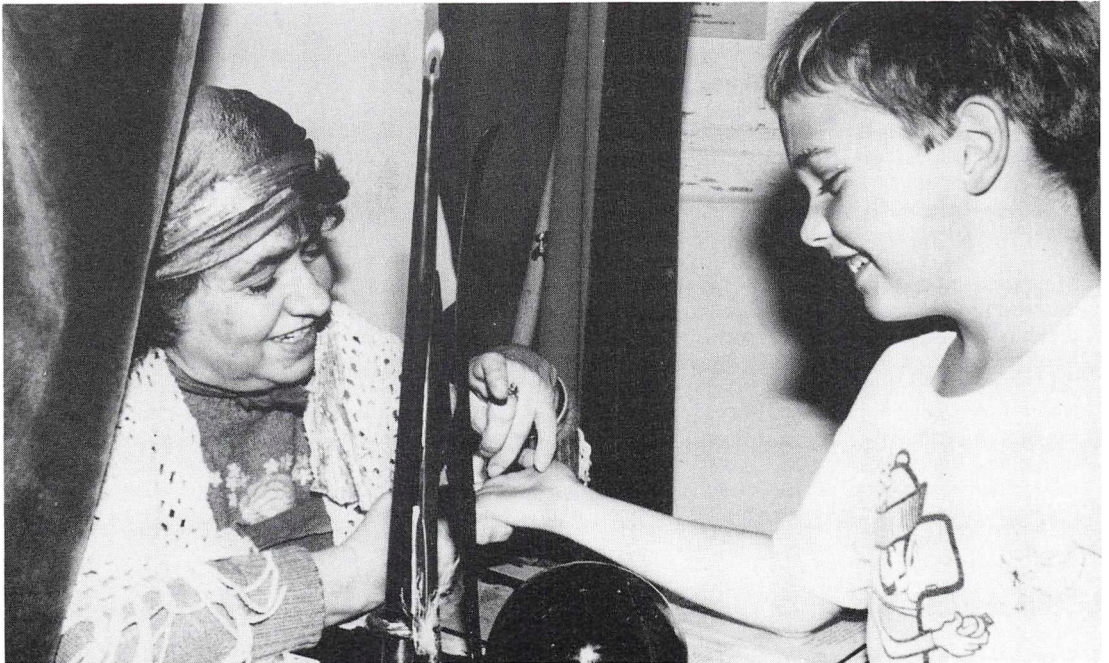
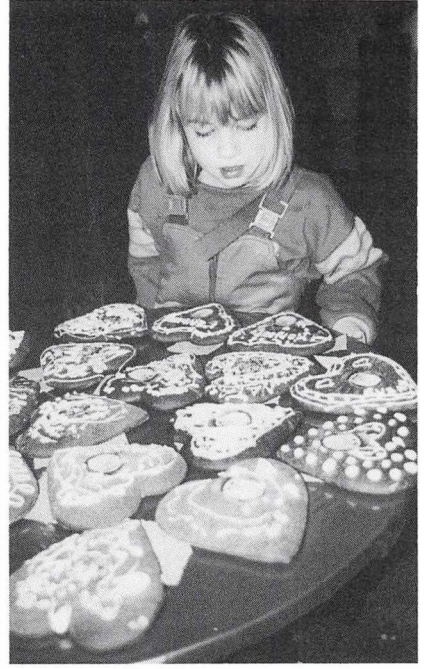
Tekstilkonservator Mette Jensen har i 1991 ved et omfattende konserveringsarbejde sikret tekstilafdelingens to sjældne polkaforklæder. Den såkaldte »polkadragt« opstod på Nordfalster i 1860'erne og brugtes her i en overgangsperiode mellem den egentlige nordfalsterske egnsdragt og den i byen herskende mode. Den gamle dragts hjemmevævede skørt blev stadig bæret, men både dette og ærmetrøjen skjultes aldeles under det karakteristiske polkaforklæde af silke med den brede smæk og den meget vide, krinolineprægede underdel.

I museumsværkstedet har Asger Bonde med et par medarbejdere i jobtilbud fortsat det basale vedligeholdelsesarbejde vedrørende genstandssamling.

1. På jagt efter Nykøbings detaljer – byvandring i anledning af Kulturmindeforeningens 25-års jubilæum.
2. Dekoration udført i slutningen af forrige århundrede af den lokale maler Leonhard Rasmussen på Steffensminde, Nagelsti.
3. De to færdigkonserverede polkadragter præsenteres af konservator Mette Jensen (i midten) for Museumsnævnets formand Søren Manøe og museumsassistent Birgit Schytt.
4. Hjemtagning af den gamle sognesprøjte fra Nørre Ørslev under kyndig ledelse af museumsforvalter Asger Bonde på bukken.
5. En af aktiviteterne for børn i årets julestue, dekoration af honninghjerter.
6. En ung museumsgæst på besøg hos Madame Aza i efterårsudstillingen »Højfolk og Troldeøj på Falster«.

FORMIDLING

Den mest utraditionelle form for formidling, som Falsters Minder i 1991 har bidraget til, har som allerede nævnt været som »fødselshjælper« ved etableringen af Teknologicenter Middelalder.

Særudstilling i Staldgårdsporten

»Gedesbyskibet« vistes i perioderne: 23/3 - 1/4, 17/5 - 20/5 og 15/6 - 11/8.

De foreløbige resultater af dette enestående middelalderlige skibsfund præsenteredes med materiale (billeder og mindre, konserverede funddele) fra Vikingeskibshallen, opstillet af Asger Bonde.

»Qeqertasussuk – De første mennesker i Grønland« vistes 10/9 - 6/10. Det var en vandrestilling bestående af smukke plancher og spændende genstande. Udstillingen var fremstillet af Christianshåb Lokalmuseum på baggrund af aktuelle, arkæologiske fund.

»Højfolk og Troldtøj på Falster« vistes i to omgange: 11/10 - 20/10 og 30/11 - 5/1. Som en lille spøg havde museet i efterårsferien accorderet med spåkonen Madame AZA, som både børn og voksne stod i kø for at blive spået af.

Som optakt til julemåneden revideredes denne udstilling – nu med hovedvægten lagt på sagn og overtro i forbindelse med julen, og den blev udvidet med julemarked og café.

I tilknytning hertil arrangerede museumsformidler Ingelise Hansen to populære aktivitetsdage (10. og 17. december) for børn i alle aldre med fremstilling af julestads og dekorering af honninghjerter. Derudover var der næsten dagligt særarrangementer for børnehaver, skoler og fritidsordninger, en særdeles populær (men ressourcekrævende) formidling, besøgt af ca. 350 børn.

Museets besøgstal i 1991

Som et kuriosum kan nævnes, at følgende nationaliteter i 1991 er præsenteret i museets gæstebog: Belgien, CCCP, Tjsekoslovakiet, England, Estland, Frankrig, Holland, Italien, Letland, Litauen, Norge, Polen, Schweiz, Sverige, Tyskland, Østrig, Egypten, Mocambique, U.S.A., Canada, Australien, Japan.

Der er udpræget overvægt fra det tidligere Østtyskland.

Besøgstal 1991

	Børn	Voksne	Skoler	Selsk.	Ialt
Den permanente udstilling	2.608	783	964	584	4.939
Staldgårdsporten	1.206	386	198	37	1.827

Udstillinger og arrangementer uden for museet

Til Lolland-Falsters Traktor- og Motormuseum fremstilledes i samarbejde med planlægningschef Frank Nielsen udstillingen »J. C. H. Ellehammer«. Anledningen var 150-året for inddæmningen af Vålse Vig, hvilket arbejde fuldførtes af Ellehammers far og farbrødre. Ud over plancher vistes genstande dels fra Teknisk Museum, Flyvemuseet i Billund, Falsters Minder, dels fra familien.

Udstillingen vistes på Traktor- og Motormuseet i Eskilstrup 21/6 - 25/8. Derefter låntes den til Plejehjemmet Sømarken 19/9, Nørre Alslev bibliotek 4/11 - 22/11 og herefter til Nordfalsters Plejehjem.

I forbindelse med Nakskov Biblioteks udstilling af Ole Rømers planetmaskiner udlåntes Museet Falsters Minders Ole Rømer-plancher fra 17/9 og en måned frem.

»Gedesbyskibet« vistes på Væggerløse bibliotek 11/4 - 15/5.

I amtskommunens sommer-arrangement »Tag med på tur« bidrog Falsters Minder med henholdsvis 1 × 5 og 1 × 4 udflugter i juli: »Kalkmalerier – Stort kunst på Falsters kirkevægge« (v. Vivian Etting) og »Sydfalster på kryds og tværs« (v. Liselotte Mygh).

Foredrag/udflugter

I samarbejde med Kulturmindeforeningen er der i vintersæsonen holdt 6 foredrag for ca. 600-700 personer, samt 2 udflugter:

1-dages udflugt til Dragør, arrangeret af Kjeld Ib Lise. 3-dages udflugt til Mecklenburg-Vorpommern, arrangeret af Liselotte Mygh i fællesskab med derværende kolleger.

Museets faglige medarbejdere har i 1991 tilrettelagt og udført 19 rundvisninger på museet, samt afholdt 7 foredrag uden for museet.

Byvandringer

Som et led i markeringen af Kulturmindeforeningens 25-års jubilæum den 25. januar gennemførtes en byvandring 16/2 refererende til den netop afholdte jubilæumskonkurrence. I forbindelse med præsentationen af Kulturmindeforeningens jubilæumsgave til Nykøbing, folderen »Tag i byen med Kulturmindeforeningen« arrangeredes to byvandringer.

Optog, særarrangementer

1/6 havde Nykøbing udnævnt til familiedag. Falsters Minder bidrog med tinsoldatstøbning sammen med Det historisk arbejdende værksted fra Holeby i Museumsgården, Frisegade 43-45, hvor der også var åbent hus i museumsværkstedet.

4/5 deltog den af Nationalmuseet deponerede Triangelspøjte fra 1935 i »Veteran-rally« fra Maribo til Aalholm Slot og vandt en 3. plads.

Traditionen tro har Falsters Minder haft et godt samarbejde med medierne, og museets arrangementer har nydt godt af disses bevilgning.

Bøger, publikationer m.v.

I beretningsårets begyndelse blev det samlede undervisningsmateriale »Borgernes børn« færdiggjort og præsenteret på museet for landsdelens lærere.

På Amtscentralen for undervisningsmidler i Maribo afholdtes et en-dages kursus for lærere i anvendelsen af dette undervisningsmateriale v. Per Aaby og Liselotte Mygh.

I forbindelse med åbningen af Teknologicentret publiceredes »Mad og spisevaner i Middelalderen« v. Bi Skaarup.

Endvidere genoptryktes som særtryk artiklen om Bliden fra »Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog« 1990.

Ligeledes tryktes som særtryk Jan Bills artikel »Gedesbyskibet, Middelalderlig skude- og færgefart fra Falster« fra »Nationalmuseets Arbejdsmark« 1991.

I anledning af Kulturmindeforeningens 25-års jubilæum blev folderen »Tag i byen med Kulturmindeforeningen« – et forslag til byvandring i Nykøbing udarbejdet af Liselotte Mygh – udgivet.

For 10. gang kunne Kulturmindeforeningen og museet – med støtte fra Unibank – præsentere en årbog skrevet af Palle Brandt, denne gang »Mennesker omkring en virksomhed«.

Anden form for formidling

Guldsmid Steen Andersen, Nykøbing, har fremstillet kopier af to sølvringe, der stammer fra et 1300-tals jordfund i Frisegade.

BYGNINGER OG UDENDØRSAREALER

Langgade/Færgestræde

Et tiltrængt vedligeholdelse af vinduer og mureværk er udført.

Frisegade 43

Stranges Kornmagasin

Brædegulve på henholdsvis 1. sal og loftsetage er færdiglågt, isolering af tagetage samt opsætning af gipsplader afsluttet. Alt arbejde er udført af Asger Bonde assisteret af medarbejdere i jobtilbud.

Frisegade 45

I bestræbelserne på at klargøre lokalerne til udflytningen af det egnshistoriske arkiv har Asger Bonde med medarbejdere i jobtilbud gjort en værdifuld indsats med istandsættelse af lokalerne på 1. sal samt klargøring af butikken. Derudover er der lagt linoleumsgulv, opsat forsatsrunder samt fornyet faldstamme og rørinstallationer i det fremtidige arkiv.

Slotsgade 30

I Staldgårdsporten, hvor særudstillingerne vises, er af hensyn til varme-økonomien installeret varmestyring.

ØKONOMI

Her henvises generelt til museets årsregnskab. Der skal dog her udtrykkes tak for udførelsen af følgende ekstraordinære opgaver muliggjort af:

Statens Museumsnævns rådighedssum reserveret til konserveringsopgaver anvendt til konservering af museets to sjældne (og vist eneste) polka-dragter.

En generøs donation fra SNs Erhvervs- og Kulturfond, til indretning af Det egnshistoriske Arkiv. Fondens legatuddeling fandt i øvrigt sted den 6. december i »Slotsstuen«, Falsters Minder.

PERSONALE

Personalemæssigt har 1991 været karakteriseret af en vis ustabilitet blandt den fåtallige, faste stab dels på grund af sygdom, dels på grund af bevilget orlov:

Museets halve formidler Vivian Etting fik bevilget orlov fra 1/1 til 31/5. Dernæst blev hendes opsigelse modtaget gældende pr. 1/9. Månedens efter tiltrådte seminarielektor Ingelise Hansen stillingen.

Museets arkæolog Peter Vemming Hansen fik pr. 1/4 bevilget orlov i 6 måneder for at realisere de spændende planer om et middelalderligt teknologicerter i Sundby. Mag.art. Jens Ulriksen har fungeret som vikar.

Desværre så museumsforvalter Asger Bonde sig nødsaget til at lade sig sygemelde fra medio august 1991 og resten af året, men mødte bered-

villigt op på arbejde i hele sygdomsperioden, når han så sig i stand hertil. Museumsforvalterens mangeartede og praktiske opgaver bl.a. vedrørende hele bygningskomplekset har det været vanskeligt for de resterende medarbejdere at udføre under fraværet.

Sygdommen var desværre uhelbredelig, og den 29. juni 1992 afgik Asger Bonde ved døden.

1991 blev også året, hvor Falsters Minder kunne rette en endelig tak til advokatfirmaet Drachmann for mange års regnskabsassistance og bogføring. Museet overtog pr. 1. september dette omfattende arbejde i forbindelse med erhvervelse af nødvendige, elektroniske hjælpemidler.

Uden muligheden for at få assistance fra folk i jobtilbud, ville det ikke være muligt at opretholde

ovenfor beskrevne aktivitetsniveau. Ud over at deltage i rutinemæssige opgaver tilrettelægges der specifikke arbejdsopgaver, når personer med særlige kvalifikationer er til rådighed. Det er den faste stab, der går ind i disse ofte ressourcekrævende opgaver, men den investerede tid betales oftest tilbage med rente, alt imens selvtillid og selvværd vokser hos personen i jobtilbud. Denne erfaring er en god platform for den enkelte at arbejde videre fra.

Endelig er Museet Falsters Minder en stor tak skyldig til den frivillige arbejdsgruppe »Tirsdagsklubben«, som støt vokser år for år og inddrager stadig flere ugedage som arbejdsdage ud over den oprindelige tirsdag.

Liselotte Mygh

Skovbrugets historie på Corselitze

Åbent hus på Skovbrugsmagasinet 1992.

Skovbrugsmagasinet på Corselitze er en selvejende institution, hvis primære opgave er at indsamle og bevare oplysninger om skov og skovdrift på Lolland-Falster og Sydsjælland, herunder bl.a. driftsformer, metoder og arbejdsvilkår, samt at medvirke til bevarelse af skovbrugets redskaber og oplysninger og disses behandling og brug.

Skovbrugsmagasinet har hjemsted på Corselitze i den fredede hestestald fra 1780. Stalden er indrettet med ophængs- og reolplads for håndredskaber i hestebåsene, medens midtergangen og loftsrummet bruges til større redskaber. I tilstødende karlekamre er der indrettet arkiver og møderum

for folk, der besøger magasinet. Skovbrugsmagasinet råder over ca. 800 m².

For at museer, forskere og studerende kan udnytte samlingen bedst muligt, bliver effekterne registreret på EDB.

Driften af Skovbrugsmagasinet er helt afhængig af frivilligt arbejde og tilskud fra private personer og fonde.

Skovbrugsmagasinet's logo er »Ormen hin Lange« – en gammel fjedertandsharve, der findes på magasinet – gengivet i tegneren Vif Dissings smukke og fantasifulde strek.

Da Skovbrugsmagasinet fungerer som et magasin og ikke som et egentligt museum, er der ingen faste åbningstider, men selskaber er velkomne efter forudgående henvendelse, og der holdes åbent for offentligheden ved særlige lejligheder.

Ved Skovbrugsmagasinet's åbent hus arrangementer behandles særlige emner såsom »Særudstilling om gamle løfteredskaber«, »Gamle skovfolk fortæller« og »Spaltning af sten og slåning af skærver«. Skovbrugsmagasinet har også arrangeret temadage om »Egedyrkning efter »gamle« dyrkningsprincipper«.

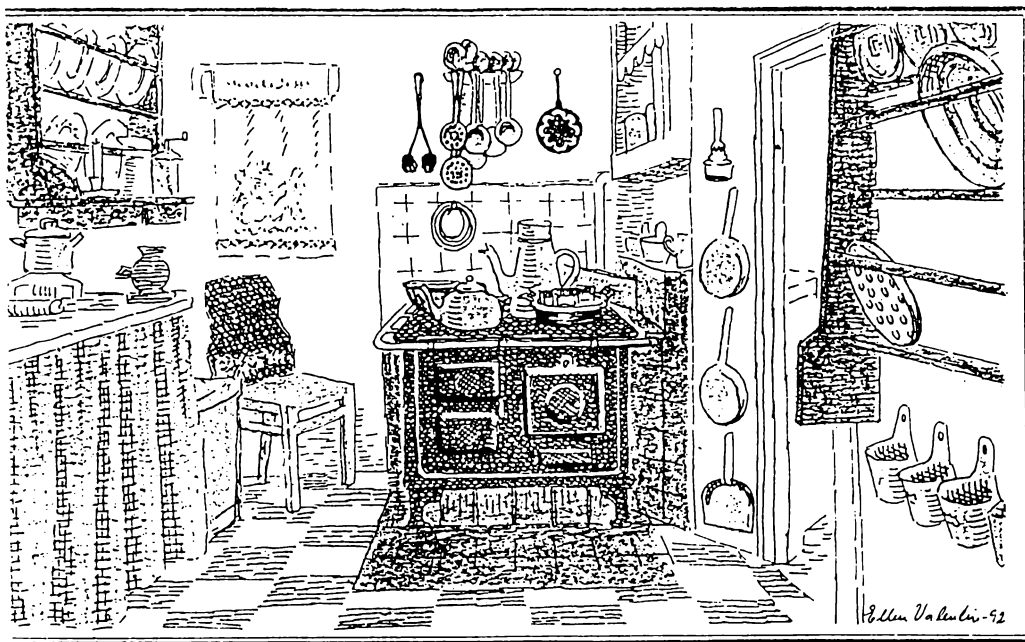
Folk, der er i besiddelse af redskaber, fotos eller lignende ting af skovhistorisk interesse, er velkommen til at kontakte Skovbrugsmagasinet.

Skovbrugsmagasinet's adresse er:
Skovbrugsmagasinet på Corselitze
Tromnæs Allé 2
4800 Nykøbing F.

Telefonisk henvendelse vedrørende Skovbrugsmagasinet kan ske til:
Thyge Andersen (formand)
Tlf. 54 85 03 70.

F. V. Larsen (sekretær)
Tlf. 54 85 84 84.

Nyt museum åbnet i Stubbekøbing

Efter et grundigt forarbejde åbnede Stubbekøbing museum den 4. juli 1992 i den smukke, fredede ejendom, som støtteforeningen den 1. april 1992 erhvervede.

Museet råder i øjeblikket over ca. 200 m², men kan udvides med yderligere 200 m², når økonomien tillader det.

Museet drives som en selvejende institution med en bestyrelse valgt af de medlemmer, der slutter op om støtteforeningen »Stubbekøbing Museums venner«.

Grundlaget for museet er især følgende:

1. En helt enestående samling af Glud & Marstrands blå køkkenmalje opstillet i et tidssvarende gammelt køkken.
2. En af Danmarks største samlinger af vægte og værktøj gennem de sidste 200 år.

3. En smuk dagligstue med alt, som den kendtes fra omkring 1900-tallet.

4. Hvert år vil der gennem sæsonen vises skiftende udstillinger. Den første sæson var der en udstilling om Det Classenske Fideicommis gennem 200 år, hvor vi lånte en masse originale effekter fra Corselitze.

En hel række sponsorer, private såvel som kommunale, har gjort det muligt at realisere kommunens ny museum.

Det er bestyrelsens planer at udvide med flere effekter og interiører, der kan være med til at belyse forholdene fra »Dengang oldefar var ung«.

Stubbekøbing Museums Venner
Erik Mahnfeldt
formand

Stor interesse for Reventlow og Pederstrup

I 1990 kunne museet afslutte første etape af parkens renovering, og det så ikke ud til, at økonomien foreløbigt ville tillade os at komme videre. Sådan gik det heldigvis ikke, idet generøse bevilninger fra Ny Carlsbergfondet og Knud Højgaards Fond gjorde det muligt at fortsætte arbejdet. En væsentlig del heraf blev en del nyplantninger til erstatning for træer, som er bukket under i tidens løb. Derudover er der foretaget yderligere oprydning og udynding i parkens yderområder. Alle pengene er ikke brugt, der er nye ting undervejs.

Inde i museet er der også sket en del. Det mest iøjnefaldende er nok, at der er monteret solfilm i vinduerne, og at det derfor har været muligt at fjerne de hvide gardiner, der før dækkede vinduerne. Nu kan man se ud og nyde parken også inde fra huset. Samtidigt kommer der mere lys ind, og det er næsten ufarligt.

Af mindre synlige ting kan nævnes, at museets store kort over Christianssæde og Pederstrup med tilliggende jorder er blevet restaureret og konserveret for et betydeligt beløb, der også er skænket fra private fonde.

Samarbejdet med amtets øvrige museer om projektet »Det indre landnam« fortsætter, og i

årets løb er et særligt samarbejde med Storstrøms Kunstmuseum om formidling af museets billeder kommet til. Det er tanken, at det skal munde ud i en lille bog om udvalgte portrætter og personerne på dem.

Også i år har museet kunnet bidrage med et par illustrationer til bogudgivelser, bl.a. kunsthistorikeren Ellen Poulsens store værk om Jens Juel.

I løbet af året fik vi bevis for, at C.D.F. Reventlow's ry er nået vidt omkring. Der kom henvendelser fra så fjerne steder som New Zealand, Canada og U.S.A. og besøg af en gruppe Danida stipendiater fra Afrika og Sydøst Asien. De var i Danmark for at lære landbrug og ville gerne se, hvor Reventlow havde levet. Af andre udenlandske besøg kan nævnes den svenske Föreningen Kulturhistoriska Färder og en gruppe unge spaniere, der var her i forbindelse med medieprojektet.

Til sidst kan det som et kuriosum nævnes, at det, der i 1991 gav os mest omtale og flest nye besøgende og henvendelser, var en artikel i »Alt for Damerne« i en serie om hus – indretning gennem tiderne.

Johannes Nørgaard Petersen

Mange motorcykler og radiomodtagere

I 1977 indviedes et museum med veteranmotorcykler i Stubbekøbing. Samlingen er opbygget af malermester Erik Nielsen, Karleby, siden 1960, og Stubbekøbing kommune accepterede i 1977 et tilbud om at overtage hele samlingen mod at stille lokaler til rådighed.

De udstillede motorcykler, ca. 130 maskiner, spænder over et halvt århundrede med den ældste fra 1897. Størstedelen er gennemrestaurerede, og flere er køreklare på få minutter.

Museet rummer også flotte veteranknallerter udlånt af Dansk Veteranknallerterklub. Ydermere kan en speedway-motorcykel bese i museet.

I 1983 fik museet en større samling af gamle radiomodtagere, højttalere og grammofooner som gave af Benny Ahlburg i Nykøbing F. Dermed har kommunen fået overdraget et minde om højttale-

rens opfinder Peter L. Jensen, som blev født i kommunen og voksede op i lodshuset ved Batterierne i Østerskoven. Peter L. Jensen emigrerede til Amerika og blev verdensberømt for sin opfindelse.

Åbningstider

Skærtorsdag - 31. maj: Alle helligdage og week-ends
1. juni - 31. august: Daglig
September: Weekend
Oktober-ferien: Daglig
Alle dage kl. 10.00-17.00

Udenfor åbningstiden

Motorcykler: Erik Nielsen, tlf. 53 84 72 05
Radioer: Benny Ahlburg, tlf. 53 85 50 69.

Lolland-Falsters lokalhistoriske arkiver

Billedet er fra Hovedgaden 22, hvor der var et smede- og cykelværksted ejet af Majus Skaaning. Damen med hat er fru Augusta Skaaning. Den lille dreng ved Majus Skaanings hånd er plejebarnet Svend Aage, der blev ingeniør og flyttede til Amerika.

Stor avisssamling i Højreby

I de fem år, lokalarkivet har haft til huse i lokalerne over Søllested bibliotek og apotek, har det vokset sig stort, og det er i dag en interessant og udbygget arbejdsplads for 3-5 frivillige, der har lokalhistorie både som arbejde og hobby.

Lokalerne er ligeledes et godt værested for de mange besøgende, og arkivets talrige materialer bruges flittigt af de, der kommer for at søge oplysninger i de gamle kirkebøger, skoleprotokoller, foreningsprotokoller, arkivalier, billedsamlingen m.m. I det store avislokale er der vestlollandske aviser helt tilbage til 1851 og frem til i dag. Arki-

vet betragter denne avisssamling som et af sine største klenodier, hvad de mange trofaste læsere ved læsebordene også er et udtryk for.

I årets løb har der også været besøg af foreninger, skoleklasser og større private hold. Disse besøg sker oftest udenfor åbningstiden. – Der har været flere større og mindre udstillinger, hvoraf de mest lokalprægede undertiden har skabt trængsel i udstillingslokalet – Kursus i gotisk skrift, medvirken i en forelæsningsrække under Folkeuniversitetet på Vestlolland og slægtsforskningsaftener har været afholdt med god deltagelse.

Med støtte fra Storstrøms amt har arkivet udgivet 13 store pjecer med grundig gennemgang af ture på Vest- og Midtjylland. Pjecerne er forfattet og tegnet af T. Skotte Hammer, og hver pjece er trykt i 500 eksemplarer. De har været så stor en succes, at flere af turbeskrivelserne nu er udleveret fra arkivet. Man vil forsøge at skaffe midler til et nyt optryk.

– Det er en glæde at se, arkivet trives, og at mærke den større og større interesse, der vises arkivets arbejde.

Arkivleder:
Birthe Hansen
Højskolevej 30
4920 Søllested
Tlf. 53 94 18 11.

Arkivets åbningstid:
Mandag kl. 18-21
Torsdag kl. 15-18
Tlf. 53 94 11 41

Gunnar Petersen

På tærsklen til EDB i Nysted

Lokalhistorisk Arkiv i Nysted kommune har igen i et år været rammen om mange gode aktiviteter, der hver for sig og tilsammen berettiger til betegnelsen: Lokalhistorisk Arkiv.

En halv snes medarbejdere har arbejdet med registrering og arkivering. Formidling har der ikke været kræfter til i større omfang.

I årets løb har vi fået en vældig tilvækst fra Lollands Arkiv. Det drejer sig om næsten 30 pakker med skøder og dokumenter fra 1840'erne frem til 1920'erne.

Som arkivfolk vil vide, døde stifteren og drivkraften bag Lollands Arkiv, *sagfører Preben Krarup*, i sommer. I sit testamente havde han bestemt, at følgende skulle varetage Lollands Arkivs interesser i forholdet til de øvrige arkiver på Lolland:

Lokalhistorikeren Poul Jensen, Sakskøbing, Fejø-arkivets leder – Markus Hummelose, lederen af Rødby-arkivet – Hans-Ivar Bentsen og Aage Poder fra Nysted-arkivet.

Denne gruppe besluttede, at de betydelige mængder arkivmateriale snarest skal fordeles til de respektive arkiver på Lolland. Navnlig arkiverne i Maribo (Stokkemarke) og Nakskov vil få tilført værdifulde ting.

Sagfører Krarup rådede også over store oplag af lokalhistoriske bøger, der formentlig vil blive fordelt til arkiverne med videresalg til fordel for arkiverne selv for øje.

I Nysted-arkivet vil vi formentlig gennemføre en arkivering af det vældige materiale på EDB, så materialet får en moderne behandling, der gør det let tilgængeligt. Vi håber stærkt på, at vi omkring årsskiftet 1992-93 råder over det fornødne udstyr.

Arkivet råder fortsat over dejlige lokaler på 1. sal af den gamle stationsbygning i Nysted. Vi har ved hjælp af kommunens arkitekt fået forbedret belysningen meget betragteligt.

Der er åbent for offentligheden den 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 19-21.

Arkivleder er: Søs Lerche-Thomsen, Adelgade 91, 4880 Nysted, tlf. 53 87 18 07.

Formand: Aage Poder, Stoffervej 12, 4892 Kettinge, tlf. 53 87 33 63.

Med venlig hilsen til de øvrige arkiver, som vi fra tid til anden suger viden og inspiration fra.

Aage Poder

Store begivenheder i Nørre Alslev-arkivet

Vi lever i en travl tid, hvor det kniber at bevare og få sjælen med, idet tid til eftertanker ikke gives, og det gør mennesket forvirret. Rodfæstet, der er forudsætningen for det hele menneske, står løsrevet. Det ved den, der søger sin baggrund og rod gennem slægtsforskningen. Derfor er det glædeligt at kunne notere, at arkivets arkivalier og kirkebøger bliver brugt i stort omfang i disse år, ligesom det er medvirkende til at give arkivet gode vækstbetænelser.

Registreringen skrider godt fremad, og det bliver nok nødvendigt på et eller andet tidspunkt at overveje, om EDB skal indgå som et hjælpemiddel i arkivarbejdet.

Besøget på Falsters Minder den 26. marts i år var berigende, og det var opløftende at se arkivets nye lokaler.

Kippinge-Valfarten 1492-1992 har gennem sin agitation for Kippinge-spillet været medvirkende til at sprede interesse for lokalhistorien i vort område, og det er et tiltag, der glæder arkivet meget.

Udstillingen på Nørre Alslev Bibliotek af landskabsmaleren Hans Gabriel Friis' værker fra årene på Orenæs 1839-1892 blev velbesøgt. Ved åbningen af udstillingen fortalte Nils Wilhelm om slægten Wilhelm og om dens tilknytning til maleren.

Arrangementet over alle arrangementer blev præsteret af Støtteforeningen for arkivet den 19. marts på Biblioteket i Nørre Alslev. Albert Rasmussen, Bannerup, havde den aften indvilliget i at vise filmene: »Lolland-Falster i farver fra 1943-44« og »Landsbyskolerne i Nørre Alslev kommune i 50'erne«. Det blev en bragende succes, der nu gentages for tredje gang.

Årsskiftet, der gennem mange år er blevet udgivet af Schleyers Forlag, må finde nye græs-

Fra den gamle yderhavn i Rødbyhavn. I forgrunden den første lystbådehavn, der lå, hvor nu leje 3 (»Lodbrog«) nu findes. Fotoet er fra omkring 1950.

ge, idet nævnte forlag er blevet solgt. Støttefor-
eningen og Erik Hansen er i øjeblikket i gang med
at forhandle med et nyt forlag, og efter alle sole-
mærker at dømme mener redaktør Erik Hansen, at
det ser ud til, at der findes en løsning, der i fremti-
den kan sikre årsskriftudgivelsen.

Arkivet viser stadig at besidde livskraft, og det
lover godt for fremtiden.

*Niels Frost,
arkivleder*

Der sker meget i Rødby-arkivet

Årets gang i Arkivet i Rødby har været præget af
20 års jubilæet den 1. april samt udgivelsen af
Bogen »Sognerødder og byrødder i Rødby kom-
mune fra 1968-1989«.

Alt gik som planlagt med stor fest i Brandstrup-
hus og åbent hus på dagen i arkivet.

Arkivalierne strømmer stadig ind.

Et gammelt sagfører-arkiv er indgået og des-
uden en del pakker fra Lollands arkiv samt en del
foreningsprotokoller.

Store bidrag til fotosamlingen er ligeledes ind-
gået.

Sparekassen Lolland har haft en udstilling af
fotos fra det gamle Rødby.

Flere hundrede gæster har i årets løb besøgt
Arkivet.

Egnsturene er stadig eftertragtede, og i skriven-
de stund er man nået op på 125 fjordture i arkiv-
regi.

Et nyt projekt er under opsejling og er allerede
omtalt i dette års årsskrift.

Det handler om en bestemt form for byhistorie.

Der er ialt tilknyttet 8 medarbejdere til arkivet.

Arkivet har åbent hver mandag kl. 8-12 og tirs-
dage kl. 14-18. Tlf. 54 60 15 31.

Hans Ivar Bentsen

Mange fotos i Idestrup

Idestrup lokalhistoriske arkiv har lokale ved Ide-
strup Bibliotek, på Krogløvskolens.

Arkivet er det nordligste i Sydfalster kommune
og dækker Idestrup Sogn og har økonomi og sty-
relse med de to andre arkiver i kommunen.

Arbejdet fortsætter som hidtil med de samme
fem frivillige medarbejdere som fra starten.

Arkivalierne strømmer ikke så stærkt ind mere,
men fotos får vi mange af, og det er af stor inter-
esse for alle aldersklasser, har vi erfaret.

Sammen med Krogløvskolens Miljø- og Kul-
turge havde vi ekstra åbent lørdag den 23. maj.
Det blev en travl og fornøjelig dag med mange
besøg.

Iøvrigt havde også biblioteket ekstra åbent.

Ti aktive damer fra Klub 90 i Idestrup var på
besøg en eftermiddag. De viste stor interesse for
»indholdet« af vores arkiv, og flere af dem kom
med billeder til fotoskufferne.

Idestrup lokalhistoriske arkiv har åbent 1. og 3.
tirsdag i måneden kl. 17.30-19.30. Eller efter afta-
le.

Agnete Graae Jensen

Stor arkivforøgelse i Maribo

Arkivets leder i adskillige år – Max Broms – trådte tidligt på året fra, og undertegnede blev fra 1. juli 1992 hans afløser.

I efteråret 1991 havde arkivet arrangeret en aften på Stiftsbiblioteket med viceinspektør Jens Kirkegaard, Halsted. Kirkegaard fortalte på en levende måde om sin jyske barndom og om, hvorledes livet har formet sig for ham til nu, hvor han er ansat på Halsted skole. Det blev en meget fin aften for de alt for få, der havde indfundet sig.

Også i forbindelse med byens »Byfest« marke-rede arkivet sig på en værdig måde, idet vi i Rådhusets vestibule havde lavet en fotoudstilling »Omkring Torvet«. Gamle fotos om bygninger, personer og episoder på og ved byens smukke Torv.

Den årlige generalforsamling i marts blev krydret med det, som vi kaldte en »Flimmeraften« – gamle billeder, fremvist på et stort lærred. Den slags er altid en sikker succes.

Og så har arkivet i oktober 1992 haft en lille udstilling på Stiftsbiblioteket om sukkerroer – livet omkring dyrkning, høst og bearbejdelse – fra gamle dage. Det er iøvrigt arkivets mål løbende at have en lignende udstilling af fotos på Stiftsbiblioteket – med skiftende temaer, der helst skulle henvise til noget aktuelt.

Arkivet har netop nu glædet sig over – her i oktober at have fået en ret omfattende mængde arkivmateriale i forbindelse med opløsning af Lollands Arkiv, der herefter er fordelt til øens enkelte lokalarkiver. Her vil være nok at tage fat på i mange måneder. Heldigvis er vi begunstiget af en halv snes trofaste medarbejdere, der med iver og dygtighed går op i arbejdet i vort arkiv.

Lokalhistorisk Arkiv for Maribo Kommune har adresse: Vestre Landevej 270, 4952 Stokkemarke, og vi har åbent hver tirsdag fra kl. 19.00 til kl. 21.00 samt hver torsdag fra kl. 15.00 til kl. 17.00.

H. C. Frederiksen

Mange besøg i Stubbekøbing-arkivet

Arbejdsgruppen bag Lokalhistorisk arkiv har haft et rimeligt stille år og har benyttet vinteren til at gennemgå vor efterhånden meget store billedsamling, idet vi har vedtaget, at alle bevaringsværdige fotografier, der er mindst ca. 80 år gamle, skal af-fotograferes, således at vi er sikre på at kunne bevare disse mange år frem i tiden. Når vi har de nye negativer, har vi også mulighed for at lave aftryk i alle størrelser, også som fotostater til udstillings-

brug. Det er en længere tidskrævende opgave, som næppe bliver afsluttet i indeværende år.

Helt at undlade at nævne vort nyeste skud på stammen: Stubbekøbing Museum, kan jeg ikke i denne beretning, idet mange i arkivets arbejds-gruppe har medvirket til at fuldføre vore store planer. Med stor arbejdsindsats fra mange sider er vi nu kommet så vidt, at museet i Vestergade 43 blev åbnet under festivitas den 4. juli i år, men dette arbejde må fortsætte, idet et museum aldrig bliver færdigt.

Arkivet har i åbningstidene været meget be-søgt, ikke mindst har vort nye mikrofilmapparat været i brug i så godt som alle arkivets åbnings-timer. Også kirkebøger og andet arkivmateriale har været flittigt benyttet.

Også indleveringer af arkivalier er gået fint. Der er kommet meget ind gennem det sidste år, og vi må erkende, at vi er kommet lidt bagefter med registreringen, hvilket dog formodentlig vil blive indhentet i de kommende måneder.

Også en stor tak til Lokalhistorisk Forening, som vi har et perfekt samarbejde med, bl.a. med udgivelsen af årsskriftet, som iøvrigt er nr. 10 i rækken.

Tak til biblioteket for godt og positivt samarbejde.

Til slut skal lyde en særlig tak til hele arbejds-gruppen bag Lokalhistorisk arkiv, som yder en stor indsats på helt frivillig basis – uden disse med-arbejderen hjælp kunne det slet ikke fungere.

Erik Mahnfeldt
leder af Lokalhistorisk arkiv
for Stubbekøbing kommune

Arkiv i klasseværelser i Købelev

Ravnsborg lokalhistoriske arkiv har til huse i Kø-belev kulturcenter, som indtil juni 1991 var Købelev Centralskole. Her har vi i 4 klasseværelser indrettet et stort lyst og venligt arkiv, hvor vi har en permanent udstilling af billeder og andet arkiv-materiale.

Vi har åbent 1. og 3. mandag i hver måned fra kl. 19-21 eller efter aftale. Ligeledes har vi nogle måneder af året åbent hver torsdag fra kl. 10-15; det afhænger af, hvad vi har af hjælp.

I efteråret har vi haft besøg af aftenskolekursister i slægtsforskning, hvor de fik lidt ekstra undervisning i brug af kirkebøger, folketællingsli-ster, skøde- og panteprotokoller, som vi har alt, hvad der findes, af. Kirkebøgerne har vi fra 1813-1891, og så har vi mikrofilm helt tilbage fra start.

Vi har billedarkiv på over 2.000 billeder.

Gdm. Peter Hovmand, f. 1839, står ved vognen og får en snak med vurderingsmændene, der har været på besøg angående hesteforsikringen.

Gården lå i Ravnsby by, men nedbrændte i 1914. Det skete under tærskearbejdet, og det var den første ildebrand i Birket sogn grundet elektricitet. Man havde hidtil været af den mening, at el, der kom til sognet i 1913, ikke kunne sætte ild. Gården blev genopført udenfor byen og fik senere navnet »Bakkemosegård«.

Arkivet bliver godt besøgt, hver gang der er åbent, og mange kommer pr. aftale.

Ravnsborg lokalhistoriske arkiv, Købelev kulturcenter, Provstegårdsvej 26, 4900 Nakskov.

Leder: Annelise Andersen, Provstegårdsvej 30, 4900 Nakskov, tlf. 53 93 22 12.

Medarbejder: Carl Åge Agerholm, Jernbanevej, 4913 Horslunde.

Assistent: Leif Erik Hansen.

Åbningstider: 1. og 3. mandag i hver måned undtagen juli og december eller åben efter aftale.

Birket-arkivet skal flytte

For Birket lokalhistoriske arkiv har det forløbne år været præget af to ting, nemlig pladsmangel og be-

vidstheden om at arkivet skal flyttes over på den anden side af gaden.

Ravnsborg Kommune har tildelt os et par af deres lokaler i »Birketlunden« (det forhenværende plejehjem, der er bygget om til boliger), men istandsættelsen af de forjættede rum trækker ud, så vi befinder os stadig på skolebiblioteket.

Vi får imidlertid mulighed for at bruge husets fællesrum til udadvendte aktiviteter såsom film og foredrag. Vi er igang med at hænge billeder op på gange m.m., og i det hele taget er der nye muligheder for os, hvis bare vi forstår at udnytte dem.

Arkivet har åbent 2. og 4. tirsdag aften (undtagen i skolernes ferier) fra kl. 19-22 og tirsdag eftermiddag kl. 14-16 samt altid efter aftale.

Edel Kristoffersen

God medarbejderstab i Idestrup

Væggerløse-arkivet har til huse i et stort, lyst lokale, indrettet til formålet i det i 1985 opførte bibliotek.

Til arkivet er knyttet en frivillig medarbejderstab på en halv snes personer, der hver mandag formiddag mødes til arbejde. Arbejdet består dels i registrering af indgåede arkivalier, dels i udklip af aviser. Desuden foretager medarbejderne systematisk oversættelse til nydansk af de til arkivet indgåede breve og dokumenter, skrevet med gotisk skrift.

I julemåneden havde arkivet arrangeret en udstilling i bibliotekets forhal med nu afdøde hjulmand Rasmus Rasmussens farvelagte tekniske tegninger, udført i begyndelsen af århundredet. Bibliotekar Kurt Jakobsen var initiativtager til denne fine udstilling, der også omfattede en gammel kane og en del gammelt håndværktøj.

Fra Peter Toxværd, tidligere bosat i Marrebæk, har arkivet modtaget en stor samling kopier af breve og dokumenter vedrørende slægten Toxværd i Højet og Marrebæk, heriblandt en del breve fra den navnkundige folkemindesamler Karen Toxværd's hånd.

Væggerløse-arkivet er sammen med kommunens to andre arkiver i henholdsvis Idestrup og Gedser organiseret som en selvejende institution, »Sydfalsters Lokalhistoriske Arkiver« med fælles ledelse og fælles økonomi. Midlerne til driften tilvejebringes dels ved et årligt tilskud fra kommunen, dels gennem private pengegaver.

Arkiverne afholdt i marts deres årlige møde, hvortil der var offentlig adgang. Aage Bording fortalte om Falster under og efter besættelsen 1940-45 og viste sine mange fotografiske optagelser fra denne periode.

Væggerløse-arkivet har adresse: Stovbyvej 3, 4873 Væggerløse og har åbent for publikum den 2. tirsdag i hver måned fra kl. 17 til 19.

Jacob Jersin

Interesserede medarbejdere på Femø

Femø lokalhistoriske arkiv har lokale på Femø Skole, hvor 10-14 interesserede medarbejdere møder op den første tirsdag hver måned fra kl. 19.30-22.00 undtagen juni-juli-august.

I 1992 var Femø lokalhistoriske arkiv vært ved et velbesøgt (50 mennesker) årsmøde for alle arkiver under Ravnsborg Kommune, med museumsbesøg, underholdning og bespisning af gæsterne. Alle møder er offentlige, d.v.s. åbne for enhver interesseret deltager.

Birgit Sten Jensen

Mølleudstilling i Gedesby

Skelby-Gedesby-Gedser lokalhistoriske arkiv.

Arkivets adresse er: Gedser Bibliotek, Skolegade 2, 4874 Gedser.

Der arbejdes på arkivet hver mandag fra kl. 14.00-17.00, hvor der også er åbningstid for besøgende. Vi træffes også efter aftale.

Da Gedser er en stationsby (106 år), har der før i tiden været mange ansatte i statens tjeneste. Derfor har vi mange henvendelser fra personer, der har haft tilknytning til stedet, og som nu søger deres rødder.

Vi har i indøværende år lavet en udstilling om Gedesby Mølle.

Gedesby Mølle er en gammel hollandsk mølle. Den er nu renoveret ved hjælp af Gedesby Møllelaug, der blev dannet i 1986.

I det forløbne år har vi desværre mistet »den gamle mand«, Dan Olesen, Marrebæk. Han var os til stor hjælp og meget interesseret i lokalhistorien og alt andet fra fortiden.

Ellen Krighaar

Stor udstilling i Sakskøbing

Arkivet har igen i år sammen med Lokalhistorisk Forening og museumsforeningen »Saxtorp« afholdt en større udstilling, der blev kaldt »Sportens historie i Sakskøbing kommune fra 1890-1990«.

Udstillingen, der fik økonomisk støtte fra kommunens folkeoplysningsudvalg, fandt sted i den tidligere Handelsbanks lokale i Søndergade 11, der var stillet gratis til rådighed af Den Danske Bank.

På udstillingen var samtlige nuværende og tidligere foreninger vedrørende sport og idræt i hele Sakskøbing kommune omtalt med bl.a. gamle forhandlingsprotokoller – avisomtale og en stor mængde billeder af de forskellige sportsudøvere gennem tiderne.

I kælderlokalerne havde museumsforeningen en udstilling om vask i gamle dage.

Udstillingen, der fandt sted fra 30. maj til 29. august, havde 2.600 besøgende, og den blev rost fra alle sider. Det daglige arbejde som kustode i udstillingens åbningstid blev varetaget af mange frivillige medarbejdere.

Arkivet har i årets løb haft mange besøgende, og dette, sammen med den store interesse både for udstillingen og til Lokalhistorisk Forenings arrangementer, viser, at der stadigvæk er stor lokalhistorisk interesse i Sakskøbing kommune.

Arkivet, der har til huse på »Saxenhus« med indgang fra Lunden, har åbent torsdag fra kl. 15-18, den første torsdag i hver måned er der åbent kl. 15-20.

Erik Larsen

Sørup lægebolig fotograferet under receptionen den 28. juni 1991 i anledning af lægeboligens 100 års jubilæum. Personerne foran boligen er fra venstre de tidligere læger i Sørup ægteparret Svend og Karen Malmstedt, arkivlederen med den nyudkomne bog om lægeboligen og yderst til højre den nuværende læge i Sørup, Lars Topsøe-Jensen.

Krumsøarkivet markerede lægeboligs jubilæum

Krumsøarkivets aktiviteter i 1991 blev i høj grad præget af Sørup lægeboligs 100 års jubilæum. På arkivets årsmøde i marts måned fortalte overlæge Bent Frijs Madsen om sin barndom i lægeboligen. Overlægen er søn af den legendariske læge Niels Madsen og hans kone, Sys Frijs Madsen, og rygtet om hans tilstedeværelse ved årsmødet gjorde det til Krumsøarkivets hidtil største, idet næsten 150 mennesker var kommet tilstede.

I juni måned blev jubilæet fejret ved en velbesøgt reception i selve lægeboligen, og samme dag udkom en lille bog om »Sørup Lægebolig i 100 År«, skrevet af Krumsøarkivets leder, en tidligere

læge i Sørup og efterkommere efter endnu tidligere læger.

Samtidig med årsmødet i marts udkom arkivets årsskrift 1991, indeholdende bl.a. en interessant skildring af den gamle Øster Ulslev-Godsted kommunes forhold før sammenslutningen i storkommunen Nysted, skrevet af kommunens daværende sekretær og kasserer.

I samarbejde med Borgerforeningen for Vester Ulslev Sogn arrangerede arkivet i september en byvandring i Vester Ulslev. Også dette arrangement var godt besøgt og sluttede med kaffe og lysbilleder i forsamlingshuset.

Arkivet har stadig til huse i udmærkede lokaler i den nu nedlagte Krumsøskole. Året 1991 bragte 59 indleveringer.

Hans Andersen

Årbøger og lokalhistoriske skrifter om Lolland-Falster

Årbøgerne

Boghandlerpris: 60 kr. Medlemspris: 20 kr.

Af tidligere årgange findes: 1968 – 1969 – 1970 – 1971 – 1973 – 1974 – 1975 – 1976 – 1977 – 1978 – 1979 – 1980 – 1981 – 1982 – 1983 – 1984 – 1985 – 1986 – 1987 – 1988.

Årgangene: 1989 – 1990 – 1991. Boghandlerpris: 100 kr. Medlemspris: 50 kr.

20 årbøger: Årgangene 1968-1988 (undtagen årgangen 1972) sælges samlet for 200 kr. Arkiverne kan tilbydes en pris à 100 kr. ved køb af mindst 10 eksemplarer.

Et fuldstændigt genoptryk af samfundets første årbog 1913 koster: Boghandlerpris: 75 kr. Medlemspris: 50 kr.

Lokalhistoriske skrifter fra Samfundet

Familiebruget på Lolland-Falster. Husmandsbælgelsen gennem 75 år, 6. marts 1981.

Boghandlerpris: 40 kr. Medlemspris: 30 kr.

A.F. Heyn: Nysted kommune – historisk set.

Boghandlerpris: 50 kr. Medlemspris: 40 kr.

Register til årbøgerne 1913-88.

Medlemspris: 45 kr.

Bestillinger

Lokalhistoriske skrifter og årbøger kan bestilles ved henvendelse til kassereren Gerda Bundgaard Hansen, Egensevej 3, Vaalse, 4840 Nr. Alslev, tlf. 53 83 10 28.

Priserne plus et forsendelsesgebyr på 20 kr.

Køb – Salg – Bytte

Medlemmerne kan under denne rubrik få optaget gratis oplysninger om ønsker med hensyn til at købe, sælge eller bytte lokalhistoriske værker og årbøger. Det angives tydeligt, hvad det drejer sig om – for lokalhistoriske værker forfattere, titler og udgivelsesår og for årbøgerne hvilke årstal. Priserne bør i givet fald også oplyses.

Oplysningerne, som vedføjes navn, adresse og om muligt også telefonnummer, indsendes skriftligt til Samfundet hvert år inden 1. oktober. Køb, salg eller bytte sker direkte mellem de interesserede, idet Samfundet ikke medvirker.

Samfundet mangler i sin samling årgangene 1956 og 1972 og vil gerne købe nogle af disse. Henvendelse til: Verner Hansen, Museumsgade 3, 4930 Maribo, tlf. 53 88 34 98.

Lolland-Falsters historiske Samfund

Oprettet 27. juni 1912

ÆRESMEDLEM

Fhv. handelsgartner J. Bek Petersen, Nakskov.

BESTYRELSEN

Formand: Arne Heyn, Hamborgskovvej 32, Sundby, 4800 Nykøbing F., tlf. 54 86 10 29.

Næstformand og sekretær: Johannes Nørgaard Petersen, Toldmestervej 4, Kragens, 4943 Torrig, tlf. 53 93 73 71.

Ina Antonsen, Nykøbingvej 65, Nørre Kirkeby, 4863 Eskilstrup, tlf. 53 83 64 28.

Hans Ivar Bentsen, Hagelundsvej 15, 4970 Rødby, tlf. 54 60 14 30.

Poul Martin Hansen, Egensevej 3, Vålse, 4840 Nørre Alslev, tlf. 53 83 10 28.

Verner Hansen, Museumsgade 3, 4930 Maribo, tlf. 53 88 34 98.

Ole Munksgaard, Louisevænget 44, 4900 Nakskov, tlf. 53 92 81 43.

Kasserer (udpeget udenfor bestyrelsen)

Gerda Hansen, Egensevej 3, 4840 Nørre Alslev, tlf. 53 83 10 28.

Bestyrelsessuppleant

Palle Sørensen, Skolevej 1, Frejlev, 4892 Kettinge, tlf. 53 87 36 40.

Revisorer

Jørgen Krøll, Wichmandsvej 43, 4880 Nysted.

Aage Poder, Stoffervej 12, 4892 Kettinge.

Revisorsuppleanter

Hans Larsen, Sakskøbingvej 60, 4880 Nysted.

Eigil Christensen, Strandvejen 31, 4880 Nysted.

Redaktionsudvalg

Verner Hansen, Hans Ivar Bentsen, Arne Heyn, Ole Munksgaard, Johs. Nørgaard Petersen.

Arrangementsudvalg

Ina Antonsen, Hans Ivar Bentsen, Arne Heyn, Johs. Nørgaard Petersen .

PR-udvalg

Poul Martin Hansen, Ina Antonsen, Hans Ivar Bentsen.

Tilsyn med mindesten

Johs. Nørgaard Petersen, Poul Martin Hansen, Ole Munksgaard.

Repræsentantskabet for institutionen

Statsminister C. D. F. Reventlows Minde

Hans Ivar Bentsen.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters Stiftsmuseum

Poul Martin Hansen.

Marielyst Grundejerforenings kulturfond

Verner Hansen.

Generalforsamlingen 1992

afholdtes onsdag den 22. april i Bangs Have i Maribo. Generalforsamlingen indledtes med, at museumsinspektør Thomas Lassen, Lolland-Falsters Stiftsmuseum, talte om »1890'ernes museum og Nutiden«.

Formanden, A. Heyn, omtalte i beretningen aktivitetsplanen, der for året 1991 udsendtes sammen med årbogen for 1990, og den var på alle måder blevet fulgt med lidt forskellig tilslutning til de forskellige arrangementer.

Der havde været en heldagstur i bus til Mecklenburg med besøg i cistercienserklosterkirken i Doberan, i hansebyen Wismar og på slottet i Schwerin.

Turen blev vellykket, især fordi fabrikant Knud B. Frederiksen, V. Ulslev var en af deltagerne. Ved flere lejligheder fortalte han om sine oplevelser i området ved 2. verdenskrigs slutning. Vi fik endda den oplevelse at se jernbanestationen, hvor Heinrich Himmler opholdt sig i et pansertog inden mødet med grev Folke Bernadotte på den svenske legation i Lübeck den 23. april 1945.

Hjemturen gik over den tidligere zonegrænse og gennem Lübeck, hvor vi også fik en øjenvidenskildring af Knud Frederiksen vedrørende de allerede bombardementer i de sidste krigsår.

Senere på sommeren gennemførtes en bustur til midtllandske herregårde under fortrinlig ledelse af Agner Tejlmand, og vi afsluttede udflugterne med en tur til Møn i private biler.

Temadagen fandt sted i Brandstrup skole lørdag den 5. oktober. Temaet var »Lollandske pionerer«, og der var mellem 40 og 50 deltagere.

I 1990 foregik to af årets fire arrangementer i private biler, i 1991 kun den ene, og tilslutningen viser tydeligt, at den form må opgives til fordel for busture eller møder, hvortil man kan benytte offentlige transportmidler.

Foreningen havde været indbudt til at deltage i forskellige arrangementer af lokalhistorisk karakter.

Årbogen for 1991 – nr. 79 i rækken – blev tilsendt medlemmerne lige op til jul, og den fik i lighed med tidligere år en god modtagelse i den lokale presse. Konsulenten i Dansk Lokalhistorisk Forening hæftede sig i sin anerkendende omtale især ved det nye initiativ i årbogen med en samtale med en person, som har øvet en samfundsmæssig indsats, hvorfor der er grund til at fortsætte hermed.

Bestyrelsen havde vedtaget at give de lokalhistoriske arkiver og foreninger i landsdelen et tilbud om at kunne købe 20 årbøger for 200 kr. og årgangene for 1988-90 for 40 kr. pr. stk.

Formanden sluttede beretningen med at rette en varm tak til alle, som støttede Samfundet, så den lokalhistoriske interesse på Lolland-Falster kunne fremmes. En særlig tak lød til bestyrelsen og den afgående kasserer, Bodil Clausen, der på en fin måde havde sat sin efterfølger Gerda Hansen ind i arbejdet med at styre Samfundets økonomi.

Kassereren, Gerda Hansen, fremlagde regnskab, der bringes omstående. Kontingentet fastsattes uforandret til 90 kr. plus 20 kr. for forsendelse af årbogen.

Der blev ved 1. behandling vedtaget en ændring til lovenes § 4, stk. 1, så det kommer til at lyde: »Samfundets bestyrelse består af 7 medlemmer, hvoraf 4 afgår de lige årstal og 3 de ulige årstal«. Herved reduceres bestyrelsen fra at være 11 medlemmer.

Den fremtidige virksomhed blev drøftet efter den foreliggende aktivitetsplan.

Til bestyrelsesmedlemmer genvalgtes: Johs. Nørgaard Petersen, Pederstrup, Ina Antonsen, Nørre Kirkeby, og Verner Hansen, Maribo.

Til bestyrelsessuppleanter nyvalgtes Ole Munksgaard, Nakskov og Palle Sørensen, Frejlev. Som revisor blev valgt Jørgen Krøll, Nysted og til revisorsuppleant Eigil Christensen, Nysted.

Nye medlemmer fra 1. oktober 1991

Arne S. Christensen,
Langesøvej 8, 4913 Horslunde.

Edel Christensen,
Plantagevej 13, 4892 Kettinge.

Birgit Dyja,
Kirkevejen 248, 4930 Maribo.

Højreby Lokalhistoriske Arkiv,
Troelse Bygade 1, 4920 Søllested.

Gunnar Jensen,
Bukkerupvej 14, 4850 Stubbekøbing.

Inger Jensen,
Egensevej 5, 4840 Nørre Alslev.

Jens Peter Jensen,
Korterupvej 1, 4920 Søllested.

Torben Johansen,
Gl. Skolevej 2, Sdr. Alslev, 4800 Nykøbing F.

Ejgil Jørgensen,
Tørstemosevej 23, 4990 Sakskøbing.

Lokalhistorisk Arkiv i Nysted,
Adelgade 91, 4880 Nysted.

Anette Lønvang,
Vibesvinget 4, 2760 Greve Strand.

Gunnar Møller,
Peder Hesselsvej 44, 2880 Bagsværd.

Mogens Petersen,
Valnæsvej 16, Vålse, 4840 Nørre Alslev.

Hakon Rasmussen,
Nykøbingvej 104, 4990 Sakskøbing.

Sonja Stryger,
Lærkevej 3, 4990 Sakskøbing.

Palle Sørensen,
Skolevej 1, 4892 Kettinge.

Otto Thinggaard,
Røjlevangen 100, 2630 Tåstrup.

H. Thrane,
Ravnstrupvej 16 A, 4863 Eskilstrup.

Driftsregnskab for året 1. april 1991 - 31. marts 1992

		Regnskabstal for 1990/91
INDTÆGTER:		
Medlemskontingent	56.970,00	(60.400)
<i>Tilskud:</i>		
Det Bertouch-Lehnske Fond	500,00	(500)
Storstrømsamtet	5.000,00	(10.000)
Kulturministeriet	5.350,00	(5.700)
Unibank	1.000,00	(2.000)
Den Danske Bank	500,00	(500)
Sparekassen Lolland	1.000,00	(500)
(Andre tilskud)		(2.200)
<i>Salg af bøger og register</i>	6.350,25	(6.930)
<i>Diverse</i>		
Renter	90,02	(366)
Copy-Dan	100,66	
Overskud ved arrangementer*)	3.856,75	(84)
Porto ved indbetalinger	12.312,25	(11.013)
	93.029,93	
Afskrivningsloven	0,06	
	93.029,99	
Beholdning pr. 1.4.1991	1.845,04	(4.396)
	94.875,03	(104.589)
UDGIFTER:		
<i>Administration</i>		
Frimærker	7.331,50	(9.672)
Tryksager	840,00	(2.806)
Kontorhold	3.293,43	(3.124)
Forsikring	510,00	(500)
Telefontilskud m.v. til formand og kasserer	2.400,00	(2.400)
(Annoncer)		(635)
Fortid og Nutid	370,00	
Dansk Historisk Fællesforening	2.268,00	(2.268)
<i>Årbogen 1991</i>	54.039,90	(44.300)
Honorar til journalist	3.752,00	
<i>Årbogen 1990</i> gl. gæld	8.941,70	(31.601)
Gaver	537,50	(579)
Underskud ved arrangementer*)	1.660,00	(728)
Møder		2.223,25
(Registre fra Stiftsmuseet)		(2.310)
<i>Beholdning pr. 31.3.1992</i>		
Den Danske Bank 15037	496,51	(1.635)
Sparekassen Lolland	134,05	(134)
Postgiro	6.077,19	(76)
	94.875,03	(104.588)

<i>Aktiver:</i>		
Bogbeholdning	10.000,00	
Holcks Legat	500,00	

Undertegnede har d.d. gennemgået kassebog med tilhørende bilag. Intet at bemærke. Beviser for bankbeholdning og Sparekasse samt postgiro forevist. Revisionen har med glæde bemærket, at gælden til bogtrykkeren (Lollands-Posten) er bragt ud af verden, og at bogbestanden er nedbragt til et fornuftigt minimum.

Nysted, den 9. april 1992

Aage Poder
sign.

Jørgen Krøll
sign.

Det årlige kontingent er 90 kr. plus 20 kr. for forsendelse af årbogen. Samfundets postgironummer er: 1 03 55 25. Kassererens adresse er: Gerda Bundgaard Hansen, Egensevej 3, Vålse, 4840 Nr. Alslev.

Love for Lolland-Falsters historiske Samfund

§ 1.

Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at værne om Lolland-Falsters historiske minder og fremdrage den stedlige historie. Dets hjemsted er Maribo.

§ 2.

Formålet søges opnået ved udgivelse af en årbog og andre historiske skrifter samt, for så vidt midlerne strækker til, ved afholdelse af offentlige møder med foredrag rundt om i stiftet, udflugter m.v.

Det er endvidere et formål at søge rejst og vedligeholdt sten til minde om historiske personer og steder.

Samfundet søger et samarbejde med lokalhistoriske arkiver og museer og ønsker at støtte lokalhistoriske aktiviteter på Lolland-Falster.

§ 3.

Medlemsbidraget fastsættes på generalforsamlingen. Man er stemmeberettiget 1 måned efter indmeldelsen. Alle medlemmer modtager gratis samfundets årbog.

§ 4.

Samfundets bestyrelse består af 11 medlemmer, hvoraf 6 indgår de lige årstal og 5 de ulige årstal. De vælges ved simpel stemmeflertal for 2 år ad gangen. Desuden vælges 2 suppleanter, hvor 1 afgår hvert år. Der vælges ligeledes 2 revisorer og 2 suppleanter ved skiftevis afgang.

Bestyrelsen konstituerer sig efter hver generalforsamling med formand, næstformand, kasserer og sekretær, og disse udgør et forretningsudvalg. Bestyrelsen udpeger en redaktør af årbogen i eller uden for sin midte.

Bestyrelsen nedsætter udvalg til at arbejde med samfundets aktiviteter, således redaktionen af årbogen, arrangementer, medlems-

hvervning med mere. Bestyrelsen kan i givet fald udpege interesserede medlemmer til udvalgene.

§ 5.

Generalforsamlingen indkaldes ved meddelelser i dagbladene eller ved direkte indbydelse, der sker mindst 14 dage forud. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, må være bestyrelsen i hænde mindst 1 uge før generalforsamlingen.

Den ordentlige generalforsamling afholdes i april. På denne aflægger bestyrelsen beretning om samfundets virksomhed i det forløbne regnskabsår, der løber fra 1. april til 31. marts, og fremlægger det reviderede regnskab. Endvidere foretages valg af bestyrelsesmedlemmer, bestyrelsessuppleanter, revisorer og revisorsuppleanter.

På generalforsamlingen forelægges den fremtidige virksomhed, over hvilken en plan udsendes til medlemmerne.

En overordentlig generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder, at der er grund hertil, og skal indkaldes, når mindst 25 medlemmer stiller skriftlig forlangende derom, senest 1 måned efter at påkrav er fremsat.

Alle afgørelser på generalforsamlingen træffes ved simpel stemmeflertal. Vedtagelse af ændringer i lovene og om samfundets opløsning skal dog, for at være gyldig, ske på 2 umiddelbart på hinanden med mindst 14 dages mellemrum afholdte generalforsamlinger efter særlig derom udgået bekendtgørelse.

Ved beslutning om samfundets opløsning bestemmer den sidste generalforsamling, hvorledes der skal forholdes med de midler, samfundet til den tid måtte være i besiddelse af.

Lovene således vedtaget på generalforsamlingerne den 13. maj og den 2. juni 1986.

Person- og stednavnsregister

- A**
Aachen 24
Abildgaard, professor 17
Amalienborg 48
Amerika 38
Andersen Anna
  f. Yde Kristensen 7, 8, 9, 10, 15
Andersen Johannes,
  forstander 5, 6, 7, 8, 9, 11, 15
Assens, stiftsprovst 34
- B**
Benedictes Lund 26
Biarritz 24
Bielsko Biale 14
Biscayiske bugt 24
Bispens lysthus 27
Bispegade, Nykøbing F. 46
Blicher St. St., digter 18
Bloch Carl, maler 30, 32
Bojsen, biskop 27
Bovrup 5
Bredballe 7, 8
Bregninge 7, 16
Brendstrup Thorald, maler 18, 30
Brenna Arne 32
Broagerland 30
Brodthagen, barber 35
Brogade, Saksøbing 28
- C**
Cezanne, maler 28
Charlottenborg 17, 18, 20, 22, 28, 32
Chamberlain 42
Christiansen P., distriktsjordemoder 35, 36
Clausen Frits, dyrlæge 5
Clausen H.P., folketingsformand 13
- D**
Dahlerup, Drude 38
Daladier 42
Dreyer Dankvart, marler 18
Dybbøl 7, 8, 30
Dyrehaven 30
- E**
Eckersberg C., maler 17, 20, 22, 32
Eskilstrup 34, 38
Esrom sø 17
- F**
Filskov 7
Finsensinstituttet 46
Flensborg 22
Fockelmann Otto, dyrehandler 41, 42
Foged, gdr. 34
Fredericia 7
Frederiksberg 47, 48
Frederiksborgmuseet 32
Freuchen Peter, polarforsker 40
Frølich Lorenz, maler 22
Fuglebjerg 8
Fuglsang 8, 14
- G**
Gallschiøtt, forlægger 28
Gedved 24
Georg, konge af Grækenland 30
Grønbjerg 7
Guldborgland 30
Guldborgsund 30
Götzsche, skolebestyrer 35, 36
- H**
Hagenbeck, direktør 46
Halle von, proprietær 24
Hamburg 46
Hansen Bodil 35
Hansen frøken, Frederiksberg 32
Hansen Johan, generalkonsul 32
Hartling Poul 12
Haugner, lokalhistoriker 32
Hellerup 33
Henriksen, ingeniør 45
Herning 8
Hertig Henrik, tidl. rektor 17
Himmelbjerget 24, 32
Hindholm 7, 8
Hirschprungske samling 30
Hitler 42
Hoptrup 5, 7, 13
Hvidt Kristian 38
Høien N.L., kunsthistorier 18
- I**
Ibsen Immanuel, maler 28
Italien 24

J		M	
Jensen, direktør – Odense zoo	46	Madeira	49
Jensen frøken, lærerinde	35	Maribo	17, 22, 25, 32
Jensen Henry, pens. overlærer	5	Maribo sø	18, 20, 24, 25
Jensen Laura	35	Marstrand, professor	22
Jever	7	Meldahl F., etatsråd	30, 32
Johansen, P.	32	Mohr, dyrehandler	45
Juel Jens, maler	17	Munch Elna, cand.mag.	34, 35, 38
Jørgensen Jørgen, godsejer	20	Munch P., udenrigsminister	34
Jørgensen Karen Margrethe	20	Munkebjerg	37
Jørgensen Laurits, etatsråd	20, 32	Mussolini	42
K		Müller Sigurd, kunsthistoriker	30
Kastrup	48	Møltrup	8
Keiser Nielsen Søren, sognepræst	34	Møn	18, 33
Kettinge	5, 7, 11, 16	Møns klint	25
Kiding	30	N	
Kierkegaard L., klædehandler	18	Neergaard Bodil, godsejer	8, 9
Kiewitz, overlæge	46	New York	48
Knuth, greve	49	Nielsen, fru (Stokkemarke)	35
Knuthenborg birk	18	Nykøbing F.	7, 8, 12, 13, 18, 30, 34, 35
Knuthenborgparken	49		36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Koch Jensen Ole, fotograf	32	Nysted	14, 39, 46
Kohaveskoven	42	Nørre Alslev	34
Kongelige biblioteks billedafdeling	32	Nørregade, Nykøbing F.	42
Kongelige kobberstiksamling	30	Nørregaard Hansen Hanne, cand.phil.	33
Grag Carl Heinz Hackbarth, dyrehandler	39, 40, 41, 42, 43, 44, 46	Nørregård Nielsen, Hans Edv.	32
Krag Christian, isenkræmmer	46	Nørre Snede	7
Krag, Ernestine	45	Nørre Vedby	33, 34, 35, 38
Krag Knudsen Eli Lucie	39	O	
Kristensen Anne, lærerinde	34	Odense å	27
Kristoffer II, konge af Danmark	39	Orehoved	34
Kristoffersen, Kirstine	34	P	
Kunstakademiets bibliotek	32	Petersen, amtskontorist	35
København	17, 20, 22, 28, 30, 46, 48	Petersen Ellen, lærerinde	35
Kølle Claus Anton, maler	17, 18, 24, 25, 27, 28, 30	Polen	14, 39
Kølle Christian F., birkedommer	18, 20, 25	R	
L		Rambusch Johanne, landsformand	36
Lange Jes, proprietær	32	Rambusch Sigurd	38
Langø	14	Rendsburg	46
Larsen J.H., lokalhistoriker	32	Reventlow C.D.F., statsminister	27
Larsen, Maren	35	Rewentlow, direktør	46
Larsens plads	48	Rigsdagen	33, 34, 38
Lauritsen, forstander	5	Rode Aksel	32
Liselund, Møn	17	Rom	30
Lolland-Falsters stiftsmuseum	32	Rosenbjerg	18
London	36	Rosenørn Lehn O., baron	30
Lorentzen C.A., maler	17	Ry	24
Lund J.L., professor	20, 22	Rødby	34
Lundbye Joh. Thomas, maler	18, 30	Rønlund, amtsrådssekretær	45
Løffler Carl, dekorationsmaler	20		
Løsning	7		

S	
Sandby	18
Sanfrancisco	48
Sakskøbing	28, 32, 39, 40, 41, 42, 43, 38, 49
Schiøtt-Jensen, tegner	28
Sjælland	18
Skovgaard P.C., maler	18
Statens museum for Kunst	25
Stockholm	36
Storstrøms kunstmuseum	18, 20, 22, 25, 26
Strange Helene, forfatterinde	33, 34, 35, 36, 37, 38
Sundby	18
Sundkirken	7, 12
Sydamerika	44
Sydslesvig	14, 15
Søholt	18, 20, 32
Søllested	20
Sønderborg	5
Søndermarken	47
Sønderskovhjemmet	5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

T	
Theophiliskoven	26
Tillitze	18
Tjekkoslavakiet	42
Toreby	7, 12
Tyskland	41, 42, 48
Tårnby	49

U	
USA	48
V	
Vejle	7, 8, 35, 36, 38
Vesterborg	18, 25, 26, 27, 28
Vestergade, Sakskøbing	28
Vesterhavet	18
Vesterskov, Nykøbing F.	41, 42, 43
Vester Ulslev	12

W	
Weilbach, redaktør	32

Ø	
Øhlenschläger Adam	17
Østjylland	18
Østpreussen	48
Øster Ulslev	34
Østre Alle, Nykøbing F.	42